

TIETO & TRENDIT

Tilastokeskus

Talous- ja hyvinvointikatsaus

5•2015

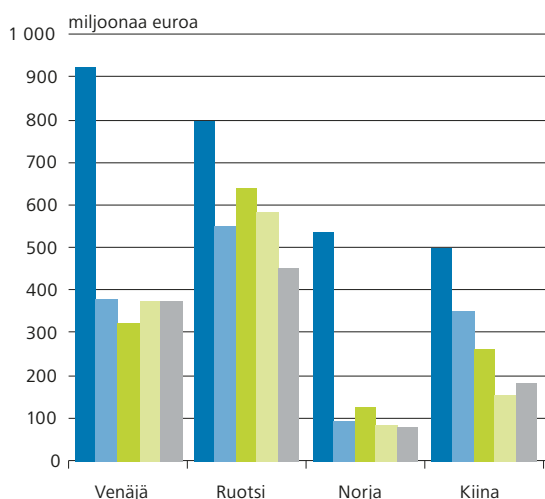
Varallisuuserot ovat kasvussa

Pankit toimivat velkavivulla

Pyramidit katoavat

17 Suomalaisyrietykset investoivat itään ennen kriisiä

Suomalaisyrietysten investoinnit Venäjälle olivat huipussaan vuonna 2013. Myös Kiinan merkitys vahvistui teollisuuden toimialalla.

Lehtikuva Oy

PÄÄKIRJOITUS

- 5** Suomalaista tietopääomaa – jo 150 vuotta
Marjo Bruun

TRENDIT

- 6** Yksi viidestä työttömästä työllistyi toisella neljänneksellä
- 7** Suomen tuotannolliset investoinnit verrokkimaita jäljessä
Samuli Rikama
- 8** Ulkomaalaistaustaiset osaavat kieltä – joka neljäs alkeiden varassa
- 9** Syrjäytymisvaara peruskoulun jälkeen
- 9** Työikäisen väestön määrän laskussa pahin on jo takana
- 10** Kansainvälistyminen ja kasvuhakuisuus tiiviisti yhteydessä
Samuli Rikama
- 12** Ulkomaisen työvoiman alipalkkaus yleistä kiinteistöpalveluissa
Pekka Lith
- 17** Suomalaisyrietysten investoinneissa harppaus itään
Anna-Maija Paakki
- 20** Kaikkien rikastuminen on utopiaa
Antti Kuosmanen

10

Pk-yrityksillä kasvu on ulkomailla

Varsinkin kansainvälistymiseen suuntautuneiden pk-yritysten suhdannenäkymät ovat kohentuneet.

12

Harmaa talous kiinteistöpalveluissa

Vaikka ulkomaisen työvoiman alipalkkaus on yleistä kiinteistöpalveluissa, tuoreen kyselyn mukaan epäterveet ilmiöt alalla ovat kuitenkin vähentyneet.

[TEEMA]

26

Omistusasuminen velkarahalla yleistä Suomessa

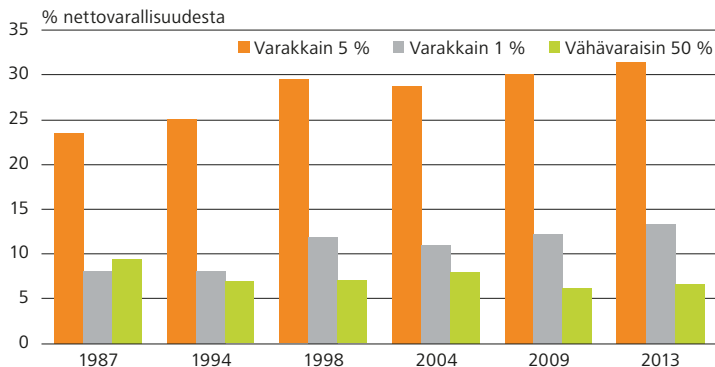
Asuntolainojen kustannusten pitäminen kestäväällä tasolla on tärkeää kotitalouksien talouden vakauden kannalta, kirjoittaa Juha Honkkila.

U. Östlund

TEEMA: PÄÄOMAT

- 22 Kansanvarallisuuden jäljillä
Olli Savela
- 26 Omistusasunto on kotitalouksien merkittävin varallisuuserä
Juha Honkkila
- 31 Kuinka keskittynyttä varallisuus on?
Veli-Matti Törmälehto
- 38 Pankkien oma pääoma paljon vartijana
Hanna Putkuri ja Eero Savolainen
- 42 Pyramidien aika on ohi
Jouni Kotkavuori
- 44 Kunniakonfliktit – sensitiivistä tutkimusta vihapuheen paineissa
Johanna Latvala
- 46 Suomessa varhaiskasvatukseen osallistuminen on vähäisempää kuin OECD-maissa keskimäärin
Mika Tuononen
- 52 Maaperän ravinteet talouden pääomana
Kari Herlevi

[TEEMA]

46

Monissa Euroopan maissa lapset osallistuvat jo varhaisessa iässä koulumaiseen varhaiskasvatukseen. Suomi jää osallistumisessa jälkeen EU:n tavoitteesta.

[TEEMA]

31

Varallisuus jakautuu Suomessa entistä epätasaisemmin

Vielä varallisuus ei ole niin keskittynyttä kuin monissa muissa maissa.

54 Joka viides nuori asuu yksin

Lue, miten yksin asuminen on lisääntynyt kahdenkymmenen vuoden aikana.

54 Kaupunkialueet vetävät nuoria asumaan yksin

Timo Nikander ja Marjut Pietiläinen

62 Ajankäyttötutkimusta 100 vuotta

Hannu Pääkkönen

67 Blogi: Saama- vai maksupuolella?

Kaisa-Mari Okkonen

68 Tietopalvelusopimus opetushallinnon tietotarpeisiin

Jukka Juopperi

KIRJOJA

70 Filosofin hyvä elämä

Jussi Melkas

72 Kenen todellisuus voittaa?

Maija Metsä-Pauri

74 KOTIMAAN KATSAUS

78 Suomen väestön ikärakenne 1865–2065

Ihmiskoelaitto

44

Johanna Latvala:

"Kunniaan liittyvän väkivallan ominaispiirteet – yhteisöllisyys ja kontrolli – tekevät tutkimuksen haastavaksi."

KESKUSTELE BLOGISSA
TIETOTRENDITBLOGI.STAT.FI

Mitä minä sanon
Julkisen sektorin supistaminen uhkaa vastavalmistuneiden työllistymistä
Saama- vai maksupuolella?
Tilasto on suomea ja loi Suomea
Mihin maahanmuuttajia tarvitaan kun meillä on 350 000 työtöntä?

MARJO BRUUN
PÄÄJOHTAJA

Suomalaista tietopääomaa – jo 150 vuotta

Kesällä 1866, vuosi tilastoviraston perustamisen jälkeen, kun ensimmäinen kauppatilastokatsaus oli julkaistu, sai sen laatija henkilökohtaista palautetta senaattori J. V. Snellmanilta. Snellman kritisoi sitä, että katsauksessa oli luvattu tutkia syitä tavaraliikenteen muutoksiin. Hän kirjoitti: "...sen kaltaiset tarkastelut eivät kuulu viralliseen tilastoon....ja että esityksessä pitäisi ilmoittaa vain numeroita tarpeellisin selityksin vailla kaikenlaisia pohdintoja."

Mitä se tilastojen tekeminen sitten on, tai mikä siinä on olennaista?

Tilastotiedon tuotannon prosessi on yksinkertaistettu-
na samanlainen kuin tietojärjestelmän toiminta: input –
tempu – output. Sisään tulee tietoa, sitä käsitellään eri-
laisilla menetelmillä ja ulos tulee tilastotietoja. Edelleen
keskustellaan siitä, kuinka paljon tilastotietojen julkaise-
misen yhteydessä tulisi tehdä analyysiä ja pohdintoja, vai
riittävätkö monipuoliset tilastoluvut tuotokseksi?

Tilastolukujen taustalle kaivataan selityksiä; mitkä teki-
jät ovat vaikuttaneet muutoksiin tilastotiedoissa, mitä tul-
kintoja ja johtopäätöksiä muutoksista voidaan tehdä. Ha-
lutaan ymmärtää muutosta, sen osatekijöitä sekä jatkaa ti-
lastojen pohjalta näkymää tulevaisuuteen, laatia ennusteita.

Tilastotieto itsessään ei ole riittävä tuotos. Tarvitaan
osaavia tilastotiedon käyttäjiä, jotka ymmärtävät tilastoi-
tuja asioita, tilastojen logiikkaa ja tilastojen rajoitteita. Tar-
vitaan mediaa, joka välittää ja tulkitsee tilastotietoa laa-
jaan käyttöön. Tarvitaan tutkijoita, jotka syventävät ana-
lyysiä ja yhdistelevät tietoa. Tarvitaan päättäjiä, jotka hyö-
dyntävät tilastotietoa tulevaisuuteen suuntaavien ratkai-
sujen ja päätösten pohjaksi.

Tilasto on valmis vasta, kun se on käytössä. Mutta tie-
don tie tilastoksi on pitkä. Lopputuotteen laatu on riip-
puvaista tilastojen lähdeaineistojen laadusta ja asiantun-
tevasta menetelmien käytöstä.

Tilastojen pohjaksi on alusta saakka kerätty tietoa mo-
nipuolisesti yhteiskunnasta, kansalaisilta, yrityksiltä ja

KANSALAISET VOIVAT
LÄHIVUOSINA HYÖDYNTÄÄ
SÄHKÖISIÄ KANAVIA NIIDEN
TIETOJEN ANTAMISEEN, JOITA
EI MUISTA LÄHTEISTÄ SAADA.

muilta toimijoilta. Olemme kiitollisia sille sinnikkäälle
työlle, jota tietojen kerääjät ja antajat ovat vuosikymme-
nien aikana tehneet.

Tietoja on kerätty kulkemalla ovelta ovelle, täyttämäl-
lä laajoja lomakkeita, koostamalla kirkonkirjoista ja muis-
ta mahdollisista tietolähteistä. Kansalaiset ja yritykset ovat
tunnollisesti täyttäneet kaavakkeita ja vastanneet haastat-
telijoiden kysymyksiin, joiden merkitystä ei aina ole hel-
po ymmärtää. Nämä tietopalaset ovat kuitenkin se raaka-
aine, josta laajat ja laadukkaat tilastot syntyvät.

Tänä päivänä tilastojen lähtötiedoista valtaosa saa-
daan eri hallinnollisista rekistereistä. Tilastokeskus oli jo
1990-luvulla edelläkävijä maailmassa hallinnollisten ai-
neistojen käyttöönotossa. Tältä osin tilastotoimi on teh-
nyt hyvää sähköisen hallinnon yhteistyötä jo vuosikausia
eri hallinnonalojen kanssa.

Digitalisaatio vie meitä yhä enemmän sähköisten tie-
tojen vastaanoton suuntaan automatisoimalla tiedon siir-
ron prosesseja. Myös kansalaiset voivat lähivuosina hyö-
dyntää sähköisiä kanavia niiden tietojen antamiseen, joi-
ta ei muista lähteistä saada koostettua. Toivomme tämän
helpottavan tietojen antamista ja takaavan luotettavat ti-
lastot myös tulevaisuuden tarpeisiin.

	Bkt:n vuosi- muutos, %	Teollisuus- tuot. vuosi- muutos, %	Yhdenmuk. inflaatio v. muutos %	Työttö- myys- aste, %
	2. nelj. 2015	3. nelj. 2015	syysk. 2015	syysk. 2015
Suomi	0,2	-0,2	-0,7	9,5
Alankomaat	1,8e	0,2	0,3	6,8
Belgia	1,5	-1,1*	0,9	8,7
Espanja	3,2e	5,1	-1,1	21,6
Irlanti	6,7	21,3	0,0	9,4
Italia	0,9	1,7	0,2	11,8
Itävalta	1,0*	0,8*	0,6	5,7
Kreikka	1,7e	-0,2	-0,8	25,0*
Kypros	1,2	4,3*	-1,9	15,1
Latvia	2,7	3,7	-0,4	9,8
Liettua**	1,8*	5,2	-0,8	9,5
Luxemburg	3,0	0,5*	-0,2	5,8
Malta	5,2	6,9	1,6	5,1
Portugali	1,6	1,4	0,9	12,2
Ranska	1,1	0,5	0,1	10,7
Saksa	1,6	0,7	-0,2	4,5
Slovakia	3,2	7,7	-0,5	11,0
Slovenia	2,6	5,5	-1,0	9,2
Viro	2,0	-2,7	-0,3	5,7*
Euroalue	1,6	1,7*	-0,1	10,8
Britannia	2,9	-1,3	-0,1	5,3*
Bulgaria	2,3	2,6	-0,9	9,4
Kroatia	1,2	5,5	-0,5	15,4
Puola	3,6	4,3	-0,6	7,1
Romania	3,4e	3,4	-1,5	6,8
Ruotsi	3,8	2,7	0,9	7,3
Tanska	2,0	3,4	0,3	6,2
Tšekki	4,6	6,6	0,2	4,8
Unkari	2,7	7,0*	-0,1	6,4
EU28	1,9	1,9*	-0,1	9,3
Norja	2,2	-5,6	1,9	4,6*
Sveitsi	1,2	-3,1*	-1,2	3,2
Venäjä	-4,3*	-5,4*	15,6*	5,2
Kiina	6,9*	6,7*	1,3*	4,1*
Intia	7,0	6,9*	4,4	4,9*
Japani	0,8	-1,0*	0,0	3,4
Yhdysvallat	2,0*	1,4*	0,0	5,1

Lähteet: Eurostat, Tradingeconomics.com

(e) ennakkoluku

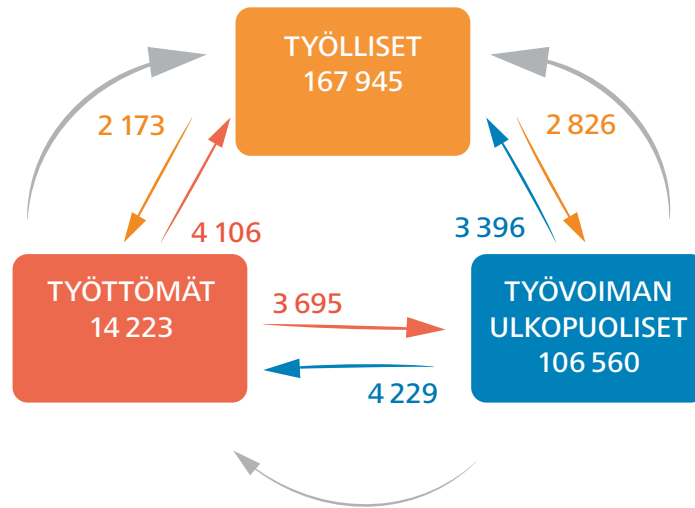
* POIKKEUKSET:

Bkt: Itävalta, Liettua, Venäjä, Kiina, Yhdysvallat 3. nelj. 2015
Teollisuustuotanto, työpäiväkorjattu: Belgia, Itävalta, Kypros, Luxemburg, Euroalue, Unkari, EU28 2. nelj. 2015; Sveitsi kesäk. 2015; Venäjä, Kiina, Japani, Yhdysvallat syysk. 2015; Intia elok. 2015

Yhdenmuk. inflaatio: Venäjä, Kiina lokak. 2015

Työttömyysaste: Kreikka, Britannia heinäk. 2015, Viro, Norja elok. 2015; Kiina 3. nelj. 2015; Intia 2013

** Liettua liittyi euroalueeseen 1.1.2015

Työvoimavirrat EU26-maissa 1.–2. neljännes 2015

15–74-vuotiaat, tuhatta henkeä

Lähde: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Labour_market_flow_statistics_in_the_EU

Eurostat:

Yksi viidestä työttömästä työllistyi toisella neljänneksellä

Vuoden 2015 ensimmäisen neljänneksen työttömistä 64,6 prosenttia eli 14,2 miljoonaa henkeä oli työttömänä myös vuoden toisella neljänneksellä EU26-maissa (Saksan ja Belgian tiedot puuttuvat). 18,6 prosenttia – 4,1 miljoonaa – työllistyi ja 16,8 prosenttia – 3,7 miljoonaa – siirtyi työvoiman ulkopuolelle.*

Ensimmäisen neljänneksen työllisistä 97,1 prosenttia – 168 miljoonaa henkeä – oli edelleen työllisiä, 1,3 prosenttia (2,2 miljoonaa) jäi työttömäksi ja 1,6 prosenttia (2,8 miljoonaa) siirtyi

työvoiman ulkopuolelle.

Eurostat julkaisi EU:n työvoimavirtoja koskevan tilaston ensimmäistä kertaa lokakuussa. Tilaston seuraava päivitys on helmikuussa 2016. ■

Lähde: Eurostat. Labour market flow statistics in the EU.

*Työvoiman ulkopuolella olevilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät ole työllisiä tai työttömiä. Työvoiman ulkopuolella olevista voidaan käyttää myös käsitettä työvoimaan kuulumattomat kuten lapset, opiskelijat, eläkeläiset jne.

Varallisuus keskittyy harvoille

Sveitsiläisen Credit Suisse -pankin tuoreen raportin mukaan alle prosentti globaalista aikuisväestöstä omistaa 45 prosenttia maailman kotitalouksien varallisuudesta. Dollarimiljonäärejä maailmassa on arviolta 34 miljoonaa, joista yli 100 miljoonan dollarin omaisuus on 45 000:lla ja yli 50 miljoonan dollarin omaisuus 124 000 ihmisellä.

Kaikkiaan 383 miljoonalla – 8 pro-

senttia maailman aikuisväestöstä – varallisuus ylittää 100 000 dollaria. Noin miljardin ihmisen – 21 prosenttia – varallisuus on 10 000 – 100 000 dollarin haarakassa, ja 3,4 miljardilla eli 71 prosentilla varallisuutta on alle 10 000 dollaria henkeä kohti. ■

Lähde: Credit Suisse. Global Wealth Report 2015.

Suomen tuotannolliset investoinnit verrokkimaita jäljessä

Investoinnit supistuivat euroalueella voimakkaasti finanssikriisin aikana vuosina 2008–2009. Sen jälkeen elpyminen on ollut hidasta.

Eryteisesti Suomessa kehitys on ollut poikkeuksellisen heikkoa. Tuotannollisten investointien määrä oli vuoden 2015 alkupuoliskolla noin 35 prosenttia pienempi kuin vuoden 2008 alussa.

Euroalueella vastaava supistuminen oli noin 10 prosenttia. Investointien kehitys on ollut finanssikriisin jälkeen heikkoa erityisesti niissä maissa, jotka joutuivat eurokriisin ytimeen – kuten Espanjassa ja Italiassa.

Suomessa tuotannolliset investoinnit ovat silti supistuneet näitäkin maita enemmän. Investoinnit ovat heikentyneet meillä eniten tehdasteollisuudessa, jossa investointien määrä supistui vuosina 2008–2014 huimat 40 prosenttia.

Kuluva vuosiakaan ei ole tuonut Suomelle helpotusta. Vuoden alkupuoliskolla tuotannollisten investointien määrä supistui edelleen, kun taas euroalueella keskimäärin investointien kasvu jatkui. Uusimmat kyselytiedot kuitenkin viittaavat teollisuuden investointien pirstymiseen myös Suomessa.

Rahoituksen saatavuus ei selitä

Korko on nyt historiallisen matala. Suo-

messä kaikkien yritysrahoituksen keskiarvo on pysynyt euroalueen keskiarvon alapuolella. Uusien pienten yritysrahoitusten keskiarvo on sekin jatkanut alenemistaan tämän vuoden kuluessa samoin kuin euroalueella keskimäärin. Rahoituksen ongelmien piikkiin Suomen heikkoa investointitahtia on vaikea laittaa.

Euroopan keskuspankin rahoituskyselyjen perusteella suomalaisten pk-yritysten rahoituksen saatavuus on jo vuosia kuulunut euroalueen maiden parhaiden ryhmään Saksan ja Itävallan ohella.

Eurooppalaisessa vertailussa aloittavien ja kasvavien yritysten rahoituskanava toimii Suomessa ja pääomasijoittajien sijoitukset ovat kääntyneet kasvuun. Keskeinen ongelma Suomessa on pikemminkin hyvien ja rahoituskelpoisten hankkeiden niukkuus.

Vielä ennen 1990-luvun alun lamaa yksityisten ja julkisten investointien yhteenlaskettu osuus Suomen bkt:stä oli noin kolmannes, mistä se laman aikana putosi noin viidennekseen. Vuoden 2008 jälkeen investointien osuus bkt:stä on jälleen supistunut.

1970-luvun puolivälissä öljykriisin jälkeen investointien määrä putosi kolmessa vuodessa noin 30 prosenttia lähtötasoltaan. 1990-luvun laman aikana investoinnit supistuivat neljässä vuodessa noin 45 prosenttia. Kummassakin ta-

pauksessa pohja saavutettiin 3–4 vuodessa, minkä jälkeen investoinnit lähtivät uudelleen kasvuun.

Sen sijaan vuonna 2014 investoinnit olivat edelleen noin 30 prosenttia lähtötasoaan pienemmät eivätkä vielä ole kääntyneet kasvuun.

Aineettomat investoinnit kasvussa

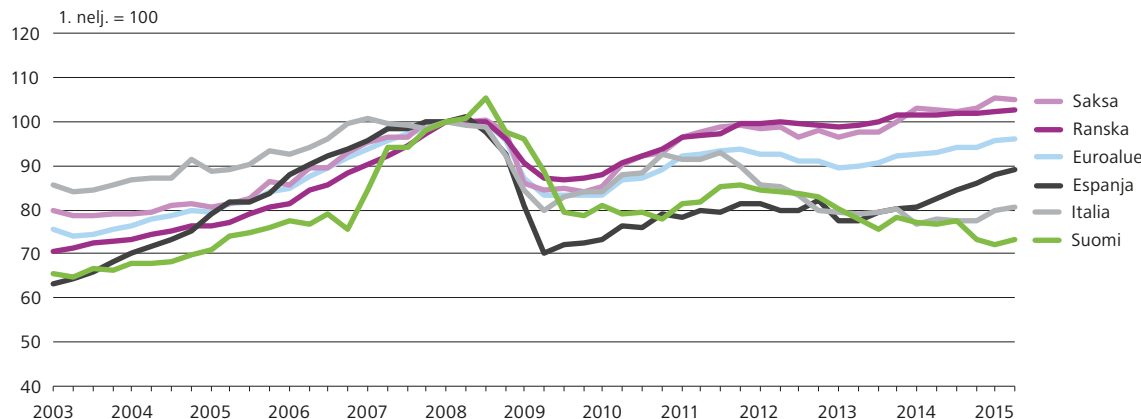
Viime vuosikymmeninä kehittyneissä maissa aineelliset investoinnit näyttävät osittain korvautuneen aineettomilla investoinneilla. Muutoksen taustalla vaikuttavat teknologinen kehitys ja globalisaatio. Kehittyneet taloudet ovat erikoistuneet nimenomaan arvoketjujen niihin osiin, joissa aineettomien investointien merkitys on suuri.

Aineettomat investoinnit ovat trendinomaisesti kasvaneet kehittyneissä talouksissa samalla, kun muiden investointien osuus on pienentynyt. Pidemmällä aikavälillä investointien osuus bkt:stä on ollut laskeva jo 50 vuotta. ■

SAMULI RIKAMA, EKONOMISTI, TEM

Lähde: Suomen Pankki. Mistä investointien vaimuus johtuu?

Yksityisten tuotannollisten investointien arvo, 2008 / 1. nelj. = 100

Lähde: Suomen Pankki

[ULKOMAALAISTAUSTAISET]

Ulkomaalaistaustaiset osaavat kieltä – joka neljäs alkeiden varassa

Kolme neljästä ulkomaalaistaustaisesta puhuu kohtalaisesti suomen tai ruotsin kieltä.

Vuonna 2014 Suomessa asui 241 000 ulkomaalaistaustaista 15–64-vuotiaasta henkilöä. Ulkomailla syntyneitä eli ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisia heistä oli 231 000. He puhuivat äidinkielenään yli sataa eri kieltä.

UTH-tutkimuksen aineisto tarjoaa ensimmäistä kertaa arvion ulkomailla syntyneen ulkomaalaistaustaisen väestön kielitaidosta. Tieto perustuu itsearviointiin, jonka osuvuutta tutkittiin haastattelijan tekemään arviointiin vertaamalla.

Vuonna 2014 lähes joka viidennellä (18 %) ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisella oli oman arvionsa mukaan lähes äidinkieltä vastaava suomen tai ruotsin kielen suullinen taito. Edistyneeksi kielitaitonsa arvioi noin joka neljäs (24 %). Kolmannes (32 %) arvioi kielitaitonsa keskitasoiseksi, ja noin jo-

ka neljäs (26 %) arvioi olevansa aloittelija tai ei puhunut kumpaakaan kieltä.

Naiset arvioivat kielitaitonsa aloittelijan tasoiseksi harvemmin kuin miehet. Kaikkiaan ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisista enemmistö (86 %) puhui ainakin jonkin verran suomea. Pienempi osa (15 %) puhui ainakin jonkin verran ruotsia ja suurin osa (75 %) myös englantia. Vain noin kaksi prosenttia ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisista ei puhunut ollenkaan suomea, ruotsia tai englantia.

Mitä nuorempana Suomeen oli muuttanut, sitä parempi suomen tai ruotsin kielitaito oli. Yli kymmenen vuotta maassa asuneista 63 prosenttia piti kielitaitoaan vähintäänkin edistyneenä ja vain 10 prosenttia aloittelijan tasoisena, kuten oheisesta kuviosta käy ilmi. Pitkään maassa asuneista 30 prosenttia on lapsena tai

Aivan uutta tietoa

Tilastokeskus, Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Työterveyslaitos toteuttivat vuosina 2014–15 Ulkomaista syntyperää olevien työ- ja hyvinvointitutkimuksen (UTH). Käyntihaastatteluna toteutetun tutkimuksen tulokset edustavat 15–64-vuotiaasta Suomessa vuonna 2014 vakinaisesti asunutta ulkomaista syntyperää olevaa väestöä. Tällä tarkoitetaan henkilöitä, joiden molemmat vanhemmat ovat ulkomailla syntyneitä. Joukkoon kuuluu siis myös Suomessa syntyneitä niin sanottuja toisen polven maahanmuuttajia, Suomen kansalaisia ja lyhyen tai pitkän aikaa Suomessa asuneita henkilöitä. UTH-tutkimus on ensimmäinen laatuaan Suomessa.

kouluiässä muuttaneita, jotka ovat oppineet kielen tyypillisesti peruskoulussa.

Korkeasti mutta myös hyvin vähän koulutettuja

UTH-tutkimus tarjoaa ensimmäisen kerran myös kattavan tiedon ulkomaalaistaustaisen väestön koulutuksesta. Tulosten perusteella ulkomaalaistaustainen väestö on huomattavasti koulutetumpaa kuin mitä aiemmin on tutkintorekisterin tietojen pohjalta voitu arvioida.

Suomessa vuonna 2014 asuneesta ulkomaalaistaustaisesta 25–54-vuotiaasta väestöstä joka kuudennella ei ollut perusasteen jälkeistä koulutusta. Osuus on selvästi suurempi kuin suomalaistaustaisella väestöllä. Kahdella viidestä oli kuitenkin korkea-asteen tutkinto, mikä on suunnilleen sama osuus kuin suomalaistaustaisilla.

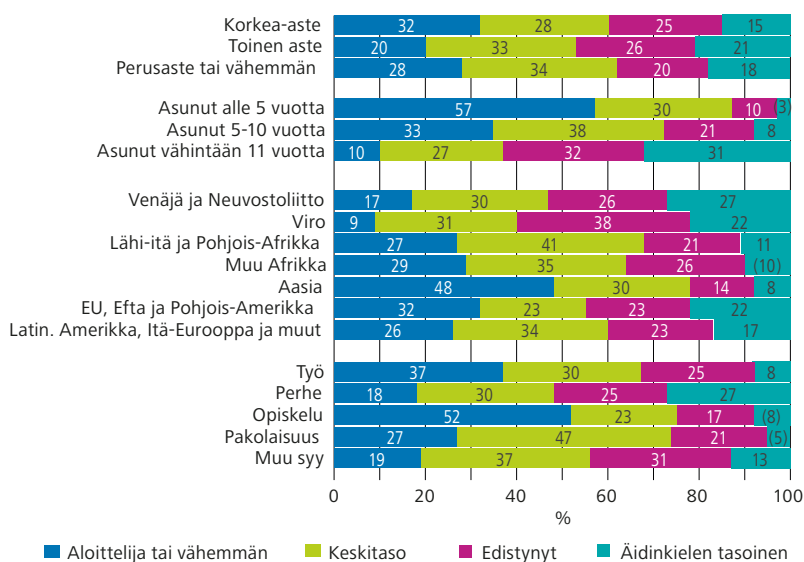
Toisen asteen tutkintoja ulkomaalaisistaustaisilla on vähemmän kuin suomalaistaustaisilla. Suomalaistaustaisiin verrattuna ulkomaalaistaustaisien koulutus rakenne on siis polarisoituneempi. ■

Lähteet: Tarja Nieminen & Liisa Larja 2015. Suomen tai ruotsin kielitaito vähintään keskitasoa kolmella neljästä ulkomaalaistaustaisesta [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus.

Hanna Sutela & Liisa Larja 2015.

Ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus.

Ulkomaalaistaustaisten kielitaito* 2014

Lähde: UTH-tutkimus 2014

*Ulkomailla syntyneen 15–64-vuotiaan ulkomaalaistaustaisen väestön itse arvioitu suomen tai ruotsin kielen suullinen taito. Korkea-aste sisältää ylempät ja alemmat korkeakoulututkinnot. Toinen aste sisältää mm. lukion ja ammattikoulun. Perusaste tarkoittaa peruskoulua. Koulutustiedot kattavat niin Suomessa kuin ulkomailla suoritetut tutkinnot. Suluissa oleva tieto on pienen havaintomäärän vuoksi epäluotettava.

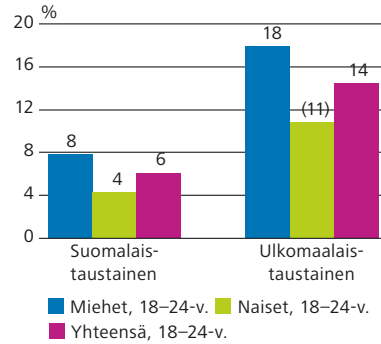
Syrjäytymisvaara peruskoulun jälkeen

Ulkomaalaistaustaisista nuorista huomattavasti suurempi osuus keskeyttää varhain koulunkäynnin kuin suomalaistaustaisista nuorista. UTH-tutkimuksen mukaan suomalaistaustaisilla nuorilla varhain koulunkäynnin keskeyttäneiden osuus oli kuusi prosenttia (26 000 henkilöä) ja ulkomaalaistaustaisilla 14 prosenttia (4 000 henkilöä).

Koulunkäynnin varhain keskeyttäneistä ulkomaalaistaustaisista nuorista noin tuhat oli kokonaan ilman ylemmän perusasteen tutkintoa, eli heillä oli joko jäänyt myös peruskoulu kesken tai suoritettuna oli vain entisessä kotimaassa tehty alemman perusasteen (ala-aste) tutkinto. Yleisintä koulunkäynnin varhainen keskeyttäminen oli nuorilla, joiden taustamaa on Lähi-itä tai Pohjois-Afrikka (19 %) tai muu Afrikka (25 %).

Yleisin syy kouluttautumisen lopettamiseen on halu siirtyä työelämään. Noin joka kymmenes ilmoitti kielitaidon puutteen pääasialliseksi syyksi. Korkeintaan

Varhain koulunkäynnin keskeyttäneiden osuudet 18–24-vuotiaista nuorista 2014

() = Sulussa oleva tieto pienen havaintomäärän vuoksi epäluotettava
Lähde: UTH-tutkimus 2014

perusopetuksen oppimäärän suorittaneilla ulkomaalaistaustaisilla nuorilla korostui töissä (34 %) olemisen rinnalla se, että opiskelupaikkaa ei oltu hakemisesta huolimatta saatu (13 %). Naisten osalta syy

voi olla myös perheen perustaminen, sillä ”muun syyn” tutkimuksessa vastanneista naisista lähes puolet kertoi pääasialliseksi toiminnakseen lasten hoitamisen.

UTH-tutkimuksen mukaan kaikista Suomessa vakinaisesti asuvista 15–29-vuotiaista nuorista 11 prosenttia (111 000 nuorta) oli työn ja koulutuksen ulkopuolella vuonna 2014. Suomalaistaustaisen osalta osuus oli sama kuin koko väestössä, eli 11 prosenttia (100 000 nuorta).

Ulkomaalaistaustaisista työn ja koulutuksen ulkopuolella oli 15 prosenttia (11 000 nuorta). Työn ja koulutuksen ulkopuolella oleminen oli yleisintä Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka (23 %) sekä muu Afrikka -taustaisille (20 %) ja harvinaisinta aasialaistaustaisille (9 %). ■

Lähde: Liisa Larja & Hanna Sutela & Mika Witting 2015. *Ulkomaalaistaustaiset nuoret jatkavat toisen asteen koulutukseen suomalaistaustaisia harvemmin [verkkójulkaisu]. Tilastokeskus.*

[VÄESTÖENNUSTE]

Työikäisen väestön määrän laskussa pahin on jo takana

Suomen työikäisen (15–64-vuotiaiden) väestön määrä oli suurimmillaan vuonna 2009: 3,55 miljoonaa. Vuosien 2010–2014 välisenä aikana työikäisten määrä on vähentynyt 69 000 hengellä.

Tilastokeskuksen tuoreimman väestöennusteen mukaan työikäisten määrä vähenee nykyisestä 3,48 miljoonasta 3,41 miljoonaan eli 75 000 henkilöllä vuoteen 2030 mennessä. Tämän jälkeen työikäisten määrä elpyisi hieman ja vuonna 2045 heidän määränsä olisi 3,46 miljoonaa. Työikäisten määrä lähtisi tämän jälkeen uuteen laskuun ja heitä olisi ennusteen mukaan 3,40 miljoonaa vuonna 2060.

Työikäisten osuus väestöstä pienenee ennusteen mukaan nykyisestä 64 prosentista 59 prosenttiin vuoteen 2030 ja 57 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä.

Yli 65-vuotiaiden osuuden väestöstä arvioidaan nousevan nykyisestä 19,9 prosentista 26 prosenttiin vuoteen 2030 ja 29 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä. Väestöllinen huoltosuhde eli lasten ja eläkeikäisten määrä sataa työikäistä kohden nousee lähitulevaisuudessa. Suhde oli vuoden 2014 lopussa 57,1. Ennusteen mukaan 60 huollettavan raja ylityisi vuonna 2017 ja 70 huollettavan raja vuoteen 2032 mennessä. Vuonna 2060 väestöllinen huoltosuhde olisi 76.

Väestöennusteessa oletetaan, että syntyvyys pysyisi vakiona tulevaisuudessa, kuolleisuus jatkaisi alentumistaan ja Suomi saisi muuttovoittoa ulkomailta vuosien 2016–2065 aikana 17 000 henkeä vuosittain. Ennustetta laadittaessa ei oteta huomioon taloudellisten, sosiaalisten eikä muiden yhteiskunta- tai aluepoliittisten päätösten mahdollista vaikutusta tulevaan väestönkehitykseen. ■

Lähde: Tilastokeskus. *Väestö- ja oikeustilastot.*

Väestömuutokset

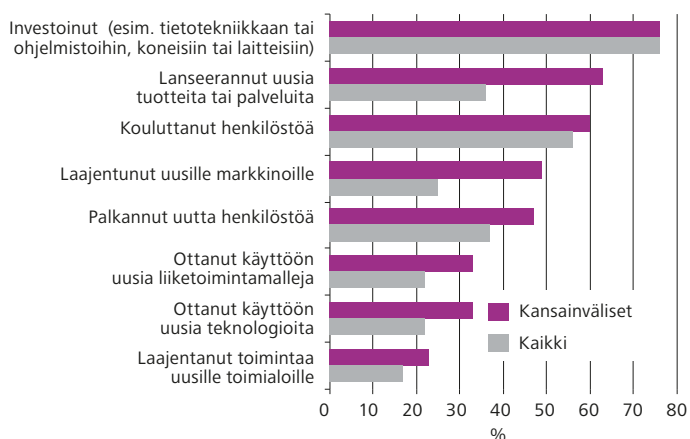
	2. nelj. 2014	3. nelj. 2014	4. nelj. 2014	1. nelj. 2015*	2. nelj. 2015*	3. nelj. 2015*
Elävänä syntyneet	14 560	15 344	13 389	13 376	13 846	14 716
Kuolleet	13 054	12 875	13 144	13 945	12 779	12 097
Syntyneiden enemmitys	1 506	2 469	245	-569	1 067	2 619
Maahan muuttaneet	7 281	10 351	6 941	5 886	6 212	8 671
Maasta muuttaneet	3 431	5 026	3 729	3 144	3 110	5 077
Nettomaahanmuutto	3 850	5 325	3 212	2 742	3 102	3 594
Väestönlisäys ¹	5 356	7 794	2 873	2 173	4 169	6 213
Väkiluku²	5 455 730	5 461 086	5 468 880	5 473 926	5 478 095	5 484 308

* Ennakkotieto

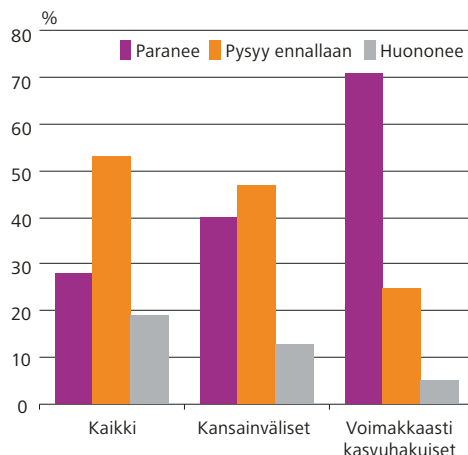
¹ Sisältää rekisterikorjaukset lopullisten tietojen 4. neljänneksellä

² Ajankohdan lopussa

KUVIO 1. Pk-yritysten kansainvälistyminen ja uusiutuminen

KUVIO 2. Suhdannenäkymä oman yrityksen kannalta lähimmän vuoden aikana

SAMULI RIKAMA

Kansainvälistyminen ja kasvuhakuisuus tiiviisti yhteydessä

Pk-yritysten osuus Suomen tavaraviennistä on vain noin 14 prosenttia. Pk-yritykset ovat kuitenkin yritystoiminnan kansainvälistymisen näkökulmasta keskeinen ja huomattavan kasvupotentiaalin yritysjoukko.

Kansainväliset pk-yritykset harjoittavat vientiä, sopimusvalmistusta, kansainvälistä lisensiointia tai franchising -toimintaa. Yrityksellä voi myös olla tytäryhtiö tai yhteisyritys ulkomailla. Kansainvälisistä pk-yrityksistä lähes puolet toimii ensisijaisesti kansainvälisillä markkinoilla.

Kaikista pk-yrityksistä sen sijaan vain alle 10 prosenttia ilmoitti syksyn pk-yritysbarometrissa toimivansa ensisijaisesti kansainvälisillä markkinoilla. Teollisuusyrityksistä lähes 20 prosenttia toimi ensisijaisesti

ti kansainvälisillä markkinoilla. Osaamisintensiivisillä palvelualoilla osuus oli 12 prosenttia, kun muilla toimialoilla kansainvälisillä markkinoilla toimivien yritysten osuus jäi selvästi alle 10 prosenttiin.

Kansainvälisistä pk-yrityksistä useampi kuin viidennes ilmoitti olevansa voimakkaasti kasvuhakuinen, kun vastaava osuus kaikista yrityksistä oli vain noin 8 prosenttia. Kansainväliset yritykset myös pyrkivät kasvamaan mahdollisuuksien mukaan selvästi muita pk-yrityksiä yleisemmin.

Yritystoimintaan liittyvä uusiutuminen ja kyky soveltaa uusia toimintatapoja ja teknologiaa erottelee yhä selkeämmin yrityksiä ja niiden menestystä tulevaisuudessa. Kansainväliset yritykset profiloituvat uusiutumista kuvaavissa kysymyksissä selvästi muuta pk-yrityskenttää vahvemmin (kuvio 1).

Kansainväliset yritykset lanseeraavat uusia tuotteita tai palveluja sekä laajentuvat uusille markkinoille lähes kaksi kertaa yleisemmin kuin muut pk-yritykset. Myös uusia liiketoimintamalleja ja teknologiaa otetaan kansainvälisissä yrityksissä selvästi muita pk-yrityksiä yleisemmin käyttöön.

Suhdannenäkymät kirkastumassa
Kansainvälisten pk-yritysten suhdannekuva seuraavalle vuodelle on selvästi koko pk-yrityksien arviota parempi, mutta ei kuitenkaan yllä lähellekään voimakkaasti kasvuhakuisten yritysten optimismia.

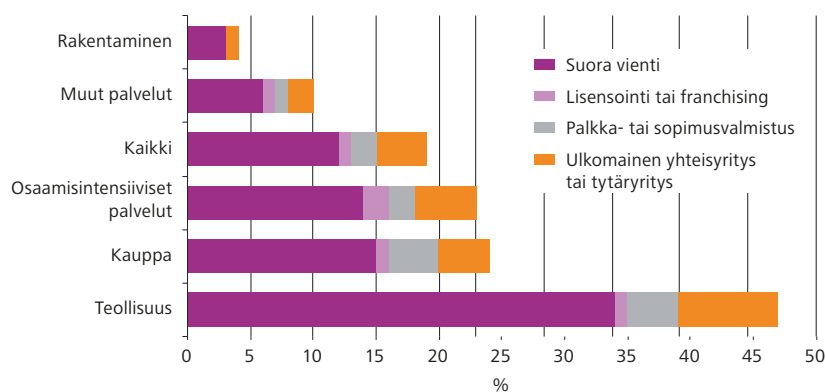
Kaikkien pk-yritysten suhdannenäkymät kohenivat selvästi keväästä, näin myös kansainvälisten yritysten osalta. Syksyn kyselyssä vajaa kolmannes kaikista pk-yrityksistä odotti suhdanteen paranevan seuraavan vuoden aikana. Kansainvälisistä pk-yrityksistä selvästi useampi eli noin 40 prosenttia odotti suhdanteiden paranevan. (Kuvio 2)

Liikevaihdon kasvuun seuraavan vuoden aikana kaikista pk-yrityksistä uskoi 40 prosenttia, noin viidennes ennakoii liikevaihdon laskua. Kansainvälisistä yrityksistä noin 60 prosenttia arvioi liikevaihdon kasvavan seuraavan vuoden aikana ja vain 12 prosenttia ennakoii sen laskevan.

Henkilöstön määrää ei kuitenkaan aiota lisätä yrityksissä samaa tahtia kuin liikevaihto kasvaa. Kansainvälisistä yrityksistä noin kolmannes aikoo lisätä henkilöstöä seuraavan vuoden aikana.

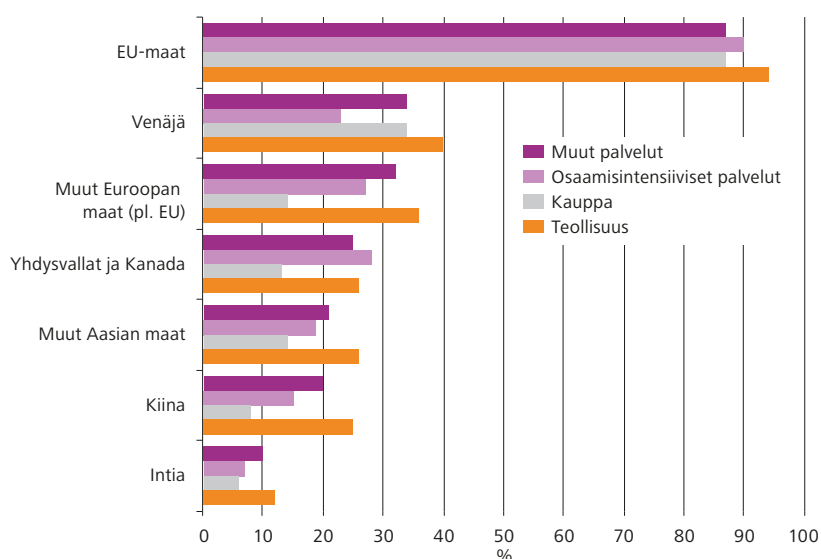
Viennin kehityksestä pk-yrityksillä oli

KUVIO 3. Kansainvälistymisen mallit toimialoittain

* Knowledge intensive business services

KUVIO 4. Kansainvälistymisen kohdemaat

Kuvioiden lähde: Pk-yritysbarometri, syksy 2015

varsin myönteinen käsitys. Sekä kansainvälisistä että voimakkaasti kasvuhakuisista yrityksistä noin puolet odotti viennin kasvavan seuraavan vuoden aikana.

Kaikista pk-yrityksistä vain noin 12 prosenttia harjoitti vientiä, voimakkaasti kasvuhakuisista noin kolmannes.

Tuontia Suomeen harjoitti 18 prosenttia pk-yrityksistä; se oli siis huomattavasti vientitoimintaa yleisempää pk-yrityksissä.

Pk-yritykset kansainvälistyvät tyyppillisesti harjoittamalla vientitoimintaa. Kansainvälisistä yrityksistä 80 prosenttia vei tuotteita ulkomaille. Ulkomainen yhteisyritys tai tytäryhtiö ulkomaila oli reilulla viidenneksellä kansainvälisistä yrityksistä.

Noin kolmannes teollisuuden pk-yrityksistä vei tuotteita ulkomaille. Ulkomainen yhteisyritys tai tytäryhtiö oli vajaalla 10 prosentilla teollisuusyrityksistä. Myös osaamisintensiivisillä palvelualoilla oli muita toimialoja yleisemmin ulkomaisia tytäryrityksiä tai yhteisyrityksiä. (Kuvio 3)

Yrityksiltä kysyttiin myös aikomuksia hyödyntää julkisia kansainvälistymispalveluja. Tarve hyödyntää kansainvälistymispalveluja heijastaa suoraan jo toteutunutta kansainvälistymistä eri toimialoilla. Teollisuusyrityksistä noin 27 prosenttia, osaamisintensiivisistä palveluyrityksistä 18 prosenttia ja kaupan alan yrityksistä 15 prosenttia aikoi käyttää julkisia kansainvälistymispalveluja seuraavan vuoden aikana

Kansainväliset yritykset pk-yritysbarometrissa

Suomen Yrittäjät, Finnvera Oyj sekä työ- ja elinkeinoministeriö tekevät yhteistyössä pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista toimintaympäristöä kuvaavan pk-yritysbarometrin kaksi kertaa vuodessa. Syksyn barometri perustuu 6 000 pk-yrityksen edustajan vastauksiin ja kuvaa kattavasti suomalaisten pk-yritysten käsityksiä taloudellisen toimintaympäristön muutoksista sekä yritysten liiketoimintaan ja kehitysnäkymiin vaikuttavista tekijöistä.

Kansainvälisillä yrityksillä tarkoitetaan yrityksiä, jotka ilmoittivat harjoittavansa ainakin yhtä seuraavista toimista:

1. Suora vienti (oman myyntikonttorin tai ulkomaisen edustajan kautta)
2. Lisensointi tai franchising
3. Palkka- tai sopimusvalmistus (tuotteiden teettäminen ulkomaila yrityksen omalla merkillä)
4. Ulkomainen yhteisyritys (joint venture) tai tytäryritys

Kansainvälisiä yrityksiä aineistossa oli 920.

Eurooppa ja Venäjä tärkeitä

EU-maat ovat ylivoimaisesti tärkein kohdealue kansainvälistyville pk-yrityksille kaikilla toimialoilla (kuvio 4). Noin 90 prosenttia kansainvälistyneistä yrityksistä ilmoitti EU-maat toimintansa kohteeksi. Erityisen tärkeitä EU-alue ja muut Euroopan maat olivat teollisuudelle.

Venäjä oli EU:n ulkopuolisista maista selvästi tärkein kohdemaakansainvälistyville pk-yrityksille. Osaamisintensiivisille palveluille Venäjän merkitys oli suhteellisen pieni, mutta etenkin kaupan alalle Venäjän suhteellinen merkitys oli suuri. Osaamisintensiiviset palveluyritykset olivat puolestaan suhteellisen vahvoja Yhdysvaltojen ja Kanadan markkinoilla. ■

Lähde: Pk-yritysbarometrin aineistot, syksy 2015.

PEKKA LITH

Ulkomaisen työvoiman alipalkkaus yleistä kiinteistöpalveluissa

Kiinteistöpalvelualalla toimivat työnantajayritykset ja alan työntekijäpuolta edustavat luottamushenkilöt pitävät ulkomaisen työvoiman alipalkkausta esimerkiksi siivouksessa kohtalaisen vakavana ongelmana. Asia on saanut vahvistusta viranomaisten tekemistä tarkastuksista. Ongelman ratkaisuksi on esitetty alipalkkauksen kriminalisointia ja rakennusalalla jo käytössä olevien harmaan talouden torjuntakeinojen laajentamista kiinteistöpalveluihin.

Lehtikuva Oy

Kiinteistöpalvelualalla epäterveet ilmiöt liittyvät etupäässä ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden alipalkkaukseen, millä tarkoitetaan työehtosopimuksen alittavien palkkojen maksamista (Kuvio 1). Harmaan ulkomaalaisen työvoiman käyttö yritystoiminnassa ei ole myöskään harvinaista. Se ilmenee pimeinä palkkoina ja työnantajamaksujen ja -velvoitteiden laiminlyönteinä.

Alipalkkaukseen syyllistyneet tai harmaan talouden toimijat ovat kiinteistöpalvelualalla hyvin usein siivouspalvelussa toimivia ulkomaalaistaustaisia alihankkijoita tai henkilöstövuokrausta harjoittavia yrityksiä. Ne pystyvät tarjoamaan palvelujaan jopa 20–40 prosenttia alhaisemmalla hintatasolla kuin työehtosopimusten mukaisia palkkoja maksavat siivousalan yritykset.

Kiinteistöpalvelualalla on esiintynyt myös pimeiden lisäkorvausten ja perusteettomien kulukorvausten, kuten päivä- ja matkarahojen maksua. Samaan kategoriaan kuuluvat omistajayrittäjien peitelty osingonjako tai muu yritysten varojen ja omaisuuden yksityiskäyttö. Konkurssikeinottelu ja lyhytaikaisten kertakäyttöyritysten hyväksikäyttö eivät ole myöskään tuntemattomia ilmiöitä.

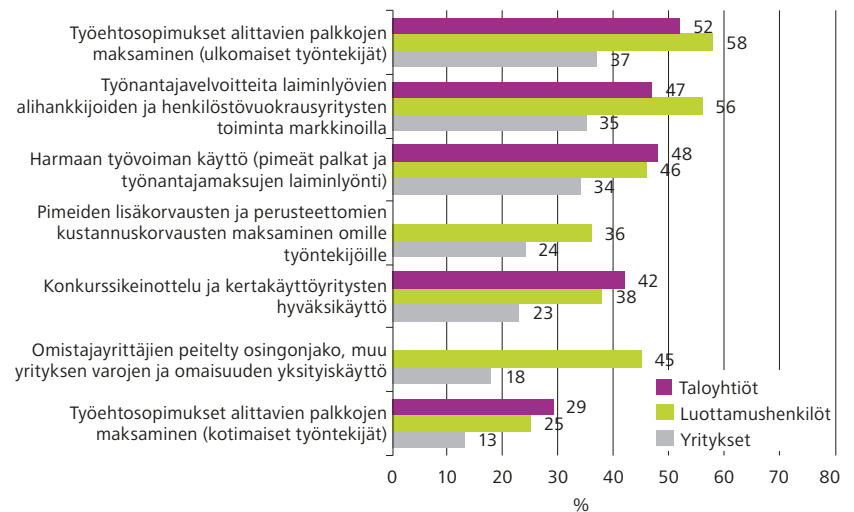
Tiedot perustuvat kiinteistöpalvelualalla kesällä 2015 tehtyihin kyselyihin. Niiden kohteina olivat Kiinteistöyönantajat ry:n jäsenyritykset, Palvelualojen Ammattiliitto PAM ry:n luottamushenkilöt ja Kiinteistöliitto ry:hyn kuuluvat taloyhtiöt. Kyselyjä täydennettiin mm. Verohallinnon, poliisiviranomaisten, tilaajavastuuviranomaisten ja ulkomaalaistarkastajien haastattelulla.

Harmaan talouden merkitys vähentynyt?

Kiinteistöyönantajat ry:n yrityskselyjen mukaan epäterveet ilmiöt ja harmaa talous ovat yleisimpiä rakennussiivouksessa ja yksityisten kotitalouksien siivouksessa ja kotitalouksissa (Kuvio 2). Seuraavaksi eniten ilmiöitä esiintyy taloyhtiöiden siivouksessa ja niiden muissa kiinteistöpalveluissa, ulkoalueiden hoidossa ja kunnossapidossa ja eri käyttäjätoimialoja edustavien yritysten siivouksessa.

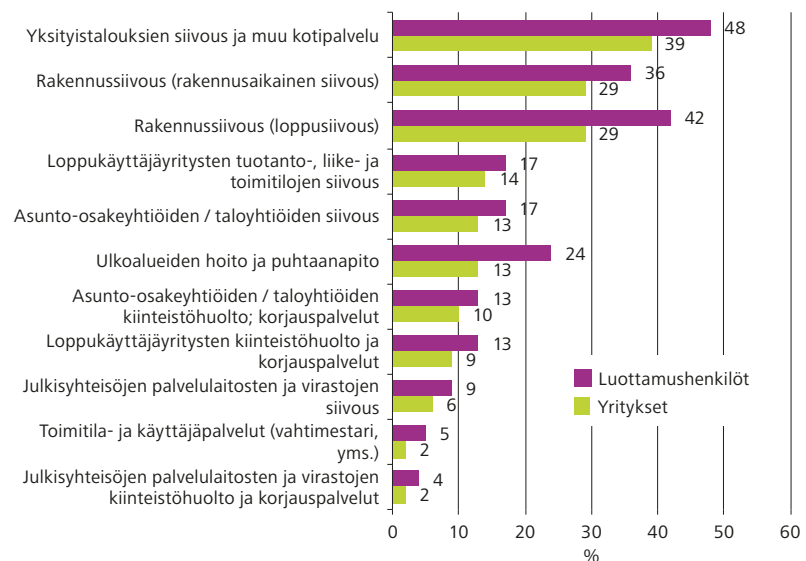
Lähes 50 prosenttia yrityskselyihin vastanneista kuitenkin ilmoitti, että har-

KUVIO 1. Harmaan talouden ilmenemismuodot, joiden merkitys on suuri tai melko suuri kiinteistöpalvelualalla 2015, prosenttia kyselyihin vastanneista

Lähteet: Kiinteistöyönantajat ry:n jäsenyrityskselyt, PAM ry:n luottamushenkilökselyt ja Kiinteistöliitto ry:n taloyhtiökselyt

KUVIO 2. Kiinteistöpalvelut, joissa harmaan talouden osuus on suuri tai melko suuri 2015, prosenttia kyselyihin vastanneista

Lähteet: Kiinteistöyönantajat ry:n jäsenyrityskselyt ja PAM ry:n luottamushenkilökselyt

maa talous on vähentynyt 2010-luvulla. Vain runsas neljännes arveli sen lisääntyneen. Tilanne on parantunut eniten julkisyhteisöjen ostopalveluissa ja rakennussiivouksessa. Vastauksissa korostettiin varsinkin voimassa olevan tilaajavastuulain myönteistä vaikutusta toimialan harmaan talouden torjunnassa.

Rakennussiivouksessa myönteisen

kehityksen taustalla ovat rakennusalalla 2010-luvulla käyttöön otetut harmaan talouden vastaiset säännökset, joiden piiriin siivous rakennustyömailla kuuluu. Kiinteistöyönantajat ry:n mukaan myös kotitalousvähennys on suitsinut kotisiivouksen harmaata taloutta, mutta järjestelmää voisi parantaa edelleen (ks. Kotitalousvähennys remonttiin -juttu sivulla 16).

Kiinteistöpalvelujen markkinat

Kiinteistöpalveluilla tarkoitetaan yleisesti kiinteistön hoitoon ja ylläpitoon sekä kiinteistöissä oleviin toimiloihin ja niiden käyttäjiin kohdistuvia palveluja. Ne voidaan jakaa karkeasti kiinteistön hoito- ja ylläpitopalveluihin sekä niin sanottuihin toimitila- ja käyttäjäpalveluihin.

Kiinteistön hoito- ja ylläpitopalvelut ovat ennakoivaa toimintaa, millä säilytetään kiinteistön kunto, ominaisuudet ja arvo. Näihin palveluihin luetaan muun muassa tekniset palvelut, kiinteistöhuolto, puhdistus- ja siivouspalvelut, ulkoalueiden hoito, jätehuolto ja energianhallintapalvelut.

Kiinteistön hoitoon ja ylläpitoon kuuluu olennaisena osana kiinteistöhoitamisen palveluja. Niitä on hoidettu esimerkiksi isännöintitoimistojen toimesta. Isännöinti on kiinteistöjohtamista, jonka tarkoituksena on vastata kiinteistöhallintoon ja kiinteistön ylläpitoon liittyvistä toiminnoista ja palveluista.

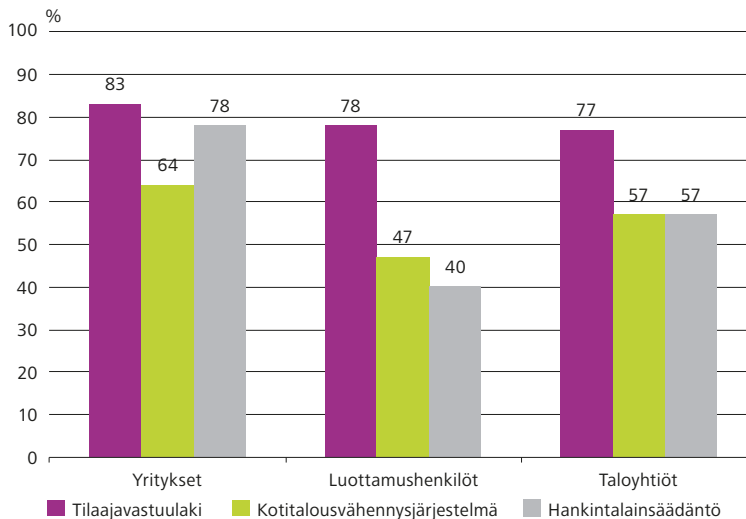
Kiinteistön hoito- ja ylläpitopalveluihin liittyy myös vuosikorjaustyyppistä kiinteistöjen kunnossapitorakentamista. Korjaustarpeet sisältyvät vuosikorjaussuunnitelmiin, mutta ne voivat olla täysin ennakoimattomiakin.

Laveasti määriteltynä kiinteistöpalveluja ovat myös toimitila- ja käyttäjäpalvelut. Niiden tavoitteena on luoda kiinteistön omistajille ja tilojen käyttäjille edellytykset harjoittaa toimintaansa kiinteistössä.

Käyttäjäpalveluja ovat ruokailu- ja ravintolapalvelut, vahtimestari- ja aulapalvelut, vartiointi- ja turvallisuuspalvelut, postitus ja postinjakelu, muuttopalvelut, sisustus-, kalustus- ja hankintapalvelut, tietoverkkopalvelut, lähetti- ja toimistopalvelut sekä viherkasvien hoito- ja hankintapalvelut.

Kiinteistön haltijat tai omistajat voivat tuottaa kiinteistöpalvelut omatoimisesti tai ostaa ne ulkopuolisilta yrityksiltä. EU:n toimialaluokituksen perusteella kiinteistöjen ylläpitopalvelujen tuottajat toimivat usein siivouksen, kiinteistöhoidon tai isännöinnin toimialoilla.

KUVIO 3. Voimassa olevat säädökset, joiden merkitys on ollut suuri tai melko suuri kiinteistöpalvelualan harmaan talouden torjunnassa 2015, prosenttia kyselyihin vastanneista

Lähteet: Kiinteistötyönantajat ry:n jäsenyrityskyselyt, PAM ry:n luottamushenkilökyselyt ja Kiinteistöliitto ry:n taloyhtiökyselyt

Työntekijä ja -antajapuoli näkevät ongelman samoin

Kiinteistöpalvelualojen työntekijöitä edustavan Palvelualojen Ammattiliitto PAM ry:n näkemykset toimialan harmaan talouden tärkeimmistä painopistealueista ja ilmenemismuodoista, kuten ulkomaisten työntekijöiden alipalkkauksesta ja pimeään työvoiman käytöstä, ovat varsin yhteneviä työnantajia edustavan Kiinteistötyönantajat ry:n ja sen jäsenyritysten kanssa (Kuvio 1).

PAM:in luottamushenkilöitä koskevat kyselyt tosin osoittavat, että työntekijäpuoli näkee alipalkkauksen astetta vakavampana ongelmana kuin kiinteistöpalvelualan yritykset. Selityksenä voi olla se, että kyselyihin vastanneet Kiinteistötyönantajat ry:n keski- ja suuret jäsenyritykset toimivat osittain eri markkinoilla kuin siivouspalveluja tarjoavat yrittäjävetoiset pienyritykset.

Viranomaisilla kosolti havaintoja laiminlyönneistä

Ilmiön suuruudesta kertoo se, että Etelä-Suomen aluehallintoviraston työsuojeluviranomaisten mukaan alipalkkausta

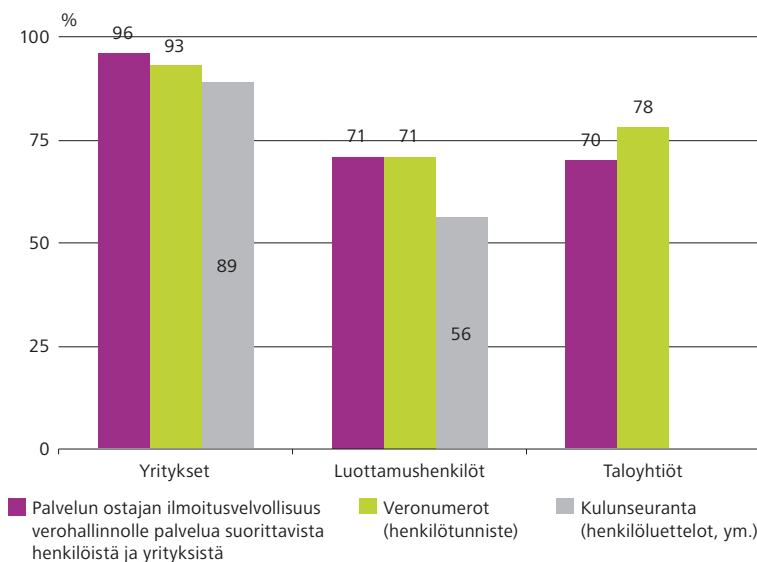
koskevat tapaukset ja muut laiminlyönnit ovat lisääntyneet siivousalalla nopeasti 2010-luvulla. Tavanomaisia ongelmia ovat liian pieni peruspalkka, palkanlisien ja korvausten maksamatta jättäminen ja luvattoman työvoiman käyttö.

Ulkomaalaistarkastajien tarkastamista kohteista esimerkiksi vuonna 2014 ainoastaan kolmasosa oli hoitanut palkkauksen, työaikakirjanpidon ja vuosilomakirjanpidon asianmukaisella tavalla. Kaikkia ulkomaisen työvoiman käytön säännöksiä, kuten työnteko-oikeutta Suomessa, noudatettiin vuonna 2014 moitteettomasti vain alle 40 prosentissa tarkastuskohteista.

Luvattomia työntekijöitä oli joka kymmenennessä tarkastuskohteessa. Nämä tapaukset koostuivat työntekijöistä, joilla oli pelkästään ensimmäistä oleskelulupaa koskeva hakemus vireillä tai turvapaikanhakijoita, jotka olivat saaneet kielteisen lainvoimaisen päätöksen. Siivousalalla on törmätty myös työntekijöihin, joilla maassaolon edellytykset eivät ole lainkaan täyttyneet.

Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksen mukaan ulkomaisen työvoiman käyttöön voi liittyä kiskonnantapaista työsyntä etenkä siivouksessa. Työntekijöil-

KUVIO 4. Uudet sovellettavat säädökset / halutut uudistukset, joiden merkitys voisi olla suuri tai melko suuri kiinteistöpalvelualan harmaan talouden torjunnassa, prosenttia kyselyihin vastanneista

Lähteet: Kiinteistötyönantajat ry:n jäsenyrityskyselyt, PAM ry:n luottamushenkilökyselyt ja Kiinteistöliitto ry:n taloyhtiökyselyt

lä teetetään ylipitkiä työpäiviä ja osa palkasta pidetään vuokranmaksuun. Vastaanottokeskusten ympärillä on pyörinyt myös rekrytointiryhmiä, jotka tekevät työtarjouksia, hoitavat kuljetuksia ja kertovat saatavissa olevista sosiaalituista.

Taloyhtiöillä vähän kokemuksia harmaasta taloudesta

Kiinteistöpalvelujen loppukäyttäjiä edustavat kymmenet tuhannet taloyhtiöt, kuten asunto- ja kiinteistöyhtiöt. Ne muodostavat monelle kiinteistöpalvelualan yritykselle tärkeän asiakastoimialan. Arviolta 70–75 prosenttia taloyhtiöistä ostaa tarvitsemansa siivouksen, kiinteistönhoidon, ulkoalueiden hoidon ja teknisten järjestelmien ylläpidon ja huollon palvelut ulkopuolisilta yrityksiltä.

Kiinteistöliitto ry:n kyselyjen mukaan taloyhtiöiden edustajilla on ollut kuitenkin vähän omia kokemuksia kiinteistöpalvelualan lieveilmiöistä, vaikka yleisellä tasolla he ovat samaa mieltä toimialan yritysten ja työntekijäjärjestö PAM:n edustajien kanssa harmaan talouden ilmenemismuodoista, kuten ulkomaisen työvoiman alipalkkauksesta ja pimeän työvoiman käytöstä.

Yhtä mieltä toimenpiteistä

Luottamushenkilöt korostivat yhtä lailla tilaajavastuulain merkitystä harmaan talouden torjunnassa kuin alan työnantajayritykset (Kuvio 3). Luottamushenkilöt ja PAM järjestönä puoltavat veronumeromenettelyn käyttöönoton ja palvelunostajan Verohallinnolle suunnatun ilmoitusvelvollisuuden laajentamista kiinteistöpalvelualoilla työskenteleviin henkilöihin ja palveluja tarjoaviin yrityksiin (Kuvio 4).

Kiinteistötyönantajat ry:n omat säännöt ovat edellyttäneet vuodesta 2013 lukien, että jäsenyritysten työntekijöillä on veronumerolla varustetut kuvalliset henkilökortit. Jäsenyritysten ja heidän alihankkijoidensa on oltava myös Tilaajavastuu.fi-palvelun Luotettavat kumppanit -ohjelmassa. Ongelmana on, että järjestäytymättömät yritykset eivät ole tämän vapaaehtoisen järjestelyn piirissä.

Tilaajavastuulakia pidetään tärkeänä

Kiinteistötyönantajat ja PAM suhtautuvat liittoina myönteisesti tilaajavastuulain kokonaisuudistukseen ja siihen, että päämääränä olisi todellinen tilaajavas-

tuu. PAM korostaa etenkin sopimuksen-aikaista vastuuta alihankkijoista ja vuokratyöntekijöistä sekä vastuun laajentamista määrättyihin toimitila- ja käyttäjäpalveluihin ja itsenäisillä ammatinharjoittajilla teetettäviin töihin.

Myös taloyhtiöiden edustajista suuri enemmistö piti tilaajavastuulakia tärkeänä harmaan talouden torjunnassa. Edelleen 70–80 prosenttia heistä kannatti veronumeromenettelyn ja palvelunostajan ilmoitusvelvollisuuden laajentamista kiinteistöpalveluihin koskien palvelua suorittavia yrityksiä ja niiden työntekijöitä, joten näillä uudistuksilla on vankka kannatus kaikkien sidosryhmien keskuudessa.

Alipalkkaus kriminalisoitava?

Kiinteistötyönantajien ja PAM:in mielestä työntekijöiden alipalkkauksella voi olla yhtymäkohtia jopa työperäiseen ihmiskauppaan. PAM on ehdottanut, että lainsäädäntöä olisi täydennettävä palkkarikoksen käsitteellä, millä voidaan tuomita sakkoa tai vankeutta. Kiinteistötyönantajat ry on ehdottanut lakiin liiketoimintakiellosta säännöstä törkeästä kiskonnasta.

Asia on ajankohtaistunut, kun Suomeen on suuntautunut pysyväisluonteisesti aiempaa suurempi turvapaikan hakijoiden virta. Vaarana on, että ihmislakulajettajille velkaantuneet turvapaikan hakijat ja oleskeluluvan saaneet henkilöt pakotetaan maksamaan velkojaan rikollisverkostoille alipalkatuilla töillä.

Lakiuudistukset eivät saisi silti vaikeuttaa turvapaikan hakijoiden työllistymistä, sillä työllistyminen osa- tai kokopäiväisesti on paras kotouttamisen ja kielen oppimisen väylä. Työluvan saantia tulisi päinvastoin nopeuttaa ja muotoiseikkoja, kuten koulutukseen ja kielitaitoon liittyviä vaatimuksia, voisi lieventää, mutta kaiken tulisi tapahtua laillisella etenemispolulla.

Julkisia hankintoja koskevat ehdotukset

Valtio- ja etenkin kuntaorganisaatiot ovat kiinteistöpalvelualan yrityksille tärkeä asiakassegmentti, minkä lisäksi kunta-alalla on suuria liiketoiminnan kasvun mahdollisuuksia. Kiinteistöpalvelualan kyselyt ja haastattelut osoittavat, että epäterveet ilmiöt ovat vähenty-

Kotitalousvähennysremonttiin

Kiinteistöpalvelualan harmaan talouden kyselyistä ilmeni, että kiinteistöpalvelualan piilotalous on merkittävää kotitalouksien siivouksessa. Kyselytuloksista välittyy käsitys siitä, että kotitalousvähennysjärjestelmä on suitsinut yksityistalouksien piilotaloutta muttei poistanut sitä. Siten verovähennysjärjestelmää tulisi kehittää, mistä hyötyisivät palvelujen ostajat, tuottajat ja Verohallinto.

Verovähennysjärjestelmän ongelmana on myös se, että eläkeläiset ja muut pienituloiset kotitaloudet eivät pysty käyttämään täysimääräisesti sen tarjoamia mahdollisuuksia. Puutteena on ollut hoivapalvelujen pieni osuus kotitalousvähennyksen määrästä, vaikka palveluille on paljon piilevää kysyntää lapsiperheissä ja vanhustalouksissa, jotka eivät pääse sosiaalikeskusten palvelujen piiriin.

Kotitalousvähennyksen painopistettä kannattaisi siirtää enemmän kotitalous-, hoiva- ja hoitotyön puolelle, missä tuen yhteiskunnalliset myönteiset ulkoisvaikutukset ovat kaikkein suurimmat.

Samalla voitaisiin ottaa käyttöön Ruotsin mallin mukainen laskutusjärjestelmä, jossa palveluntuottaja hakee verovähennyksen Verohallinnolta palvelunostajan puolesta. Uudistus helpottaisi palvelujen ostamista, tehostaisi Verohallinnon toimintaa ja parantaisi viranomaisvalvontaa.

Koska kaikkea ei voida tukea nykyisessä valtiontaloudellisessa tilanteessa, verovähennyksen parannukset kotitalous-, hoito- ja hoivatöissä voitaisiin rahoittaa siten, että verovähennys kohdistetaan toistaiseksi vain verovelvollisen vakituudessa asunnossa tehtävään työhön. Samalla pienennetään ulkomaille sijaitseviin vapaa-ajan kohteisiin valuvan verovähennyksen määrää.

Viranomaisille laskutusmalli tarjoaisi mahdollisuuden järjestelmän massavalvontana tapahtuvaan etukäteisseurantaan, sillä nykyjärjestelmässä on paljon mahdollisuuksia väärinkäytöksiin. Tiedot kotitalousvähennyksestä parani- sivat samalla, kun palvelunostajista ja -tuottajista voitaisiin tuottaa entistä ajantasaisempia tilastoja viranomaisen ja muiden eri käyttäjien tarpeisiin.

neet julkisissa hankinnoissa. Tosin hankintalaki tarjoaa rajoitetusti työvälineitä harmaan talouden torjuntaan.

Hankintalain uudistus voi heikentää tilannetta, kun entistä suurempi osa julkisyhteisöjen tavara- ja palveluostoista jää hankintalain soveltamisalan ulkopuolelle. Uudistukseen sisältyy myös sinänsä myönteisiä säännöksiä, jotka toisaalta parantavat pk-yritysten pärjäämistä julkisten hankintojen tarjouskilpailuissa mutta toisaalta ne voivat merkitä haasteita viranomaisvalvonnalle.

Epäterveitä ilmiöitä voitaisiin vähentää esimerkiksi siten, että hankintayksiköt veloitettaisiin tekemään kaikista hankintasäännösten alaisista eli kansalliset kynnsarvot ylittävistä hankintapäätöksistään neljännesvuosi-ilmoitukset Verohallinnolle. Verohallinto voisi puolestaan informoida havaitsemistaan tarjoajien laiminlyönneistä hankintailmoituksen tehnyttä hankintayksikköä.

Edellä mainittu ehdotus vaatisi muutoksia Verohallinnon tietojen julkisuutta ja salassapitoa koskeviin säännöksiin, mikä ei ole helppoa. Toisaalta hankintayksiköt voisivat parantaa tilannetta ilman säädösmuutoksiakin, jos ne kehittävät hankintamenettelyjään. Syynä on, että palveluntuottajat on valittu liian usein vain alhaisen hinnan perusteella, mistä on saattanut seurata monia ongelmia.

Hinnalla kilpailuttamista vältettävä

Alhainen hinta johtaa helposti siihen, että varsinkin pienet yritykset, joilla on vähän käyttöpääomaa, voivat joutua vaikeuksiin. Yritykset keskittyvät selviytymiseen, eivätkä pysty kehittämään toimintaansa tai hoitamaan yhteiskunnallisia velvoitteitaan kuten maksamaan veroja tai sosiaalivakuutusmaksuja. Alhainen hinta voi viitata myös alipalkkauksen tyyppisiin lieveilmiöihin.

Asiaa voisi parantaa julkisissa hankinnoissa siten, että hinta olisi asetettu ja palveluntuottajat kilpailutettaisiin laadullisilla tekijöillä, mikä antaisi pk-yrityksille paremmat mahdollisuudet kilpailla valtio- ja kuntaorganisaatioiden kiinteistöpalveluista. Laadullisia kilpailutekijöitä ovat asiakaslähtöisyys ja joustavuus, työntekijöiden vähäinen vaihtuvuus sekä uudet toimintatavat.

Hankintayksiköiden kannattaa panostaa entistä enemmän myös tarjouspyyntöjen laadintaan. Heikosti laaditut tarjouspyynnöt johtavat helposti siihen, että hinta voi jäädä ainoaksi yhteismitalliseksi vertailutekijäksi tarjoajien kesken. Monimutkaisissa ja osaamista vaativissa kiinteistö- ja toimitilapalveluissa voisi käyttää entistä enemmän kaksivaiheista kilpailulista neuvottelumenettelyä. ■

Kirjoittaja työskentelee tutkijana omistamassaan yrityksessä (Lith Consulting Group).

Lähteet:

Kiinteistötyönantajat ry ja Palvelualojen Ammattiliitto PAM ry: Harmaa talous kiinteistöpalvelualalla, Raportti harmaan talouden merkityksestä, ilmenemismuodoista ja torjuntatoimenpiteistä kiinteistöpalveluissa kyselytutkimusten ja haastattelujen valossa (toim. Lith Consulting Group), Helsinki 2015.

Lith, Pekka: Kiinteistöala Suomen kansantaloudessa, Muistio kiinteistöalan yritystoiminnasta, markkinoista ja kehityslinjoista 2014-2015, Lith Consulting Group, Helsinki 2015.

Palvelualojen Ammattiliitto PAM ry: Lausunto Eduskunnan tarkastusvaliokunnalle hallituksen harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntatoimenpiteistä, 03/02/2015.

Työsuojeluhallinto: Siivousalalla isoja ongelmia ulkomaisen työvoiman käytössä – työsuojeluviranomainen tehostaa valvontaa, tiedote 18/15/2015.

ANNA-MAIJA PAAKKI

Suomalaisyritysten investoinneissa harppaus itään

Venäjältä tuli Suomen suurin ulkomaisten investointien kohdema vuonna 2013. Teollisuuden toimialalla Kiinan merkitys investointikohteena vahvistui.

Taloudellisesti heikoista ajoista huolimatta suomalaiset yritykset ovat investoineet ulkomaille entistä rohkeammin. Vuonna 2013 yritysten sijoitukset ulkomaille ylittivät 4,5 miljardia euroa, mikä oli reilu puoli miljardia enemmän kuin edellisellä vuonna. Suomalaisilla yrityksillä oli vajaa 5 000 tytäryritystä ulkomailla vuonna 2013.

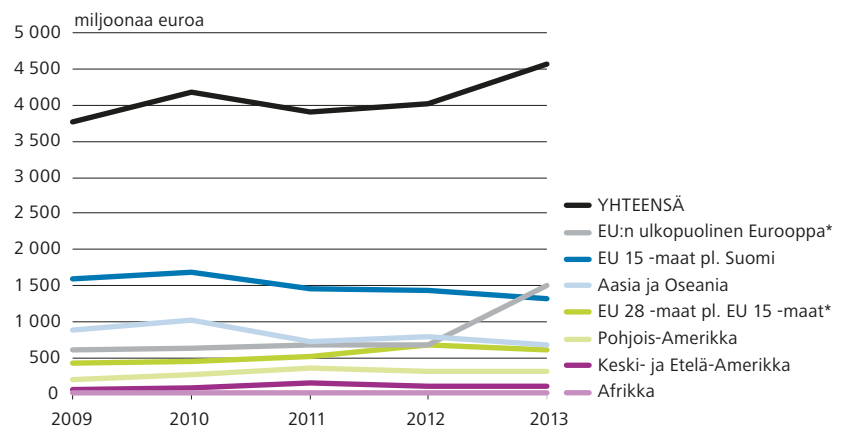
Euroopan unionin ulkopuoliseen Eurooppaan suuntautuvat investoinnit kasvoivat merkittävästi edellisvuosiin verrattuna. Suomalaisyrietykset investoivat erityisesti Venäjälle, Ruotsiin, Norjaan ja Kiinaan. Ruotsi on pitkään ollut merkittävin investointien kohdema suomalaisille yrityksille.

Investoinneilla tarkoitetaan tässä yhteydessä bruttoinvestointeja aineelliseen käyttöomaisuuteen. Kaikki aineelliseen käyttöomaisuuteen kohdistuvat lisäykset, muutokset, parannukset ja uudistukset, jotka pidentävät pääomatavaran käyttöikää tai lisäävät sen tuottavuutta, luetaan investoinneiksi. Bruttoinvestoinnit eivät sisällä omaisuutta, joka saadaan liiketoiminnan uudelleenjärjestelyn yhteydessä kuten yritysten sulautuessa tai yritysvaltausten yhteydessä.

Venäjältä merkittävin kohde

Investoinnit venäläisiin tytäryhtiöihin kasvoivat räjähdysmäisesti vuonna 2013,

KUVIO 1. Bruttoinvestoinnit aineelliseen käyttöomaisuuteen maaryhmittäin 2009–2013

* 2009–2012 Kroatia EU:n ulkopuolista Eurooppaa, 2013 Euroopan unionissa.
Lähde: Tilastokeskus, suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla

jolloin Venäjä nousi Suomen merkittävimmäksi investointikohteeksi. Venäjällä sijaitseviin tytäryhtiöihin investointiin 920,7 miljoonaa euroa eli 540 miljoonaa euroa enemmän kuin edellisellä vuotena. Kasvu oli huikea, sillä venäläisiin tytäryhtiöihin on pitkään investoitu alle 400 miljoonaa euroa vuositason la. Investoivia suomalaisia yrityksiä Venäjällä oli yhteensä 380, mikä oli hieman vähemmän kuin vuonna 2012.

Toimialoittain tarkasteltuna suomalaisyhtiöt ovat Venäjällä investoineet erityisesti sähkö-, kaasu- ja vesihuollon toimialalle sekä kiinteistöalalle, ammattilliseen, tieteelliseen ja tekniseen toimintaan sekä hallinto- ja tukipalvelutoimintaan. Myös teollisuuden toimialalla investoinnit olivat merkittäviä vuonna 2013, vaikka supistuivatkin reilu 44 miljoonaa euroa vuoteen 2012 verrattuna.

Sähkö-, kaasu- ja vesihuollon tytäryhtiöihin suomalaisyhtiöt investoivat yli puoli miljardia euroa vuonna 2013. Tämä toimiala pitää sisällään toiminnon,

jotka keskittyvät energiahyödykkeiden tuotantoon, kauppaan ja jakeluun sekä jäte- ja vesihuoltoon liittyvät toiminnot.

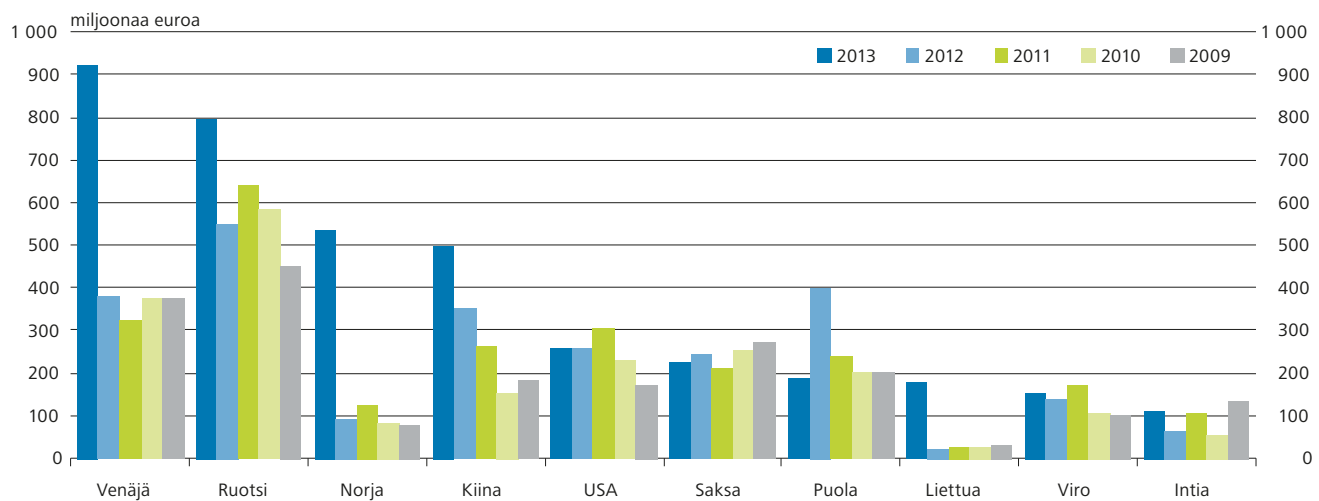
Lisäksi rakennusalan yrityksiin tehtiin merkittäviä investointeja, ne kasvoivat yli 70 prosenttia vuodessa. Suurin suhteellinen pudotus tapahtui informaatio- ja viestintätoimialalla, jossa investoinnit romahtivat vajaalla miljoonalla eurolla eli 66 prosenttia vuoteen 2012 verrattuna.

Teollisuudessa suurimmat investoinnit

Suomalaisyrietysten merkittävin investointikohte ulkomailla on perinteisesti ollut teollisuuden toimialan tytäryhtiöt. Vaikka investoinnit teollisuuteen supistuivat vuonna 2013 edellisvuoteen verrattuna, oli teollisuuden toimiala edelleen merkittävin kohde 2,2 miljardilla eurolla.

Kiina oli suurin ja Venäjä viidenneksi suurin ulkomainen teollisuuden investointien kohdema vuonna 2013. Venäjällä sijaitseviin teollisuuden tytäryhtiö-

KUVIO 2. Bruttoinvestoinnit aineelliseen käyttöomaisuuteen top 10* maittain 2009–2013

* Viitevuosi 2013

Lähde: Tilastokeskus, suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla

TAULUKKO 1. Bruttoinvestoinnit aineelliseen käyttöomaisuuteen Venäjällä sijaitseviin tytäryhtiöihin toimialoitain 2012–2013

TOIMIALA	INVESTOINNIT 2012 1 000 EUR	INVESTOINNIT 2013 1 000 EUR	YRITYSTEN LUKUMÄÄRÄ 2012	YRITYSTEN LUKUMÄÄRÄ 2013
Alkutuotanto, kaivostoiminta ja louhinta (A ja B)	.. ¹⁾	.. ¹⁾	11	10
Teollisuus (C)	223 026	178 632	110	99
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto (D ja E)	.. ¹⁾	504 539	7	9
Rakentaminen (F)	28 712	48 945	49	50
Tukku- ja vähittäiskauppa (G)	45 272	65 987	94	96
Kuljetus ja varastointi (H)	10 345	6 692	32	21
Majoitus- ja ravitsemistoiminta (I)	.. ¹⁾	.. ¹⁾	1	4
Informaatio ja viestintä (J)	1 513	520	18	19
Rahoitus- ja vakuutustoiminta (K)	.. ¹⁾	.. ¹⁾	9	8
Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut (L, M ja N)	52 805	101 016	58	58
Koulutus, terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut, ja muut yhteiskunnalliset palvelut (P, Q, R ja S)	.. ¹⁾	.. ¹⁾	8	6
Kaikki toimialat yhteensä	380 391	920 699	397	380

¹⁾ Luottamuksellinen

Lähde: Tilastokeskus, suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla

hin kuitenkin sijoitettiin vajaa viidennes vähemmän kuin edellisvuonna.

Vuonna 2013 Venäjällä sijaitseviin teollisuusyrityksiin investointiin 178,6 miljoonaa euroa, joka kattaa 8 prosenttia kokonaisinvestoinneista ulkomaiseen teollisuuteen. Investointien vähentyminen kosketti erityisesti kemianteollisuutta, jonka investoinnit puolittuivat. Investoinnit sahatavaran, puu- ja korkkituotteiden valmistuksen toimialalla sen sijaan kasvoivat peräti 73 prosenttia ja paperin-, paperi- ja kartonkituotteiden valmistuk-

sen toimialalla vajaa 29 prosenttia.

Kiina oli neljänneksi suurin investointikohde suomalaisille yrityksille totaalisella. Liki puoli miljardia euroa investointiin Kiinaan, joista suurin osa teollisuuden alan tytäryhtiöihin. Kiinan investoinnit teollisuuteen vuonna 2013 kasvoivat 46 prosenttia edellisvuoteen verrattuna.

Merkittävin investointikohde Kiinassa oli elektroniikka- ja sähköteollisuus 303,1 miljoonalla eurolla. Kasvua edellisvuoteen kertyi reilu 118 prosenttia. Elektroniikka- ja sähköteollisuuden

osuus oli 64 prosenttia koko teollisuuden investointivirrasta kiinalaisiin tytäryhtiöihin. Kone- ja metallituoteteollisuuden toimialalla investointeja tekevien konsernien määrä sen sijaan supistui ja investointeja tehtiin liki kolmannes vähemmän edellisvuoteen verrattuna.

Epävarmuutta epävakailta markkinoilla

Kiinan talouskasvu nojautuu pitkälti ulkomaisiin investointeihin. Globaalisti

TAULUKKO 2. Bruttoinvestoinnit aineelliseen käyttöomaisuuteen Venäjällä sijaitseviin teollisuuden toimialan tytäryhtiöihin vuosina 2012–2013

TOIMIALA	INVESTOINNIT 2012 1 000 EUR	INVESTOINNIT 2013 1000 EUR
Elintarvikkeiden ja juomien valmistus (10-11)	.. ¹⁾	59 003
Sahatavaran, puu- ja korkkituotteiden sekä huonekalujen valmistus (16,31)	2 144	3 716
Paperin, paperi- ja kartonkituotteiden valmistus (17)	15 952	20 541
Kemianteollisuus (19-22)	172 252	83 486
Muiden ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus (23)	.. ¹⁾	.. ¹⁾
Metallien jalostus (24)	.. ¹⁾	.. ¹⁾
Kone- ja metallituoteollisuus (25,28-30,33)	6 759	7 679
Elektroniikka- ja sähköteollisuus (26,27,32)	2 668	1 164
Kaikki yhteensä	223 026	178 632

¹⁾ Luottamuksellinen

TAULUKKO 3. Bruttoinvestoinnit aineelliseen käyttöomaisuuteen Kiinassa sijaitseviin teollisuuden toimialan tytäryhtiöihin vuosina 2012–2013

TOIMIALA	INVESTOINNIT 2012 1 000 EUR	INVESTOINNIT 2013 1 000 EUR
Tekstiilien, vaatteiden, nahan ja nahkatuotteiden valmistus (13–15)	.. ¹⁾	.. ¹⁾
Paperin, paperi- ja kartonkituotteiden valmistus (17)	58 393	76 497
Kemianteollisuus (19–22)	33 866	27 893
Metallien jalostus (24)	.. ¹⁾	.. ¹⁾
Kone- ja metallituoteollisuus (25,28–30,33)	87 372	60 365
Elektroniikka- ja sähköteollisuus (26,27,32)	138 946	303 142
Kaikki yhteensä	322 223	471 274

¹⁾ Luottamuksellinen

Taulukoiden lähde: Tilastokeskus, suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla

epävarmat markkinat vaikuttavat myös Kiinaan, mutta teollisuuden toimiala ja kiinteistösektori vetävät edelleen ulkomaisten yritysten investointeja.

Kiinan talouskasvun hidastuminen ei selity pelkästään maailmantalouden vaikeudella. Sen lisäksi inflaatio on nopeampaa Kiinassa kuin sen merkittävimmillä kauppakumppaneilla, mikä aiheuttaa kustannuspaineita. Kiinan kehitykselle ongelmia tuottavat myös teollisuuden aiheuttamat vakavat ympäristöongelmat sekä kaupungistumisen tuomat haasteet.

Ukrainan kriisin käynnistämät talousongelmat Venäjällä eivät ennättäneet vaikuttaa vuoden 2013 suomalaisinvestointeihin. Yritykset kokevat kuitenkin Venäjän taloudellisen tilan epävarmaksi, ja myös geopolittiset riskit voivat vaikuttaa yritysten investointikäyttäytymiseen. Teollisuudessa osa toimialoista voi hyötyä alhaisesta ruplan kurssista tehdessään investointeja, mutta liikevoitot taas kärsivät siitä.

Tilastovuotta 2014 koskevat suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla -tilasto valmistuu keväällä 2016. Tuoreiden tietojen perusteella voidaan tarkemmin arvioida, miten suomalaisyritysten investoinnit ovat kehittyneet epävakailta markkinoilla. ■

Kirjoittaja on yliaktuaari Tilastokeskuksen yritystilastot-yksikössä.

Lähteet:

Suomen pankki. BOFIT Venäjä-ennuste 2013–2015.

UNCTAD. World Investment report 2013. Global value chains: Investments and trade development.

CEMAT Aalto yliopisto. CEMAT Kiinan talousnäkömät 1/2013.

Suomen suurlähetystö, Peking. Edustustojen raportit 11.1.2013. Kiinan talouden haasteet.

Suomalaiset tytäryritykset ulkomailla -tilastoa on tuotettu vuodesta 2009 lähtien koskien tilastovuosia 2007–2013. Tilasto kuvaa suomalaisyritysten toimintojen maailmanlaajuisista sijoittumista ja yritysten ulkomailla sijaitsevan toiminnan merkittävyyttä. Tilasto tuottaa tietoja, joiden avulla voidaan arvioida Suomen talouden globaalistumisen astetta, Euroopan unionin sisämarkkinoiden vaikutusta suomalaiseen liiketoimintaan ja suomalaisomisteisten yritysten kilpailukykyä maailmalla.

Suomalainen yritys määritellään tässä yhteydessä Suomessa sijaitsevaksi emoyhtiöksi ja tytäryhtiöksi luetaan emoyhtiön määräysvallassa ja toiminnassa tilikauden aikana olevat yritykset. Toiminta määritellään siten, että yrityksellä on liikevaihtoa ja, tai henkilöstöä.

ANTTI KUOSMANEN
antti.kuosmanen@formin.fi

Kaikkien rikastuminen on utopiaa

Noin 35 vuotta sitten ranskankielen opettajani, YK:n eetoksen mukainen vahva kehitysmaiden auttamisfilosofian kannattaja, määräsi ryhmämme kirjoittamaan pienen esseen köyhyyden poistamisesta. Minun ranskani oli silloin aika kökköä, koska en ollut sitä lapsena opiskellut, mutta jonkinlaisen aineen sain aikaan. Muistutin siinä, että jos maailman bkt henkeä kohti – tuohon aikaan 1 200 Yhdysvaltain dollaria vuodessa – tasattaisiin kaikkien kesken, tämä sama 1 200 dollaria olisi meidänkin osuutemme.

Sopii arvailla, miten innokkaasti tulontasauksen idea hyväksyttäisiin, jos ja kun sen seuraukset tajuttaisiin meidän maissamme. Sain aineestani arvosanaksi ”des idées très originales”, hyvin omintakeisia ideoita. Noinkin voi paheksua.

Maailman bkt oli vuonna 2014 IMF:n mukaan noin 77 300 miljardia dollaria, 10 900 dollaria henkeä kohti. Maapallon väestö on miltei kaksinkertautunut 1970-luvun lopulta, ja luonnonvarojen käyttö arvioidaan – niin epävarmoja kuin tuollaiset arviot välttämättä ovatkin – nyt puolitoistakertaiseksi kestävän käytön enimmäismäärään verrattuna.

Mitä merkitsisi kirjaimellinen tulontasaus maailmanlaajuisesti? Tasaus voi periaatteessa tapahtua niin, että köyhät rikastuvat, ja sehän onkin, joitakin dystopioita lukuun ottamatta, tulonjaon tasaamisajattelun takana oleva lähtökohta-olettamus – tietoinen tai tiedostamaton.

Koska olemme Suomessa ja Suomi on rikas maa, otetaan vertailukohdaksi itsemme. Suomen bkt henkeä kohti oli IMF:n mukaan 49 500 dol-

laria vuonna 2014. Se on 4,5 kertaa enemmän kuin maailman keskiarvo. Niinpä jotta koko maailma asettuisi Suomen tasolle, olisi maailman kokonaistuotannon arvon noustava 4,5-kertaiseksi, 351 000 miljardiin dollariin.

Itse asiassa tämäkään ei riittäisi, sillä maailman väestön ennustetaan kasvavan vielä parilla kolmella miljardilla, ennen kuin se ehkä tasaantuu 9–10 miljardiin muutaman vuosikymmenen päästä. Oletetaan, että tuo taso olisi 9,5 miljardia, runsaat 30 prosenttia korkeampi kuin nyt. Jotta tuon kokoinen ihmiskunta olisi yhtä rikas kuin me nykyään, maailman bruttokansantuotteen olisi oltava noin 463 000 miljardia dollaria eli kuusi kertaa nykyistä suurempi. Ja tämä siis olettaen, että me emme enää rikastuisi ollenkaan ja että Suomea rikkaammat köyhtyisivät meidän tasollemme.

Mutta ei tässäkään vielä kaikki. Jos ihmiskunta kuluttaa nykyään 1,5 kertaa enemmän luonnonvaroja kuin kestävä taso edellyttää, kuluttaisimme niitä tuossa rikastuneessa ja kasvaneessa ihmiskunnassa noin yhdeksän kertaa liian paljon. Eikä kuva paljon lohdullisemmaksi muuttuisi, vaikka valitsisimme rikkauskriteeriksi OECD-maiden nykyisen keskiarvo-bkt:n. Silloin resurssitarve olisi kestävään tasoon verrattuna noin 7,5-kertainen.

Kilpailu kovenee

Minulla on toinenkin muisto 1970-luvulta. Olin kokouksessa, jossa esillä oli YK:n teollistamisjärjestö Unidon tuottama tilasto teollisuustuotan-

non jakaantumisesta maailmanlaajuisesti. Kehitysmaaryhmän edustaja kommentoi taulukkoa näin: ”Teidän (teollisuusmaat) osuutenne on 80 prosenttia, meidän 20. Me haluamme teidän osuutenne.” Silloin se oli tyhjää puhetta. Kiina oli kuitenkin jo aloittamassa ilmiömäisen menestyksekkääksi osoittautuvaa uudistuspolitiikkansa, ja viimeistään Asian talouskriisin jälkeen 1990-luvun lopulla sen vanaveteen alkoi liittyä kasvava joukko muita kehitysmaita. Enää tuo prosenttisuhteen muutos ei ole vitsi eikä retoriikkaa, vaan tapahtumassa oleva tosiasia.

Mikä johtaa seuraavaan kysymykseen: Kun on ilmeisen selvää, että maailman koko väestö ei voi rikastua meidän tasollemme, jos se edellyttää resurssien käytön lähes kymmenkertaistumista, mitkä ovat vaihtoehdot? Minä näen niitä kolme, ja vaikka ne ovat ilmeisen radikaaleja kärjistyksiä ja yksinkertaistuksia, juuri sellaisten avulla voi koettaa selkeyttää kuvaa monimutkaisesta ja sotkuisesta todellisuudesta.

Ensimmäinen vaihtoehto on, että väestön määrä radikaalisti supistuu. Tätä visiota löytyy tieteiskirjallisuudesta sekä utopioiden että dystopioiden puolelta, ja sinne sen voikin jättää. Reaalimaailmassa ei väestön voimakas väheneminen ole mahdollista millään toteutettavissa olevilla politiikkatoimenpiteillä, eikä ainakaan vielä tarvitse ottaa lukuun sen tapahtumista katastrofien kauttakään.

Toinen vaihtoehto on, että ei tapahdu yleistä rikastumista. Se merkitsi yhä ankarampaa kilpailua vähenevistä resursseista ja taistelua siitä, kuka rikastuu (tai pysyy rikkaana) ja kuka köyhtyy (tai pysyy köyhänä). Meille, jotka nyt olemme rikkaita, tämä merkitsi, että horisonttiin nousee reaalin uhka todellisesta, aidosta köyhtymisestä, ehkei sentään neljanteen tai viidenteen osaan nykyisestä elintasostamme, mutta kymmenistä prosenteista olisi kyse.

Argentiinan, joka vuosisata sitten oli maailman rikkaimpia maita, historia kertoo siitä, mitä tällainen käytännössä voisi tuoda mukanaan. Ja nythän on esimerkki lähempänäkin: Kreikka. Vaikka sen nykytilaan on erityiset, näistä megatrendeistä riippumattomat syynsä, köyhtymisen yhteiskunnalliset seuraukset olisivat samantapaiset muuallakin. Eivätkä ne rajoittuisi valtioiden sisälle, mistä esimerkkejä tarjoaa historia ja esimerkiksi nykyisyys. Valitettavasti on pakko arvioida, että tämä vaihtoehto on se todennäköisin tulevaisuuden näkymä.

Tässä vaihtoehdossa kärjistyy tulojen ja varallisuuden jakaantuminen. Historiallisesti on erittäin suuri epätasaisuus ollut sääntö eikä poikke-

us, ja aika uusi on myös ajatus siitä, että tässä olisi jotain korjattavaa. Edes teollinen vallankumous ei kuvaa muuksi muuttanut, vaan sen tekivät vasta 1900-luvun maailmansodat ja niiden mukanaan tuomat yhteiskunnalliset mullistukset. Se, että yhteiskunnat ovat pysyneet pystyssä satoja vuosia äärimmäisen epätasa-arvon oloissa, on meille epämukava ajatus, ehkä siksi, että se todistaa pakkovallankin, joka sellaisissa yhteiskunnissa on enimmäkseen vallinnut, voivan olla pitkäikäinen ja jopa vakaa hallitsemismuoto.

Toivon pilkahdus

Kolmas vaihtoehto voi olla yhtä epätodennäköinen kuin ensimmäinen, mutta näistä kolmesta ainoa, joka tarjoaa epävarman toivon valoisammasta tulevaisuudesta. Me tuotamme nyt hyödykkeitä ehkä 70–100 kertaa tehokkaammin kuin ennen teollista vallankumousta, ja vielä tehokkaammin, jos vertaamme metsästäjä-keräilijä-esivanhempiimme. Mutta elintasomme ei ole kasvanut vastaavasti, koska lukumäärämme on kasvanut niin suureksi. Samasta syystä on luonnonvarojen käyttö noussut kestäättömälle tasolle.

Kun väestön kasvu näyttää lähivuosikymmeninä pysähtyvän, ei se enää ole lisäämässä resurssien käyttöä. Kysynnän ja tarjonnan laki nostaa niukentuvien resurssien hintoja, mutta se on julma ja piittaamaton laki, jos jättäydytään vain sen varaan. Meidän pitäisi aktiivisilla toimenpiteillä jouduttaa ja ohjata sen toimintaa niin, että tuottaisimme, käyttäisimme ja uudelleen käyttäisimme hyödykkeemme ainakin 15, mieluummin 50 tai 100 kertaa tehokkaammin kuin nyt. Koska se on tapahtunut kerran, se voi tapahtua toisenkin kerran, mutta jotta se tapahtuisi, elämänmuotomme pitäisi luultavasti muuttua yhtä paljon kuin edellinen tuottavuuden satakertaistuminen vaati.

Utopian sijasta näyttää, että ollaan matkalla takaisin kohti maailmaa, jossa hyvin pieni joukko ansaitsee ja omistaa melkein kaiken. Ehkä tuollainen maailma pysyisi uudestaankin pitkään pystyssä, mutta pakkovaltaa se todennäköisesti taas vaatisi. Meille jotka olemme saaneet maistaa parempaa, sellainen näköala on kauhistuttava. Mutta sen kauhistavuus ei estä sitä tapahtumasta; sen estäminen taas vaatisi jotain, mitä ihmiskunta kilpailevine valtioineen ja imperiumeineen ei ole koskaan saanut aikaiseksi, ei edes yrittänyt: globaalia talous- ja sosiaalipolitiikkaa. Vaatii villiä optimismia uskoa mihinkään sellaiseen kuin esimerkiksi Thomas Pikettyyn ideat maailmanlaajuisesta progressiivisesta omaisuusverosta, jos sekään edes riittäisi. ■

OLLI SAVELA

Kansanvarallisuuden jäljillä

Suomen nettovarallisuudesta kotitalouksien osuus on noin 60 prosenttia ja julkisyhteisöjen osuus noin 30 prosenttia. Kotitaloudet sekä julkisyhteisöistä kunnat ja työeläkerahastot ovat kasvattaneet varallisuuttaan viime vuosina. Työeläkerahastojen varat ovat jopa kaksinkertaistuneet 10 vuodessa.

Varallisuus jaetaan yleensä kahteen osaan: rahoitusvarallisuuteen ja reaaliarallisuuteen. Rahoitusvarallisuus sisältää käteisen rahan lisäksi muun muassa talletukset, osakkeet ja hallussa olevat velkakirjat. Reaaliarallisuus sisältää muun muassa maat ja metsät, rakennukset ja koneet.

Tilastokeskus on tilastoinut jo 1960-luvulta alkaen kansantalouden eri sektoreiden kuten yritysten, kotitalouksien ja julkisyhteisöjen rahoitusvaroja ja velkoja. Niistä kertoo rahoitustilinpito (Tilastokeskus).

Myös osasta reaaliarallisuutta on julkaistu jo pitkään pääomakantalaskelmiin perustuvia tietoja. Ajoittain Tilastokeskus on julkaissut myös kansanvarallisuuslaskelmia (esimerkiksi Niemi & Sandström 2007), jotka ovat kattaneet pääomakannan lisäksi muutakin reaaliarallisuutta.

Syksystä 2014 alkaen Tilastokeskus on alkanut julkistaa rahoitustilinpidon yhteydessä säännöllisesti kerran vuodessa tietoja reaaliarallisuudesta. Laskelmat sisältävät pääomakannan lisäksi varastojen ja maan arvon. Tietoja on julkaistu StatFin-tietokannassa vuosilta 2010–2014.

Tilastointi ei vielä kata kaikkea reaaliomaisuutta. Luonnonvaroista mukana ovat maa ja metsät, ulkopuolelle jäävät toistaiseksi muun muassa mineraalivarat, energiavarat ja maa-ainesvarat. Myös patenttien, lisenssisopimusten ja muiden vastaavien sopimusten arvo on määrittelemättä. Tilastointi ei myöskään kata kotitalouksien kuluttajina omistamia autoja tai muita kestokulutustavaroita, joita ei luetakaan varallisuustilinpidon varakäsitteeseen.

Rakennusten, rakennelmien, koneiden ja kaluston sekä ”henkisten omaisuustuotteiden” ar-

vo lasketaan pääomakantamallilla, jossa varojen (nettopääomakannan) arvoa lisäävät vuosittain tehdyt investoinnit ja vähentävät niiden kuluminen ja poistuma. Mallissa oletetaan eri varatyypeille keskimääräiset eliniät, jotka voivat vaihdella toimialoittain. Esimerkiksi asuinrakennusten eliniäksi oletetaan nykyään 60 vuotta.

Pääomakanta arvotetaan jälleenhankintahintaan. Arvo ei ole sama kuin käypä markkina-arvo vaan yleensä poikkeaa siitä, koska kyseessä on laskennallisesti johdettu arvo. Rakennusten osalta on syytä ottaa huomioon, että pääomakannan mukainen arvo ei sisällä maapohjaa, joten se ei ole suoraan verrannollinen esimerkiksi asuntojen hintoihin.

Henkiset omaisuustuotteet ovat lähinnä kertynyttä tutkimus- ja kehittämispääomaa sekä tietokoneohjelmistoja ja tietokantoja. Myös viihteen, kirjallisuuden ja taiteen alkuperäisteokset sekä mineraalien etsintä luetaan varoihin.

Varastot ovat suurimmaksi osaksi kasvavaa puustoa eli metsää. Metsää ei siis varallisuustilinpidossa luokitella luonnonvaraksi. Sen sijaan metsämaa luetaan maaksi. Muita isoja varastoja ovat teollisuuden ja kaupan varastot. Myös arvoesineet ovat periaatteessa mukana, mutta käytännössä vain pienelle osalle niistä on määritelty arvo.

Nettoarallisuus kuvaa parhaiten kokonaisvarallisuutta

Reaaliarvat ja rahoitusvarat voidaan laskea yhteen sektorikohtaisesti, jolloin saadaan kunkin sektorin kokonaisvarallisuus. Jos tästä vähennetään velat, saadaan sektorin nettovarallisuus. Tarkkaan ottaen reaaliarvat on arvoitettu vuoden keskimääräiseen hintaan ja rahoitusvarat vuoden lopun tilanteen

Reaalivarallisuuden arvon kasvu hidastui vuonna 2014.

mukaan. Rahoitusvarat voivat vaihdella paljonkin vuoden aikana pörssikurssien heilahdellessa.

Eri sektoreiden kokonaisvaroja ei pidä summa- ta yhteen, koska osa varallisuudesta tulisi silloin lasketuksi kahteen kertaan. Esimerkiksi omistetut osakkeet sisältyvät eri sektoreiden rahoitusvaroi- hin ja kyseisten osakeyhtiöiden omaisuus taas yri- tysten reaali-varoihin. Samoin yrityssektoriin lu- ettujen julkisten liikelaitosten omaisuus tulisi sa- malla tavalla kahteen kertaan: julkisyhteisöjen ra- hoitusvaroissa osuuksina ja yrityssektorin reaali- varoissa omaisuutena.

Parhaimman kuvan eri sektoreiden ja koko kansantalouden varallisuudesta antaa nettovaral- lisuus. Tosin tulkintojen tekeminen siitäkään ei ole aina yksinkertaista.

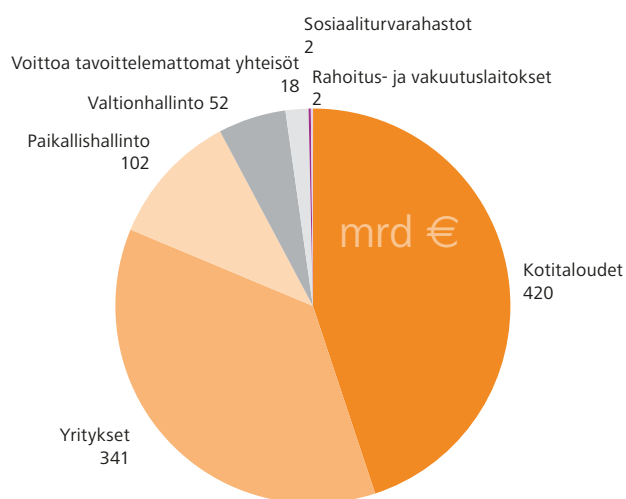
Kotitalouksien osuus reaali- varallisuudesta on kasvanut

Kansantalouden reaali-varallisuuden arvo oli va- rallisuustilinpidon mukaan viime vuonna 936 miljardia euroa. Reaalivarallisuus jakautui siten, että kotitaloudet omistivat siitä 45 prosenttia, yri- tykset 36 prosenttia ja julkisyhteisöt 17 prosen- tia (kuvio 1 ja 2). Vuoteen 2010 verrattuna koti- talouksien osuus oli hieman kasvanut ja yritysten osuus hieman pienentynyt. Tässä yhteydessä on syytä huomata, että monet julkiset liikelaitokset kuten Metsähallitus ja kuntien energia-, vesi- ja satamalaitokset luetaan yrityksiin. Myös valtion ja kuntien kokonaan tai osittain omistamat osake- yhtiöt luetaan yrityksiin joitakin poikkeuksia lu- kuun ottamatta.

Asuinrakennusten arvosta kotitalouksien omistuksessa oli 84 prosenttia ja maapohjan ar- vosta 59 prosenttia. Koneista ja kalustosta yrityk- set omistivat 85 prosenttia. Suureen osuuteen vaikutti hieman sekini, että kotitalouksien kulut- tajina omistamia autoja ei lueta reaali-varallisuuteen, mutta yritysten omistamat autot luetaan.

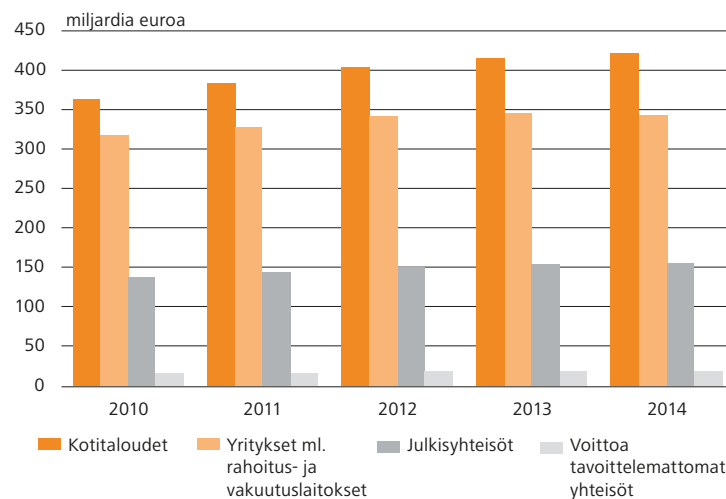
Reaalivarallisuuden arvo on 2010-luvulla kas- vanut vuosittain nimellisesti 20–40 miljardia eu- roa, kunnes kasvu hidastui vuonna 2014 vain 5 miljardiin euroon. Yritysten ja valtionhallinnon reaaliomaisuuden arvo jopa väheni viime vuon- na. (Kuvio 2.)

KUVIO 1. Reaalivarallisuuden arvo sektoreittain vuonna 2014, miljardia euroa

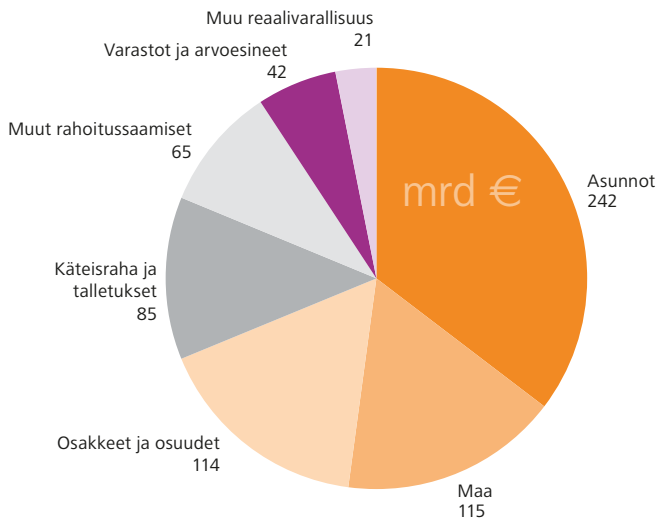
Lähde: Tilastokeskus, rahoitustilinpito

KUVIO 2. Eri sektoreiden reaali-varat, miljardia euroa

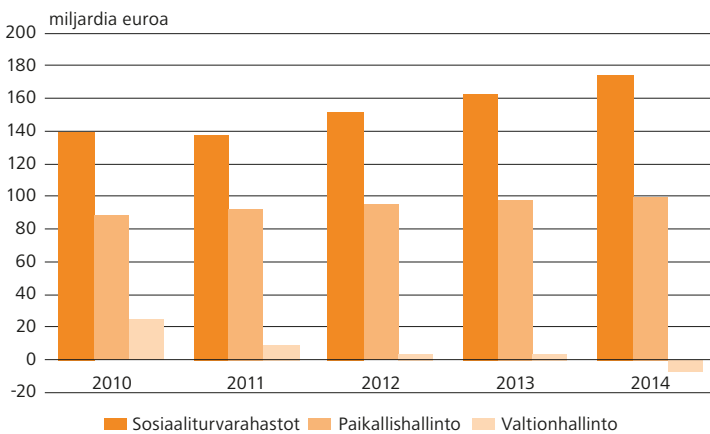
Lähde: Tilastokeskus, rahoitustilinpito

KUVIO 3. Kotitalouksien kokonaisvarallisuus vuonna 2014, miljardia euroa

Lähde: Tilastokeskus, rahoitustilinpito

KUVIO 4. Julkisyhteisöjen nettovarallisuus, miljardia euroa

Lähde: Tilastokeskus, rahoitustilinpito

Kotitalouksilla ja työeläkerahastoilla on huomattavat rahoitusvarat.

Mitä tehdä työeläkerahastoille?

Työeläkerahastojen paisuminen herättää kysymyksen, voisiko niiden avulla jotenkin helpottaa valtion velkaantumista. Eläkerahastot on toki tarkoitettu eläkkeiden maksuun eikä valtion velan lyhentämiseen. Mahdollisuuksia on silti monia.

Ensinnäkin eläkkeiden korottaminen lisää kuntien ja valtion verotuloja. Keskimääräistä eläkettä saavan lisätulosta menee erilaisia välittömiä veroja ja maksuja noin 40 prosenttia, joten todella merkittävä osa eläkkeiden korotuksista palautuisi heti julkiseen talouteen. Lisääntyvän kulutuksen myötä myös arvonlisäveron ja valmisteverojen tuotot kasvaisivat.

Toiseksi työnantajan eläkemaksun alentaminen pienentäisi työvoimakustannuksia ja työntekijän eläkemaksun alentaminen parantaisi ostovoimaa. Molemmilla toimilla olisi välillisiä, myönteisiä vaikutuksia julkiseen talouteen.

Kolmanneksi työeläkerahastojen varojen kohdentaminen kotimaisiin investointeihin ulkomaisten sijasta elvyttäisi maamme taloutta.

OLLI SAVELA

Merkittävin syy kasvun hidastumiseen oli asuntojen ja rakennusten hintojen kääntyminen laskuun vuonna 2014. Myös pientalotonttien hinnat laskivat. Reaalivarallisuuden arvon muutokset ovatkin pääasiassa markkinahintojen muutoksia, mutta kyse on myös esimerkiksi rakennuskannan kasvusta.

Kun tarkastellaan nettovarallisuutta eli reaali- varoihin lisätään rahoitusvarat ja vähennetään velat, oli kotitalouksien osuus viime vuonna 58 prosenttia. Julkisyhteisöjen osuus oli 29 prosenttia ja yritysten osuus vain 9 prosenttia. Jakauma poikkeaa oleellisesti reaali- varallisuuden jakaumasta. Tämä on seurausta lähinnä kahdesta seikasta.

Ensinnäkin kotitalouksilla ja julkisyhteisöihin luettavilla työeläkerahastoilla on huomattavat rahoitusvarat, myös velkojen vähentämisen jälkeen. Toiseksi yritysten osakepääoma katsotaan rahoitustilinpidoissa yritysten velaksi omistajilleen.

Tästä seuraa paradoksaalinen tilanne: kun pörssikurssit nousevat heijastaen yritysten arvon kasvua, yritysten nettovarallisuus pienenee. Vastavasti pörssikurssien noustessa osakkeita omistavien kotitalouksien ja sosiaaliturvarahastojen (työeläkerahastojen) varallisuus kasvaa. Listaamattomien yhtiöiden osalta tilanne on toinen, koska ne arvotetaan tasearvoon.

Asunnot kotitalouksien tärkein varallisuuserä

Kotitalouksien kokonaisvarallisuus (reaalivarat ja rahoitusvarat) oli varallisuustilinpidon mukaan viime vuonna 685 miljardia euroa ja nettovarallisuus velkojen vähentämisen jälkeen 543 miljardia euroa. Kokonaisvarallisuudesta reaali- varallisuus muodosti 61 prosenttia ja rahoitusvarallisuus 39 prosenttia. Asuntojen osuus varallisuudesta oli 35 prosenttia, maan ja metsien osuus oli 23 prosenttia, osakkeiden osuus 17 prosenttia, talletusten ja käteisrahan osuus 12 prosenttia. (Kuvio 3.)

Tulokset poikkeavat Tilastokeskuksen kotitalouksien varallisuutta vuonna 2013 koskevasta tutkimuksesta (ks. Juha Honkkilan ja Veli-Matti Törmälehdon artikkelit tässä numerossa). Syynä tähän ovat muun muassa käsite-erot sekä erilaiset arvotusperusteet ja laskentamenetelmät.

Julkisyhteisöjen varallisuus on kasvanut

Julkisyhteisöjen nettovarallisuus oli viime vuonna sosiaaliturvarahastojen ja paikallishallinnon (kunnallishallinnon) omaisuutta, koska valtionhallinnon nettovarallisuus oli lievästi negatiivinen vuonna 2014, ensimmäistä kertaa tilastoinnin aikana. Tämä oli seurausta valtion viime vuosien velkaantumisesta.

Samaan aikaan, kun valtion nettovarallisuus on muuttunut negatiiviseksi, on kuntasektorin nettovarallisuus kasvanut (kuvio 4). Tämä on reaalivarojen kasvun ansiota, sillä nettorahoitusvarat ovat kunnillakin muuttuneet negatiivisiksi. Kuntien omistaman maan, rakennusten ja kunnallistechniikan arvo on kasvanut. Kuntien velat ovat kasvaneet 10 vuodessa 14 miljardia euroa, mutta rahoitusvaratkin ovat kasvaneet 8 miljardia euroa.

Sosiaaliturvarahastojen varallisuus on lähes yksinomaan rahoitusvarallisuutta, reaali- varoja niillä on hyvin vähän, lähinnä taloja. Käytännössä kysymys on työeläkerahastojen varallisuudesta. Työeläkerahastojen varallisuus onkin kasvanut selvästi eniten kaikista sektoreista. Työeläkerahastojen nettorahoitusvarat olivat vuoden 2014 lopussa jo 170 miljardia euroa. Yli 70 prosenttia niistä oli sijoitettuna ulkomaille.

Samaan aikaan, kun valtion nettovarallisuus on muuttunut negatiiviseksi, on kuntasektorin nettovarallisuus kasvanut.

Varat ovat kaksinkertaistuneet 10 vuodessa. Tämä on tapahtunut siitä huolimatta, että tänä aikana suuret ikäluokat ovat jääneet lähes kokonaan eläkkeelle. ”Eläkepommista” ei ole tietoaakaan.

Julkisyhteisöjen nettovarallisuus yhteensä on 2010-luvulla kasvanut, vaikka julkisuudessa puhutaan lähinnä valtion velkaantumisesta. Vuonna 2014 julkisyhteisöjen yhteenlaskettu nettovarallisuus oli 267 miljardia euroa eli 15 miljardia euroa enemmän kuin vuonna 2010. Käytännössä siis eläkerahastot ovat kasvaneet enemmän kuin valtionvelka. ■

Kirjoittaja työskentelee yliaktuaarina kansantalouden tilinpidossa.

Lähteet:

Niemi, Erkki & Sandström, Taru 2007. Suomen kansanvarallisuuden rakenne on muuttunut.

Tieto&trendit 12/2007.

Tilastokeskus. Rahoitustilinpito. <http://tilastokeskus.fi/til/rtp/index.html>.

JUHA HONKKILA

Omistusasunto on kotitalouksien merkittävin varallisuuserä

Omistusasuminen ja sen rahoittaminen velkarahalla on Suomessa yleistä. Nykyisin alhaisen korkotason vallitessa kotitalouksien riski on suhteellisen pieni, mutta korkotason mahdollinen nousu, asuntovelan korkovähennyksen poisto ja työttömyyden kasvu lisäävät riskiä tulevaisuudessa. Asuntolainojen kustannusten pitäminen kestäväällä tasolla on tärkeää kotitalouksien talouden vakauden kannalta.

Omistusasunto kattaa yli puolet suomalaisten kotitalouksien varallisuudesta. Vuonna 2013 kotitalouksien bruttovaroista 56 prosenttia koostui oman varsinaisen asunnon arvosta (kuvio 1). Osuus on hieman suurempi kuin euroalueen maissa yhteensä (51 %), muttei mitenkään poikkeuksellisen suuri (Euroopan keskuspankki 2013)¹. Vuonna 2010 esimerkiksi Italiassa ja Alankomaissa omistusasunto kattoi 61 prosenttia kotitalouksien varallisuudesta ja Sloveniassa ja Slovakiassa vielä tätäkin enemmän.

Tilastokeskuksen varallisuustutkimuksen mukaan (Tilastokeskus a) oman varsinaisen asunnon arvo oli vuonna 2013 keskimäärin 187 500 euroa, kun se vuonna 1994 oli vain 90 000 euroa. Keskimääräinen omistusasunnon arvo on 1990-luvun laman jälkeen yli kaksinkertaistunut. Asuntojen neliöhinnat ovat samanaikaisesti nousseet 90 prosenttia. Suurin osa asuntovarallisuuden kasvusta siis selittyy hintojen muutoksella, mutta asumis-

väljyyden ja asumisen laadun parantumisella on myös oma vaikutuksensa.

Suomalaiset kotitaloudet ovat ylipäänsä vaurastuneet hyvin nopeasti viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Kotitalouksilla oli vuonna 2013 varallisuutta keskimäärin lähes kaksi ja puoli kertaa enemmän kuin vuonna 1994. Oman varsinaisen asunnon osuus kotitalouksien kokonaisvarallisuudesta on hieman pienentynyt rahoitusvarallisuuden kasvaessa, mutta asuntovarallisuuden lisääntyminen selittää yli puolet koko varallisuuden kasvusta.

Oman varsinaisen asunnon osuus kotitalouksien varallisuudesta oli peräti 70 prosenttia 1980-luvun lopussa, mutta talouslaman vuoksi asuntovarallisuuden arvo pieneni noin kymmenen prosenttia, jolloin myös omistusasumisen merkitys kotitalouksien varallisuudessa pieneni.

Oman varsinaisen asunnon osuus bruttovarallisuudesta oli vuonna 2013 suurimmillaan 25–34-vuotiaiden ikäryhmässä², jolla omistusasunto kattoi 65 prosenttia kokonaisvarallisuudesta. Pienimmillään osuus oli nuorimmassa (al-

¹ EKP:n varallisuuskyselyn tiedoissa käytetään Suomen kansallista varallisuustutkimuksen aikasarjaa laajempaa varallisuuskäsitettä, johon sisältyvät myös metsät ja pellot. EKP:n käsitteellä omistus-asunnon osuus suomalaisten varallisuudesta oli 58 % vuonna 2009 ja 56 % vuonna 2013.

² Varallisuutta tarkastellaan tässä artikkelissa kotitaloustasolla. Ikäryhmittely on tehty kotitalouden viitehenkilön eli yleensä kotitalouden suurituloisimman henkilön mukaan.

Suomalaiset kotitaloudet ovat vaurastuneet nopeasti viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana.

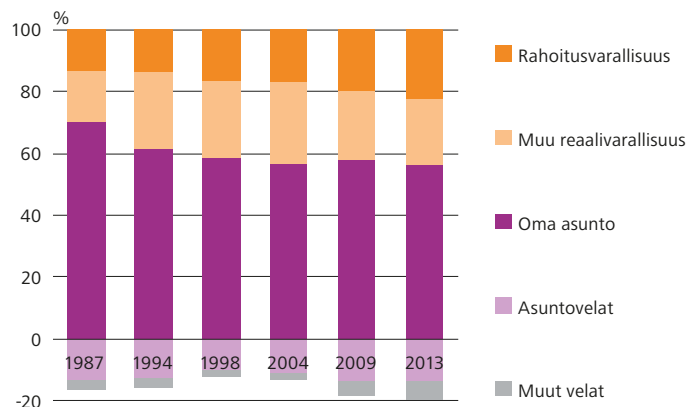
U. Östlund

le 25-vuotiaat) ja vanhimmassa (yli 55-vuotiaat) ikäryhmässä. Kaikissa ikäryhmissä oman varsinaisen asunnon osuus bruttovarallisuudesta oli vähintään 50 prosenttia. 35–44-vuotiaiden ryhmässä keskimääräinen omistusasunnon arvo – 230 000 euroa – oli suurin.

Laman vaikutus ilmeni nuorten omistusasumisessa

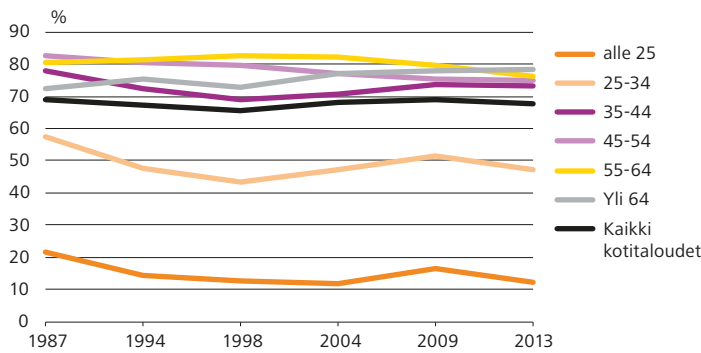
Oman varsinaisen asuntonsa omistavien osuus kaikista kotitalouksista on Suomessa pysynyt vakaana jo pitkään (kuvio 2). Noin kaksi kolmesta suomalaisesta kotitaloudesta, eli lähes 1,8 miljoonaa kotitaloutta, omisti pääasiallisen asuntonsa vuonna 2013. Osuus ei ole juurikaan muuttunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana, vaikka se on pienentynyt hieman verrattuna 1980-luvun lopun tilanteeseen. Kotitalouk-

KUVIO 1. Kotitalouksien varallisuuden rakenne vuosina 1987–2015

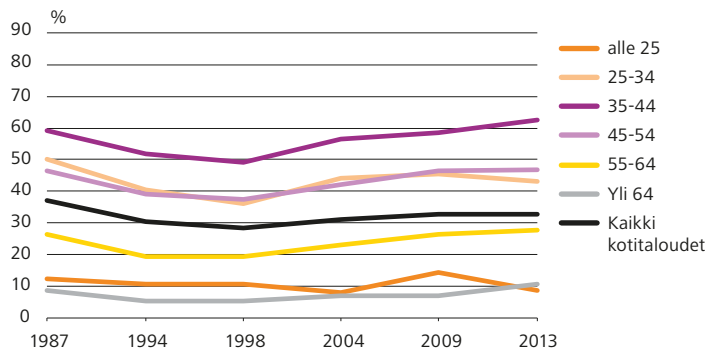
Lähde: Tilastokeskus, kotitalouksien varallisuus

KUVIO 2. Oman varsinaisen asuntonsa omistavien osuus kotitalouksista ikäryhmittäin 1987–2013

Lähde: Tilastokeskus, varallisuustutkimus

KUVIO 3. Asuntovelallisten osuus kaikista kotitalouksista ikäryhmittäin 1987–2013

Lähde: Tilastokeskus, kotitalouksien varallisuus

sien asuntovarallisuuden kasvu on siis seurausta asuntojen arvon eikä asuntojen määrän kasvusta.

Omistusasuminen on yleistynyt ikääntyneillä, mutta on hieman aiempaa harvinaisempaa työikäisten keskuudessa. Alle 45-vuotiaiden omistusasujien osuus on pysynyt lähes ennallaan, mutta eläkeikä lähestyvien 45–64-vuotiaiden omassa asunnossaan asuvien kotitalouksien osuus putosi noin viidellä prosenttiyksiköllä vuodesta 1994 vuoteen 2013. Työuransa alkuvaiheessa olevien, alle 45-vuotiaiden omistusasujien osuus pieneni huomattavasti 1990-luvun laman aikana. Tämä ilmenee vielä nykyisinkin kyseisen ikäkohortin luvuissa (kuvio 2).

Eläkeikäisistä yhä useampi omistaa asuntonsa. Vuonna 2013 omistusasujien osuus kotitalouksista oli tässä ikäryhmässä suurin. Vielä 20 vuotta sitten omistusasuminen oli yleisintä työuransa loppuvaiheessa olevien keskuudessa. Eläkeikäisten määrä ja osuus väestöstä on kasvanut, niinpä

Suomessa noin 560 000 kotitaloutta, jonka viitehenkilö oli vähintään 65-vuotias, omisti varsinaisen asuntonsa vuonna 2013. Tämä oli lähes 200 000 enemmän kuin 20 vuotta aikaisemmin. Omistusasunto voidaan siis yhä enenemässä määrin tulkita vanhuuden turvaksi.

Suomessa asunnot hankitaan velaksi

Suomessa on ollut tyypillistä ottaa asuntovelkaa omistusasunnon hankintaan. Noin joka kolmannelle suomalaisella kotitaloudella ja joka toisella asunnonomistajakotitaloudella on asuntovelkaa (kuvio 3). Asuntovelallisten osuus on kasvanut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana muutamalla prosenttiyksiköllä ja heidän lukumääränsä 175 000 kotitaloudella. Asuntovelkaa suomalaisella asuntovelallisella kotitaloudella on keskimäärin 92 000 euroa, mikä tarkoittaa 30 000 euroa kaikille kotitalouksille jaettuna. Tämä on noin kolmetoista prosenttia kotitalouksien bruttovarallisuudesta. Asuntovelan määrä suhteessa varallisuuteen on samalla tasolla kuin kaksikymmentä vuotta sitten.

Asuntovelkojen keskeiseen merkitykseen suomalaisten kotitalouksien varallisuusrakenteessa kiinnitettiin huomiota myös tuoreessa Saksan keskuspankin tutkimuksessa (Adam & Tzamourani 2015). Tutkimuksen mukaan Suomi luokitellaan Hollannin, Espanjan ja Portugalin ohella maaksi, jossa asuntovarallisuus on poikkeuksellisen suurta myös vähävaraisilla kotitalouksilla. Tämän kehityksen on Suomessa mahdollistanut runsas velanotto asunnon ostoa varten. EKP:n vertailutietojen perusteella Suomessa asuntovelallisten kotitalouksien osuus on selkeästi euroalueen keskiarvoa (19 %) suurempi. Suomessa myös asuntovelkojen suhde asunnon arvoon on toiseksi suurin euroalueella Hollannin jälkeen. On kuitenkin mainittava, että Hollannissa korkea asuntovelan määrää selittää se, että maassa on yleistä rahastoida varallisuutta asuntovelan takaisinmaksua varten sen jatkuvan lyhentämisen sijaan, ja maksaa laina kerralla pois laina-ajan päätyttyä. Suomalaiset kotitaloudet ovat siis euroalueen mittakaavassa poikkeuksellisen velkaisia.

Asuntovelkojen merkitystä kotitalouksien varallisuusjakaumalle kannattaa tässä yhteydessä korostaa, sillä Adamin ja Tzamouranin tutkimuksessa köyhyysluokittelu perustuu kotitalouksien nettovarallisuuteen. Asuntovelat itsessään nimitään vaikuttavat oleellisesti kotitalouksien sijoittumiseen nettovarallisuusjakaumassa. Suomessa on tyypillistä, että asunto ostetaan suhteellisen pienellä alkupääomalla, jolloin yksittäisellä kotitaloudella asunnon arvon suhde kokonaisvarallisuuteen voi olla suuri, mutta suuren velkapääoman vuoksi nettovarallisuus varsin pieni. Asun-

tonsa hiljattain ostaneet kotitaloudet sijoittuvat juuri suuren velkapääoman vuoksi usein netto-varallisuusjakaumassa varsin alas.

Miksi asuntovelkoja ei makseta pois?

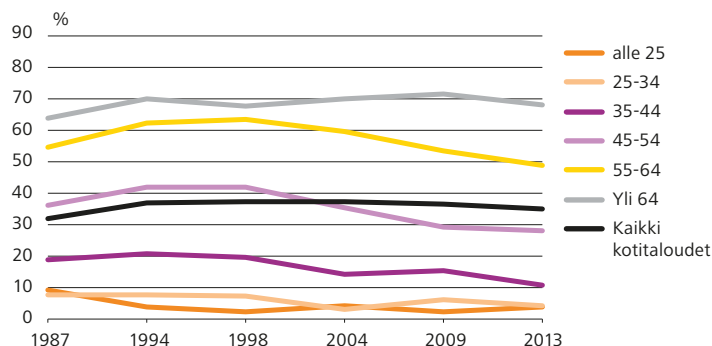
Omistusasunto on siis suomalaisille ylivoimaisesti merkittävin varallisuuslaji, ja asuntovarallisuutta on kartutettu velkarahalla. Kotitalouksien velkaantumisen ei kuitenkaan ole näyttänyt hiipumisen merkkejä. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana omassa velattomassa asunnossa asuvien määrä on kasvanut vain 75 000 kotitaloudella ja – kotitalouksien määrän lisääntyttä – velattomassa asunnossa asuvien osuus kotitalouksista on pienentynyt (kuvio 4). Toisin sanoen entistä suuremmalla osalla omistusasujista on asuntovelkaa. Tämä voi tuntua hieman paradoksaaliselta; jos asunnot ostetaan alun perin velaksi ja omistusasujien määrä pysyy samana, eikö velattomien omistusasuntojen määrän pitäisi kasvaa huomattavasti nopeammin kahdenkymmenen vuoden aikana, kun asuntovelkoja maksetaan pois?

Kuten edellä todettiin, ovat asuntojen arvot kasvaneet nopeasti, vaikkakin kasvuvauhti on hiipunut finanssikriisin aikana. Kun asuntolainan suuruus määrittyy asunnon arvon mukaan sen ostohetkellä, pitäisi asuntoa varten hankitun lainapääoman supistua suhteessa asunnon arvoon. Tämä suhdelu – asuntovelallisten velkapääoman ja asunnon arvon suhde – on kuitenkin jopa hieman suurempi kuin kaksikymmentä vuotta sitten. Asunnon velaton osuus asuntovelallisilla oli vuonna 2013 keskimäärin vain 56 prosenttia, kun se 20 vuotta aikaisemmin oli 58 prosenttia. Asuntovelkaa ei siis oteta vain ensiasuntoa varten, vaan asuntovarallisuuden karttuessa muutetaan entistä suurempiin ja kalliimpiin asuntoihin – uudella lainarahalla.

Osittain asuntolainapääoman hitaaseen supistumiseen vaikuttavat pidentyneet laina-ajat. Finanssialan keskusliiton tutkimuksen (Finanssialan keskusliitto 2014) mukaan asuntolainan keskimääräiset takaisinmaksuajat ovat kasvaneet yhdestätoista kahdeksaantoista vuoteen 2000-luvun aikana. Myös alentunut korkotaso on tehnyt asuntolainasta varsin edullista. Tämä ei kuitenkaan yksin selitä sitä, että asuntolainoja kokonaisuudessaan maksetaan pois niin hitaasti. Ovatko asuntolainat muuttumassa koko elämän mittaisiksi veloiksi sen sijaan, että ne maksettaisiin mahdollisimman nopeasti pois?

Asiaan saadaan hieman lisäselvyyttä, kun asuntovelkaantuneisuutta tarkastellaan ikäryhmittäin. Vuodesta 1994 asuntovelallisten osuus kotitalouksista on kasvanut jokaisessa yli 35-vuotiaiden ikäryhmässä nopeammin kuin kaikkien kotitalouksien osalta mitattu kolme prosenttiyksikköä. Muun

KUVIO 4. Velattomien omistusasujien osuus kaikista kotitalouksista ikäryhmittäin 1987–2013

Lähde: Tilastokeskus, varallisuustutkimus

Suomalaiset kotitaloudet ovat euroalueen mittakaavassa poikkeuksellisen velkaisia.

muassa 35–44-vuotiaiden joukossa asuntovelallisten osuus on kasvanut noin kymmenen prosenttiyksikköä. Keskimääräinen asuntovelka on tässä ikäryhmässä kasvanut 43 000 eurosta 115 000 euroon. Eläkeiän kynnyksellä olevista, 55–64-vuotiaista asuntovelallisia vuonna 2013 oli 28 prosenttia, kun vastaava luku vuonna 1994 oli 19 prosenttia. Etenkin työkäiset kotitaloudet velkaantuvat entistä useammin ja entistä enemmän.

Vastaavasti velattomat omistusasunnot ovat käyneet harvinaisemmiksi kaikissa ikäryhmissä. Erityisen huomattavaa kehitys on ollut ikäryhmissä, jotka ovat työuransa loppuvaiheessa. Esimerkiksi 55–64-vuotiaista alle puolet asuu velattomassa omistusasunnossa, kun vielä 1990-luvun lopussa lähes kahdella kolmesta tässä ikäryhmässä oli velaton omistusasunto. Asuntolaina ei enää ole kovin harvinaista edes eläkeikäisillä.

Velattomien asuntojen määrän vaatimattomaan kasvuun löytyy ainakin muutama hyvä selitys: Asuntoon investoidaan pidentyneiden laina-aikojen ja alhaisen korkotason ansiosta entistä pidempiä aikoja. Aina asuntolainaa ei makseta kokonaan takaisin edes elinaikana.

Myös 1990-luvun laman jäljet ilmenevät velkaantumisluvuissa. Velattomien omistusasujien osuus on viime vuosina pienentynyt merkittävästi 45–64-vuotiaiden ikäryhmässä. Ikäryhmässä on ►

Asuntolainan keskimääräiset takaisinmaksuajat ovat kasvaneet yhdestätoista kahdeksaantoista vuoteen 2000-luvun aikana.

eniten sellaisia kotitalouksia, jotka lama-aikana joko eivät saaneet asuntolainaa tai pahimmassa tapauksessa joutuivat luopumaan omistusasunnostaan työttömyyden vuoksi. Kyseiset ikäkohortit ovat siten velkaantuneet tavanomaista myöhemmin ja ovat nykyisinkin selvästi velkaantuneempia kuin vastaavat ikäryhmät parikymmentä vuotta sitten.

Korkotason nousu, korkovähennyksen poisto ja työttömyys lisäävät velkaantumisen riskiä

Periaatteessa asunnon ostaminen velkarahalla on järjestyksellisesti sijoitus, mikäli kotitalous pystyy saamaan lainaa ja pitämään asumiskustannukset maltillisina suhteessa tuloihin. Omistusasujilla osa asumiskustannuksista ohjautuu lainan lyhennyksiin, jolla kerätään varallisuutta vaikkapa vanhuudenturvan varalta. Lisääntynyt velkaantuminen herättää kuitenkin kysymyksen siitä, ovatko suomalaisten kotitalouksien asuntovelat kestäväällä pohjalla.

Palataan vielä edellä mainittuun Saksan keskuspankin tutkimukseen köyhien suomalaisten asumisvarallisuudesta ja veloista. Jos tarkastellaan varallisuusjakauman sijaan tulojakaumaa, ja vähävaraisen sijaan pienituloisia kotitalouksia, ei Suomi nouse lainkaan esille maana, jossa pienituloisten asunnon omistaminen tai velkaantuminen olisi erityisen yleistä verrattuna muihin euroalueen maihin.

Suomessa alimpaan tuloviidennekseen kuuluvista kotitalouksista 41 prosenttia omisti varsinaisen asuntonsa vuonna 2009. Maista, joissa omistusasujien osuus oli samaa luokkaa kuin Suomessa, vain Luxemburgissa omistusasuminen oli harvinaisempaa pienituloisilla. Esimerkiksi Kreikassa ja Portugalissa, jossa omistusasujien osuus oli noin 70 prosenttia, lähes kaksi kolmesta alimpaan tuloviidennekseen kuuluvista kotitalouksista omisti varsinaisen asuntonsa. Suurituloisimmassa tulokymmenyksessä omistusasujien osuus Suomessa vuonna 2009 oli 95 prosenttia, mikä oli euro maiden suurin vertailuluku.

Euroalueen vertailussa myös asuntovelallisten suuri osuus Suomessa selittyy sillä, että hyvä tuloiset ovat suhteellisen velkaantuneita. Suurituloisempaan tuloviidennekseen kuuluvista kotita-

louksista asuntovelallisten osuus kaikista kotitalouksista oli Suomessa Hollannin jälkeen euromaiden suurin. Kahdessa alimmassa tuloviidennekseen puolestaan asuntovelallisten osuus ei Suomessa ollut poikkeuksellisen suuri.

Myöskään omistusasujien asumiskustannukset suhteessa tuloihin eivät ole kasvaneet 2000-luvulla, itse asiassa viime vuosina ne ovat jopa hiukan pienentyneet (Tilastokeskus b). Suurten asumiskustannusten dramaattisesta yleistymisestä ei myöskään ole havaintoja. Alhaisen korkotason lisäksi tulotason kasvu selittää sen, että tilanne ei näytä lainkaan huolestuttavalta.

Vaikka tilastoluvut siis näyttäisivät velkaantuneisuuden olevan kestäväällä tasolla, on syytä arvioida tulevaisuutta. Yksi asuntovelkojen houkutus tekijä – alhainen korkotaso – on nimittäin samalla myös riski kotitalouksien velkaantumisen kannalta. Asumiskustannusten suhde tuloihin voi kasvaa huomattavasti, jos pitkään alhaisella tasolla olleet lainakorot kasvavat vaikkapa muutamalla prosenttiyksiköllä. Asuntovelallisten käytettävissä olevia tuloja pienentää myös asuntolainojen korkovähennyksen alasajo, jota on viime vuosina vahvasti ajettu eri hallitusohjelmissa. Tämä kehitys yhdes- sä lisääntyvän työttömyyden kanssa kannattanee ottaa huomioon ennen kuin tässä esitetyistä tilastotiedoista vetää liian ruusuksia johtopäätöksiä.

Omistusasunnosta on tullut entistä enemmän koko elämän, tai ainakin koko työelämän mittainen investointihanke suurelle osalle suomalaisista kotitalouksista. Asuntolainojen kustannusten pitäminen kestäväällä tasolla on välttämätöntä kotitaloussektorin rahatilanteen vakauden kannalta. ■

Kirjoittaja on tilastopäällikkö Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Lähteet:

Adam, Klaus & Zamourani, Panagiota 2015.

Distributional Consequences of Asset Price Inflation in the Euro Area. Bundesbank Discussion Paper No 27/2015.

Euroopan keskuspankki 2013. *The Eurosystem Household Finance and Consumption Survey: Results from the First Wave. Statistics Paper Series No.2 / April 2013.*

Finanssialan keskusliitto 2014. *Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat.*

Tilastokeskus a. *Kotitalouksien varallisuus.*
<http://tilastokeskus.fi/til/vtutk/index.html>

Tilastokeskus b. *Tulonjakotilasto.*
<http://tilastokeskus.fi/til/tjt/index.html>

VELI-MATTI TÖRMÄLEHTO

Kuinka keskittynyttä varallisuus on?

Varallisuuserot Suomessa ovat kasvaneet, mutta varallisuus ei ole meillä niin keskittynyttä kuin monessa muussa maassa. Suomessa tiedot varallisuuden jakautumisesta perustuvat nykyisin tulonjakotilaston otokselle kerättyihin rekisteritietoihin, joita täydennetään eri menetelmin.

Kotitalouksien varallisuuden jakautuminen on viime vuosina herättänyt huomattavaa mielenkiintoa (OECD 2015; Piketty 2014). Varallisuuskajakaumat ovat hyvin vienoja ja tietolähteet vähemmän kattavia kuin esimerkiksi tulonjakotarkasteluissa, joten varallisuuskajakaumien tilastointi on vaikeaa. Tarkastelen tässä artikkelissa kotitalouksien varallisuuden jakaumaa Suomessa ja sitä koskevia tietolähteitä.

Perinteisiä tietolähteitä ovat varallisuusverotiedot ja kotitalouksien varallisuustutkimukset. Veronalaisesta varallisuudesta on tietoa vuoteen 2005 asti, jolloin varallisuusverotuksesta luovuttiin. Veronalainen varallisuus kattoi vain osan varallisuudesta ja verotusarvot olivat usein huomattavasti aliarvostettuja. Tilastokeskus onkin tehnyt verotustietoja kattavampia kotitalouspohjaisia otostutkimuksia varallisuudesta määrävuosin, ensimmäisen vuonna 1987 ja viimeisimmän vuonna 2013 (Tilastokeskus 2015). Niissä pyritään kattavaan varallisuuskäsitteeseen, joka mahdollistaa myös kansainväliset vertailut.

Varallisuuden jakautumista on tutkittu myös yhdistämällä eri tietolähteitä synteettisiksi jakaumaineistoiksi (Credit Suisse 2015) tai korjaamalla otostutkimusten puutteita tilastollisin menetelmin (Vermeulen 2014). Yhdysvaltojen varallisuuskajau-

maa on estimoitu myös pääomittamalla varallisuudesta saatavia tulovirtoja (Saez & Zucman 2015). Kun perustietolähteitä yhdistetään tai korjataan eri menetelmin, varakkaimpien osuus nettovaroista tyypillisesti kasvaa usein huomattavasti.

Varallisuudella tarkoitetaan nettovarallisuutta, jossa reaali- ja rahoitusvaroista vähennetään velat. Se voi siis saada negatiivisia arvoja. Suomessa noin kymmenesosalla kotitalouksista velat ylittivät varat vuonna 2013 (Tilastokeskus 2015). Määritelmän mukaan varat pitää arvottaa käypään markkinahintaan ja tilastoyksikkönä on ensisijaisesti kotitalous.

Kotitalouksien varallisuustilastoissa varallisuuskäsitettä ja menetelmiä ohjaavat kansainväliset suositukset, kuten OECD:n käsikirja (OECD 2013). Suomen kotitalouksien varallisuustilasto on vuosina 2009 ja 2013 ollut osa Euroopan keskuspankin euroalueen varallisuustutkimusta (HFCS), mikä on käytännössä määrännyt varallisuuskäsitteen sisällön (European Central Bank 2013).

Varallisuuserot ovat kasvaneet

Tilastokeskuksen kotitalouksien varallisuustutkimuksen mukaan varakkaimman viiden prosentin (n. 130 000 kotitaloutta) osuus nettovarallisu-

U. Östlund

desta vuonna 2013 oli 31,4 prosenttia, kun se oli noin 25 prosenttia vuonna 1994 (kuvio 1). Varakkaimman prosentin (n. 26 000 kotitaloutta) varallisuusosuus oli vuonna 2013 noin 13 prosenttia, kun se oli noin 8 prosenttia vuosina 1987 ja 1994. Varallisuuserot ovat siis kasvaneet 1990-luvun puoliväliin verrattuna.

Menetelmämuutosten vuoksi aikasarjassa on merkittäviä vertailukelpoisuutta heikentäviä tekijöitä, joiden suoraa vaikutusta on vaikea arvioida. Lisäksi luottamusvälit ovat varakkaimmalle prosentille hyvin suuria. Varallisuuserot kuitenkin kasvoivat erityisesti vuosien 1994 ja 1998 välillä, jolloin menetelmä oli sama. Suomessa tiedot on kerätty vuosina 2009 ja 2013 valtaosin rekistereistä tai estimoimalla, sitä aiemmin (1987–2004) ne olivat pitkälti kotitalouksien omaan ilmoitukseen perustuvia kyselytietoja¹.

Kotitalouksien varallisuustilasto perustuu tulonjakotilaston otokselle². Vuoden 2013 otoksessa yksi kotitalous edusti noin 240 kotitaloutta perusjoukossa. Koko väestölle nettovarallisuustietoa ei voida muodostaa, joskin muutama varallisuuserä on saatavilla kokonaisuutena (osakkeet, suorat rahastosijoitukset, elinkeinotoiminnan ja yhtymien nettovarallisuus, velat valtaosin).

Veronalaisten varojen erot kehittyivät tuloerojen tapaan

Vuoteen 2005 asti varallisuuserojen ajallista kehitystä voi arvioida henkilöiden veronalaisen varallisuuden jakaumasta (kuvio 2). Veroaineisto kattaa kaikki verovelvolliset, joten luvut eivät sisällä otantavirhettä. Varakkaimman prosentin osuudella kuvattuna veronalaisten varojen erot kaventuivat hieman 1987-luvun loppupuolelta 1990-luvun puoliväliin, jonka jälkeen ne nopeasti kasvoivat 1990-luvun lopussa. Huippu oli vuonna 2000, jonka jälkeen kehitys tasaantui. Veronalaisten varojen erot ovat siten kehittyneet ajallisesti hyvin samankaltaisesti kuin tuloerot.

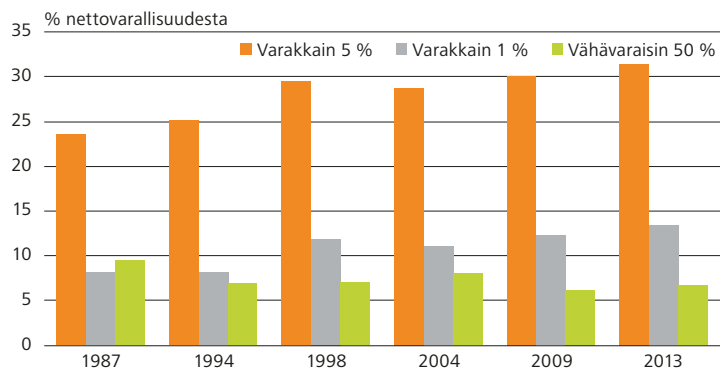
Varallisuusveron voimassaolon viimeisenä vuotena vuonna 2005 verovelvollisista henkilöistä (n. 4,5 milj.) varakkain kymmenys omisti 53,6 pro-

U. Östlund

Tilastokeskuksen kotitalouksien varallisuustutkimuksissa on pyritty kattavaan varallisuuskäsitteeseen, joka mahdollistaa myös kansainväliset vertailut.

KUVIO 1. Osuudet nettovarallisuudesta 1987 – 2013, varakkain prosentti ja viisi prosenttia sekä vähävaraisin 50 prosenttia kotitalouksista

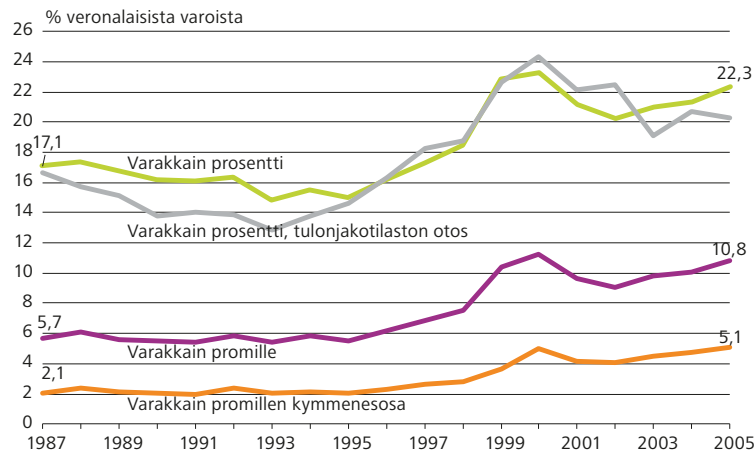
Lähde: Tilastokeskus, kotitalouksien varallisuus (aikasarja-aineisto)

¹ Kokonaan rekisteriperusteisia varallisuuseriä vuoden 2013 tutkimuksessa olivat suorat rahastosijoitukset, Helsingin pörssissä listatut osakkeet, listaamattomien yhtiöiden nettovarallisuus, elinkeinotoiminnan nettovarallisuus, yhtymien nettovarallisuus (avoimet ja kommandiittiyhtiöt), asuntovelat, opintovelat sekä valtaosa muista veloista. Muiden varallisuuserien omistus on myös valtaosin rekisteriperusteisia, mutta ne on hinnoiteltu eri lähteistä. Talletukset ja osa kulutusluotoista perustuvat kyselytietoon.

² Poikkeus on vuosi 2004, joka tehtiin erillisotokselle. Otosasetelmä oli silloinkin sama kuin tulonjakotilastossa. Vuosien 1987, 1994 ja 1998 varallisuustutkimukset tehtiin tulonjakotilaston osatokselle (I paneeli).

KUVIO 2. Varakkaimman prosentin, promillen sekä promillen kymmenesosan osuus veronalaisista varoista 1987–2005

Lähteet: Omat laskelmat Tilastokeskuksen henkilöveroaineistosta ja otospohjaisesta tulojakotilastosta (muuttuja veronalaiset varat)

senttia veronalaisista varoista. Varakkaimman prosentin osuus oli 22,3 prosenttia ja varakkaimman promillen eli noin 4 500 verovelvollisen osuus 10,8 prosenttia. Promillen kymmenesosan eli 450 varakkaimman henkilön osuus oli 5,1 prosenttia (kuvio 2). Veronalainen varallisuus on siis hyvin keskittynyttä myös varakkaimman prosentin sisällä.

Verotiedoista voi päätellä erojen ajallista kehitystä ja niiden perusteella onkin estimoitu hyvin pitkän aikavälin varallisuuserojen muutoksia (ks. Roine & Waldenström 2014). Tilastointiin veronalainen varallisuus soveltui kuitenkin kehnosti. Varat olivat aliarvostettuja ja varallisuuskäsite kapea, joten erojen taso on harhainen. Esimerkiksi suurin osa talletuksista oli käytännössä säädetty varallisuusverosta vapaaksi. Vuonna 2004 veronalaisen varallisuuden kokonaismäärä veroaineistossa oli 118 miljardia euroa, joka oli vain noin kolmannes saman vuoden kotitalouksien varallisuustutkimuksen kokonaisvarallisuuden arvosta.

Verotusarvoja on mahdollista korjata ylöspäin ja aineistoa täydentää estimoinnilla, mutta tällaista tutkimusta lienee Suomessa viimeksi tehty 1980-luvulla. Jukka Pekkarisen (1988) raporttien tulosten mukaan vuonna 1981 varakkaimman prosentin osuus veronalaisista varoista ilman aineistokorjauksia oli 16,9 prosenttia. Aliarvos-

tuksen ja kattavuuden korjaamisen jälkeen osuus oli täydennetyssä aineistossa 12,2 prosenttia eli lähes viisi prosenttiyksikköä alempi.

Verotietoihin verrattuna kotitalouksien varallisuustutkimuksen heikkoutena väitetään usein olevan, että se perustuu otokseen eikä tavoita kaikkein varakkaimpia. Varakkaimpien osuus veronalaisista varoista estimoitu otoksesta kuitenkin verraten hyvin, kuten kuviosta 2 käy ilmi. Eriytisesti varallisuuserojen kasvu 1990-luvun lopulla kuvautuu otoksesta oikein ja estimaatit ovat lähellä perusjoukon arvoja³. Otokset eivät tietenkään riitä aivan varakkaimpien, kuten varakkaimman promillen, varallisuusosuuksien estimointiin.

Varallisuuden keskittymisen kuvaamiselle tulojakotilaston otoksen edustavuudella on paljon merkitystä. Kansainväliset vertailutiedot Suomen kotitalouksien varallisuuskajaumista esimerkiksi OECD:n varallisuustietokannassa ja EKP:n tilastossa perustuvat otostietoihin.

³ Otoksessa perusjoukko on vuoden lopun kotitalousväestöön kuuluvat verovelvolliset. Kokonaisaineistossa perusjoukko on verorekisterin verovelvolliset, ilman väestörajausta. Peitto on parempi vuodesta 1995 alkaen, mihin vaikuttaa tulojakotilaston kalibrointimallin laajentaminen (mm. pääomatulojen lisääminen kalibrointimuuttujiin).

TAULUKKO. Arvioita kotitalouksien nettovarallisuuden jakautumisesta 2013 aineistotäydennysten jälkeen

NETTOVARALLISUUSLUOKKA (SULKEISSA RAJA EUROINA ENNEN TÄYDENNYKSIÄ)	ALKUPERÄINEN	RTP	"VARAKKAAT"	RTP+"VARAKKAAT"
Vähävaraisin 50 % (< 110 000 euroa)	6,7	7,2	6,6	7,1
Varakkain 50 % (> 110 000)	93,3	92,8	93,4	92,9
Varakkain 20 % (>300 000)	63,9	65,0	64,3	65,3
Varakkain 10 % (> 460 000)	45,2	47,0	45,8	47,5
Varakkain 5 % (> 650 000)	31,4	33,3	32,1	33,9
Varakkain 1 % (> 1 350 000)	13,3	14,9	14,2	15,6
Mediaani	110 000	121 700	110 000	121 700
Keskiarvo	195 300	227 700	197 400	229 700
Kokonaisarvo (miljardia euroa)	512	597	517	602
P99 (varakkaimman prosentin raja)	1 350 000	1 600 000	1 350 000	1 600 000

Lähde: Omat laskelmat kotitalouksien varallisuustutkimuksen perusaineiston ja rahoitustilinpidon pohjalta

RTP = alkuperäistä tietoa on täydennetty rahoitustilinpidolla

"Varakkaat" = alkuperäiseen tietoon on lisätty viisi fiktiivisesti erittäin varakasta henkilöä

Otostietojen täydennykset kasvattavat hieman varallisuuseroja

Kotitalouksien varallisuustutkimusten varallisuus kattaa verotietoja paremmin todellisen varallisuuden, mutta siinä on edelleen merkittäviä katvealueita. Varallisuuden tason osalta vertailukohtana on lähinnä kansantalouden tilinpidon varallisuustaseiden kotitaloussektori (ks. Olli Savelan artikkeli tässä numerossa). Vuonna 2013 varallisuustutkimuksen nettovarallisuuden kokonaisarvo oli 512 miljardia, mikä on lähellä varallisuustaseiden kotitaloussektorin nettovarallisuuden arvoa 529 miljardia. Kotitalouksien nettovarallisuuden keskiarvo olisi siten noin 200 000 euroa. Tämä on kansainvälisesti verraten vähän (vrt. OECD 2015).

Tarkempi tarkastelu paljastaa kuitenkin merkittäviä eroja mikro- ja makrolähteissä. Rahoitusvarallisuuden osuus on varallisuustutkimuksessa selvästi pienempi (n. 21 %) kuin varallisuustaseissa (39 %). Osa erosta selittyy erilaisella varallisuuskäsitteellä. Esimerkiksi autot, veneet ja muut kulkuvälineet ovat osa reaaliarallisuutta vain varallisuustutkimuksessa, kun taas vahinkovakuutustekninen vastuuvélka on osa rahoitusvarallisuutta vain rahoitustilinpidossa. Peitto on parempi, kun rajoitutaan eriin, joita mitataan käsitteellisesti yhteismitallisesti molemmissa tutkimuksissa (Honkkila & Kavonius 2013). Rahoitusvarallisuus

essa käsitteellisesti yhteismitallinen osa koostuu talletuksista, osakkeista, sijoitusrahastoista, joukkovelkakirjoista ja vakuutusäästöstä.

Valtaosa eroista selittyy tilastojen menetelmäeroilla ja tietojen kattavuudella. Rahoitusvarallisuudessa erot aiheutuvat otantavirheen lisäksi varallisuustutkimuksessa käytettyjen rekisteritietojen aliarvostuksesta ja/tai puutteellisesta kattavuudesta (erityisesti noteeraamattomat osakkeet), kyselyyn perustuvien tietojen mittausvirheistä (talletukset) ja kokonaan puuttuvista tiedoista (käteisraha, säästö- ja sijoitusvakuutukset, kapitalisaatiosopimukset). Reaaliarallisuudessa merkittävä ero on asuntovarallisuudessa. Se arvostetaan varallisuustutkimuksessa toteutuneiden kauppajen neliöhintojen avulla, kun varallisuustaseissa asuinrakennusten arvo perustuu pääomakantamalliin (ks. Niemeläinen ym. 2006).

Pörssiosakkeet ja suorat rahastosijoitukset perustuvat varallisuustutkimuksessa rekisteritietoon ja ne on arvotettu markkinahintaan. Otoksen kokonaisarvot ja jakaumat vastaavat hyvin tiedossa olevia perusjoukon lukuja, eivätkä tilastojen erot selity niillä. Niiden osuus nettovarallisuudesta on kuitenkin alle kymmenen prosenttia. Pörssiosakevarallisuuden jakautumista ovat selvittäneet kattavasti Keloharju ja Lehtinen (2015).

Erityisesti rahoitusvarallisuuden mittausvirheet voivat vaikuttaa varallisuusjakauman tun-

nuslukuihin, sillä rahoitusvarallisuus on huomattavasti epätasaisemmin jakautunut kuin reaali- varallisuus. Mittausvirheiden mahdollista vaikutusta arvioidaan karkeasti taulukossa, jossa on esitetty varallisuustutkimuksen alkuperäiset estimaatit sekä eräitä alipeittoa korjaavia estimaatteja. Kun aineiston puutteita eri tavoin korjataan, nousee varakkaimman kymmenyksen osuus nettovaroista suurimmillaan 47,5 prosenttiin. Vastaavasti varakkaimman prosentin osuus nettovaroista kasvaisi 13,3 prosentista suurimmillaan 15,6 prosenttiin. Tällöin nettovarallisuuden kokonaismäärän oletetaan olevan noin 90 miljardia tilaston estimaattia suurempi.

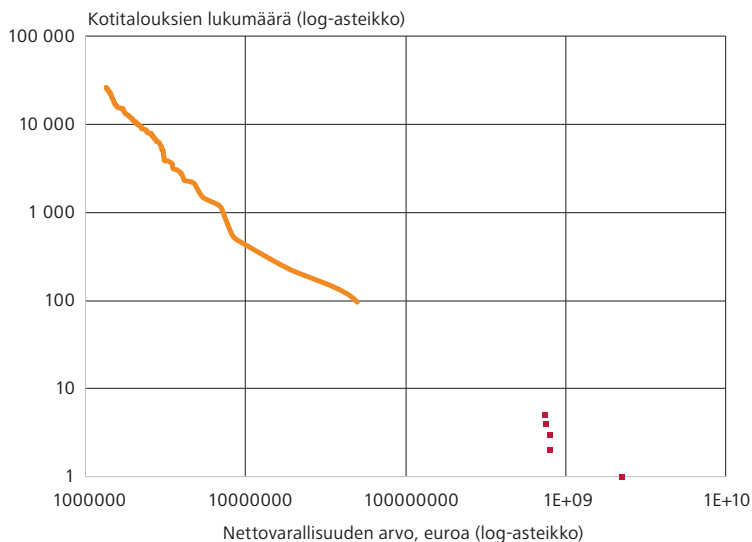
Ensimmäisessä korjauksessa (taulukon sarake ”RTP”) noteeraamattomat osakkeet, talletukset ja eläkevakuutukset on korotettu rahoitustilinpidon tasoon sekä allokoitu rahoitustilinpidon vakuutussäästöjen ja kapitalisaatiosopimusten kokonaissumma vakuutussäästöjä omistaville kotitalouksille⁴. Kun korjaus tehdään varallisuuslajeittain vakiokertoimilla, muuttuvat myös varallisuusosuudet sen mukaan, kuinka suurta alipeitto on ja miten varallisuuslaji on alun perin jakautunut. Mikroaineiston ja rahoitustilinpidon kokonaisarvon erotus tulkitaan siis mikroaineiston mittausvirheeksi.

Toinen aineiston täydennys (taulukon sarake ”Varakkaat”) pyrkii vastaamaan usein esitettyyn argumenttiin, että todella varakkaat eivät ole mukana otoksessa tai heidän varallisuutensa on puutteellisesti mitattu. Selvää on esimerkiksi, että ulkomailla veroparatiiseissa oleva varallisuus jää varallisuustutkimuksessa pimentoon. Kuviossa 3 viivakuvio on aineiston estimaatti sille, kuinka monella kotitaloudella vähintään on x-akselin osoittama määrä varallisuutta. Esimerkiksi noin tuhannella kotitaloudella on yli 7 miljoonan euron nettovarallisuus täydentämättömässä aineistossa. Varallisuusosuuksien herkkyysanalyysia varten aineistoa on keinotekoisesti täydennetty lisäämällä siihen kuviossa pisteinä näkyvät viisi havaintoa, jotka edustavat hypoteettisia hyvin varakkaita kotitalouksia.

Lisättyjen havaintojen yhteenlaskettu varallisuus on noin viisi miljardia (n. 4 % alkuperäisestä nettovarallisuuden estimaatista) ja jakauma perustuu Arvopaperilehden pörssivarakkaiden listoihin. Tosin pörssiosakkeiden tiedetään jo estimoituvan otoksesta lähes oikein alun perinkin, ja holding-yhtiöiden kautta omistettuja osakkeita korjataan noteeraamattomien osakkeiden taso-

4 Rahoitustilinpidon henkivakuutukseen ja annuiteettiin perustuva vakuutustekninen vakuutusvelka lisättyä kapitalisaatiosopimuksilla (4,1 mrd.) on kohdistettu kotitalouksille, jotka tulo- ja elinolotutkimuksen haastattelussa ilmoittivat, että niillä on vakuutussäästöjä.

KUVIO 3. Nettovarallisuusjakauman yläosa vuonna 2013, varakkain 1 %. Pisteet ovat aineistoon keinotekoisesti lisättyjä havaintoja

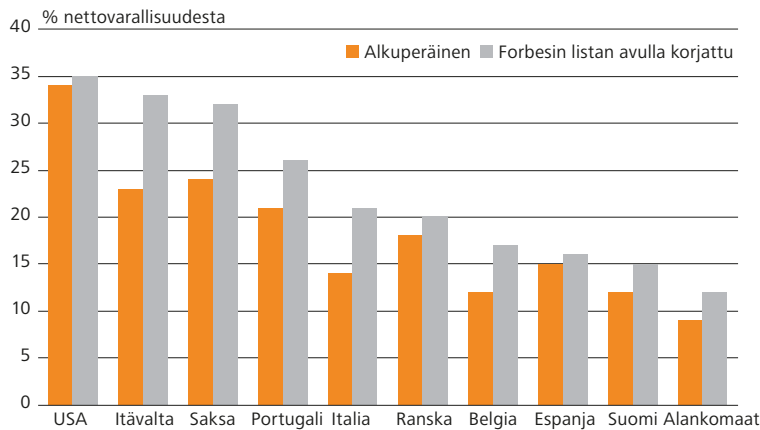
Lähde: Kotitalouksien varallisuustutkimuksen perusaineisto ja hypoteettinen aineistotäydennys (viisi suurinta havaintoa). Alkuperäisen aineiston maksimiarvo ei sisälly kuvioon.

Varallisuuserot kasvoivat hypypäksenomaisesti 1990-luvun loppupuolella samanaikaisesti tuloerojen kasvun kanssa.

korjauksessa ensimmäisessä vaiheessa. Huippuvarakkaita ei otoksessa edes tarvitse olla, jos yli 7 miljoonan euron varallisuuden omaavat edustavat heitä riittävän hyvin. Joka tapauksessa, tämä täydennys itsessään nostaisi varakkaimman prosentin varallisuusosuutta vajaan prosenttiyksikön. Yhdessä ensimmäisen vaiheen korjauksen (”RTP”) kanssa varallisuusosuus nousisi 15,6 prosenttiin.

Tämän viiden miljardin fiktiivisen täydennyksen kokonaismäärää voi perustella vaikkapa sillä, että Yhdysvaltojen kotitalouksien nettorahoitusvaroista on arvioitu 4 prosenttia olevan veroparatiiseissa Yhdysvaltojen ulkopuolella (Zucman 2014). Aitoa tietoa suomalaisten varakkaiden veroparatiiseissa olevista omaisuuksista lienee vain verohallinnon kansainvälisen tietojenvaihdon kautta saama tieto noin 20 henkilön Liechtensteinin pankkeihin sijoittamista varoista, joiden arvioidaan olleen noin 50–60 miljoonaa euroa (Kosonen 2015).

KUVIO 4. Varakkaimman prosentin osuus nettovarallisuudesta euroalueen maissa ja Yhdysvalloissa, kun yli 2 miljoonan euron nettovarallisuusarvot on korvattu Pareto-jakaumasta poimituilla arvoilla

Lähde: Vermeulen 2014, s. 29. Euroalueen maiden tiedot ovat EKP:n HFCS-aineistosta. Suomen tiedot ovat vuodelta 2009. Pareto-parametri on estimoitu regressiomenetelmällä yli 2 miljoonan euron nettovarallisuudelle.

Varallisuustutkimus on käyttökelpoinen myös varakkaimpien varallisuusosuuksien arvioimiseen.

Kansainvälisesti verrattuna Suomen varallisuus ei kovin keskittynyttä

Vermeulen (2014) on arvioinut euroalueen ja Yhdysvaltojen varakkaimman prosentin varallisuusosuuksia otosaineistoista täydentämällä niitä Forbesin supervarakkaiden listan henkilöillä. Forbesin listan henkilöt lisättiin otoksiin ja jakaumien yläosaan sovitettiin Pareto-jakaumaa. Tämän jälkeen todellisen jakauman yläosa korvattiin estimoidusta Pareto-jakaumasta poimituilla arvoilla. Varallisuus- tai tulojakauman huipun tulkitaan usein noudattavan Pareto-jakaumaa, jos se on logaritmiasteikolla kuvion 3 kaltaisesti lineaarinen⁵.

Suomen vuoden 2009 aineistossa menetelmä

5 Ks. kuitenkin Clouset ym. 2009.

nosti varakkaimman prosentin varallisuusosuuksia yhdestä kolmeen prosenttiyksikköä aineiston estimaatista, joka oli 12 prosenttia (kuvio 4). Forbesin listalla oli vuonna 2009 vain yksi henkilö Suomesta. Useissa muissa maissa tällä korjauksella oli suurempi merkitys.

Kun samaa menetelmää sovelletaan Suomen vuoden 2013 tutkimukseen täydentämällä aineistoa yllä mainitulla viidellä havainnolla, saadaan varakkaimman prosentin varallisuusosuudeksi suurimmillaan lähes 18 prosenttia. Tulokset vaihtelevat kuitenkin sen mukaan, mitä menetelmää Pareto-jakauman estimoinnissa käytetään (erilaiset suurimman uskottavuuden estimaattorit, regressiomenetelmä) ja mikä osa jakaumasta korvataan.

Eri tietolähteitä yhdistävistä synteettisistä aineistosta laajaa huomioita saa usein sveitsiläisen pankin Credit Suisen vuosittain julkaisema raportti, jossa kuvataan globaalia varallisuuden jakautumista (Credit Suisse 2015). Se sisältää myös paljon maakohtaista tietoa varallisuusjakaumista. Analyysin perusjoukko on vähintään 20-vuotiaat aikuiset (n. 4,2 miljoonaa henkilöä Suomessa).

Credit Suisen estimointien mukaan varakkain prosentti 20 vuotta täyttäneistä henkilöistä omisti Suomessa 22 prosenttia nettovarallisuudesta vuonna 2013. Vuosina 2000–2014 osuus oli käytännössä muuttumaton (Credit Suisse 2014). Vuoden 2015 raportissa osuus ponnahtaa selittämättömästi 27,2 prosenttiin (Credit Suisse 2015, 149).

Credit Suisen tutkimuksen tunnusluvut on laskettu konstruoidulla synteettinen näyte menetelmällisesti makrotalustojen tasoista ja mikrotilastojen jakaumista (Credit Suisse 2014). Lähtötietoja viedään ajallisesti eteenpäin varallisuuslajittaisilla indeksikorotuksilla. Menetelmä ei ole jakaumatietojen osalta läpinäkyvästi kuvattu, joten on mahdotonta sanoa, miten Suomen varakkaiden varallisuusosuuteen on päädytty⁶. Suomen jakaumatietojen lähtöarvoina on raportin mukaan käytetty Tilastokeskuksen varallisuustutkimusta vuodelta 2009 (HFCS) ja siten kotitalousjakaumia. Makrotason tiedoista ilmeisesti vain rahoitusvarallisuuden tietoja on käytetty, lähteenä Tilastokeskuksen rahoitustilinpito ja OECD (Credit Suisse 2015, 11).

6 Credit Suisen menetelmässä on kolme vaihetta. Ensimmäisessä määritellään varallisuuden taso käyttäen ensisijaisesti makrolähteitä. Toisessa vaiheessa määritellään varallisuuden jakautuminen, joko suoraan tietolähteeseen perustuen tai estimoidulla. Kolmannessa vaiheessa jakaumatietoja korjataan Pareto-ekstrapoloimalla. Lopuksi synteettisen jakauman varallisuusarvot skaalataan vastaamaan maan keskimääräistä varallisuutta. Tiedot voivat olla myös regressioestimaatteja tai jopa maaryhmäkohtaisia keskiarvoja erityisesti kehitysmaissa.

Varallisuustutkimus tarjoaa tulevaisuudessakin hyvän tietopohjan varallisuuserojen tutkimiseen

Varallisuus on myös Suomessa jakautunut huomattavan epätasaisesti, vaikka aineisto-ongelmat vaikeuttavatkin varallisuuserojen arviointia. Aineistoa menetelmällisesti täydentämällä voidaan arvioida, että varallisuuserot ovat tilastoissa havaittua jonkin verran suuremmat. Varallisuus ei kuitenkaan ole meillä erityisen keskittynyttä kansainvälisesti verraten. Toisaalta myös nettovarallisuuden taso on Suomessa verraten alhainen. Varallisuuserot kasvoivat hyppäksenomaisesti 1990-luvun loppupuolella samanaikaisesti tuloerojen kasvun kanssa. Tämä on luonnollista, sillä tuloerojen kasvun keskeinen tekijä oli varallisuudesta saatavien pääomatulojen kasvu.

Tilastokeskuksen kotitalouksien varallisuustutkimus on käyttökelpoinen myös varakkaimpien varallisuusosuuksien arvioimiseen, vaikka se onkin otospohjainen. Tutkimus tarjoaa tulevaisuudessakin menetelmäkorjauksiin yhdistettynä tutkijoille parhaan (ja ainoan) pohjan varallisuuserojen kehityksen seuraamiselle Suomessa. Sen keskeisintä antia ovat kuitenkin muut tunnusluvut kuin varakkaimman prosentin osuus nettovaroista. Siitä selvää muun muassa, mikä ikäryhmä on varakkain (65–74-vuotiaat), paljonko on luottorajoitteisia talouksia (6 %), kuinka moni ei omista pörssiosakkeita (79 % talouksista), mikä on asuntovelan mediaanisuhde asunnon arvoon (44 %) sekä monia muita varoja ja velkoja kuvaavia tunnuslukuja. ■

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Lähteet:

Clauset, Aaron & Shalizi, Cosma R. & Newman, M.E.J. 2009. Power-law distributions in Empirical Data. *SIAM Review* 51(4).

Credit Suisse 2014. *Global Wealth Databook 2014*. Credit Suisse Research Institute.

Credit Suisse 2015. *Global Wealth Databook 2015*. Credit Suisse Research Institute.

European Central Bank 2013. *The Eurosystem Household Finance and Consumption Survey. Results from the First Wave. Statistics Paper Series No 2 /2013*.

Honkkila, Juha & Kavonius, Ilja 2013. *Micro and Macro Analysis on Household Income, Wealth and Saving in the Euro Area. ECB Working Paper Series 1619 / November 2013*.

Keloharju, Matti & Kasanen, Eero & Lehtinen, Antti 2015. *Shareownership in Finland 2015*.

Kosonen, Katri 2015. *Suomalaisten veroparatiisikytkennät. Kansantaloudellinen aikauskirja* 3/2015.

Niemeläinen, Sami & Sandström, Taru & Säylä, Markku & Törmälehto, Veli-Matti 2006. *Housing Wealth in Finland. Paper prepared for the 29th General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth (IARIW), Joensuu, 20.–26.8.2006*.

OECD 2013. *OECD Guidelines for Micro Statistics on Household Wealth*. <http://www.oecd.org/statistics/OECD-Guidelines-for-Micro-Statistics-on-Household-Wealth.pdf>.

OECD 2015. *In It Together. Why Less Inequality Benefits All*. Paris: OECD Publishing.

Pekkarinen, Jukka 1988. *Kotitalouksien varallisuuseroista. Työväen Taloudellinen Tutkimuslaitos, katsaus 1-1988*.

Piketty, Thomas 2014. *Capital in the 21st Century*. Harvard University Press.

Roine, Jesper & Waldenström, Daniel 2014. *Long-run Trends in the Distribution of Income and Wealth. IZA Discussion papers No. 8157. April 2014*. <http://ftp.iza.org/dp8157.pdf>.

Saez, Emmanuel & Zucman, Gabriel 2015. *Wealth Inequality in the United States since 1913: Evidence from Capitalized Income Tax Data. Quarterly Journal of Economics (tulossa)*.

Zucman, Gabriel. 2014. *Taxing Across Borders: Tracking Personal Wealth and Corporate Profits. Journal of Economic Perspectives*, 28(4).

Tilastokeskus 2015. *Kotitalouksien varallisuus 2013. Tulot ja kulutus 2015*. http://tilastokeskus.fi/til/vtutk/2013/vtutk_2013_2015-04-01_fi.pdf.

Vermeuleun, Philip 2014. *How Fat is the Top Tail of the Wealth Distribution?. ECB Working Paper Series 1692 / July 2014*.

Komentoi verkossa
tietotrendit.stat.fi

HANNA PUTKURI JA EERO SAVOLAINEN

Pankkien oma pääoma paljon vartijana

Pankkisektorin kyky kestää suuriakin tappioita on yksi rahoitusvakauden kulmakivistä. Hyvän tappionkantokyvyn turvaamiseksi pankeilla tulee olla riittävästi omaa pääomaa suhteessa kantamansa kokonaisriskin määrään. Finanssikriisin jälkeen pankeilta on vaadittu aiempaa enemmän korkealaatuisia omia varoja myös koko rahoitusjärjestelmän vakauden edistämiseksi.

Arkikielessä pääomalla on monta merkitystä. Yleensä pääomalla tarkoitetaan aineellista tai rahallista varallisuutta, mutta voidaan puhua myös henkisestä tai sosiaalisesta pääomasta. Kansantalouden tilinpidossa pääoma on määritelty kiinteiksi varoiksi kuten asunnot ja muut rakennukset, koneet ja laitteet sekä eräät aineettomat varat kuten tietokoneohjelmistot.

Pankkien ja muiden yritysten kirjanpidossa taseen vastattavat eli rahoituksen lähteet jaetaan vieraaseen ja omaan pääomaan. Pankkien omat pääomat koostuvat laadultaan erilaisista omista varoista. Tärkeimpiä eräitä ovat pankkeihin sijoitettu osake- tai osuuspääoma sekä kertyneet rahat ja jakamattomat voittovarot. Pankkien vierasta pääomaa eli velkaa ovat mm. yleisön talletukset sekä pankkien liikkeeseen laskemat lyhyt- ja pitkäaikaiset arvopaperit.

Oman ja vieraan pääoman keskeinen ero on se, että omaan pääomaan ei liity takaisinmaksuvelvollisuutta. Kertyneiden voittovarojen jakaminen esimerkiksi osinkoina voi kuitenkin pienentää omaa pääomaa. Jatkuva toiminnassa omaa pääomaa tarvitaan mahdollisten tappioiden kattamiseksi. Toiminnan lakatessa esimerkiksi konkurssissa omistajille maksetaan osakepääomaa takaisin vasta, kun kaikkien muiden velkojien saatavat on katettu etuoikeusjärjestyksessä.

Pankit toimivat suurella velkavivulla

Pankeilla on tyypillisesti erilainen rahoitusrakenne kuin muilla yrityksillä. Pankit rahoittavat toimintansa pääosin vieraalla pääomalla, kuten talle-

tuksilla, sijoitustodistuksilla ja joukkovelkakirjalainoilla. Oman pääoman osuus taseesta eli omavaraisuusaste on pankeilla huomattavasti pienempi kuin muilla yrityksillä.

Esimerkiksi vuoden 2013 lopussa Suomen yrityssektorin (pl. rahoituslaitokset) keskimääräinen omavaraisuusaste oli 38 prosenttia ja pankkien vastaavasti vain 4,9 prosenttia. Pankit toimivat siten muita yrityksiä huomattavasti suuremmalla niin sanotulla velkavivulla. Tämän mahdollistavat vähittäistalletusten hyvä saatavuus ja edullinen hinta.

Sijoittajat seuraavat pankkien oman pääoman tuottoa, joka on yksi tärkeimmistä kannattavuuden mittareista. Oman pääoman ehtoinen sijoitus on sijoittajan kannalta riskillisempi kuin vieraan pääoman ehtoinen, ja siksi sijoittajat vaativat sille suurempaa tuottoa. Siten se on pankeille talletuksia kalliimpi rahoituksen lähde, ja pankeilla on siksi kannustimia pitää oman pääoman osuus taseesta pienenä. Toisaalta hyvä vakavaraisuus vahvistaa pankin riskinkantokykyä, mikä pienentää sijoittajien tuottovaatimusta.

Pankki voi kasvattaa oman pääoman tuottoa sekä kohentamalla tilikauden tulosta että lisäämällä velkavivua muiden tekijöiden pysyessä ennallaan (kaava). Tuottoa voi yrittää kasvattaa myös muuttamalla lainanantoa riskillisempään suuntaan, jolloin pankin laskennallinen kokonaisriskin¹ määrä

¹ Kokonaisriski eli riskipainotetut saamiset lasketaan pankin saamisten tasearvojen painotettuna summana käyttäen painoina kertoimia, ns. riskipainoja, jotka perustuvat saamisten arvioituun riskipitoisuuteen.

KAAVA OMAN PÄÄOMAN TUOTON OSATEKIJÄT

$$\begin{aligned} \text{OMAN PÄÄOMAN TUOTTO} &= \text{TULOS} / \text{OMA PÄÄOMA} \\ &= (\text{TULOS} / \text{KOKONAISRISKI}) \times (\text{KOKONAISRISKI} / \text{TASE}) \times (\text{TASE} / \text{OMA PÄÄOMA}) \\ &= \text{KANNATTAVUUS} \times \text{SAAMISTEN KESKIMÄÄRÄINEN RISKIPAINO} \times \text{VELKAVIPU} \end{aligned}$$

suhteessa taseen kokoon kasvaa. Kolikon kääntöpuolena velkaantuminen ja suurempi riskinotto voivat lisätä pankkien haavoittuvuutta.

Suomessa pankkien oman pääoman tuotto on pysytellyt viime vuosina 8 prosentin tuntumassa, joskin alkuvuonna 2015 se koheni 11,7 prosenttiin (kuvio 1). Pankkisektorin kannattavuus on ollut Suomessa parempi kuin euroalueen maissa keskimäärin, ja sitä voidaan pitää hyvänä toimintaympäristön viimeaikaiseen haastavuuteen nähden.

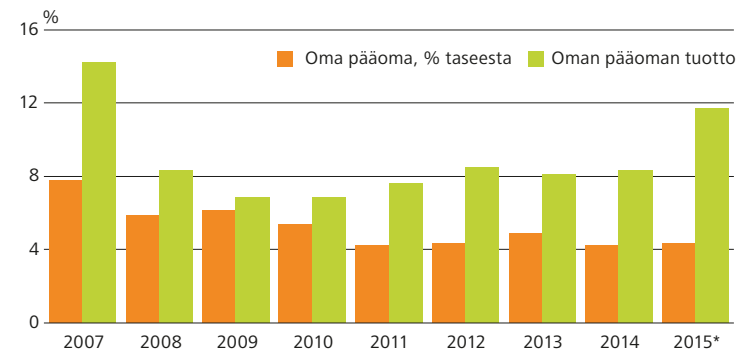
Pankkien vahva vakavaraisuus tärkeä luotonantokyvyn kannalta

Tärkeä pankkisektorin riskinkantokyvyn mittari on vakavaraisuussuhde, jolla tarkoitetaan pankkien omien varojen suhdetta taseen kokonaisriskin määrään². Suomessa pankkisektorin kokonaisvakavaraisuussuhde eli kaikkien omien varojen suhde kokonaisriskiin oli kesäkuun 2015 lopussa 19,0 prosenttia (kuvio 2). Ydinvakavaraisuussuhde eli laadultaan parhaiden omien varojen, kuten osake- ja osuuspääoman, suhde kokonaisriskiin oli 17,5 prosenttia.

Suomessa pankkisektorin vakavaraisuus on arvioitu vahvaksi, kun taas omavaraisuus on verrattain pieni (kuviot 1 ja 2). Vakavaraisuuden vahvistuminen ja omavaraisuuden heikentyminen kertovat muun muassa siitä, että pankeilla on taseessaan yhä enemmän saamisia, joiden riskillisuus on vakavaraisuuslaskennassa arvioitu verrattain vähäiseksi eli niihin liittyvä pääomavaatimus on suhteellisen pieni. Tällaisia saamisia ovat mm. asuntolainat ja johdannaiset, joista suoraan aiheutuneet tappiot ovat aiemmin jääneet pieniksi.

Pankkitoiminta perustuu pitkälti luottamukseen pankkien ja niiden rahoittajien välillä, ja pankkien oman pääoman yhtenä tehtävänä on tä-

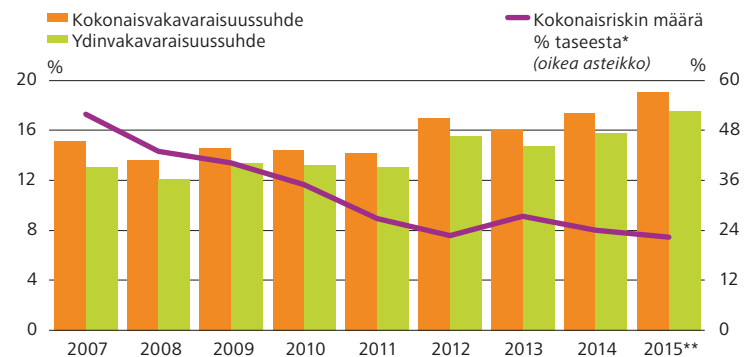
KUVIO 1. Suomen pankkisektorin omavaraisuus ja oman pääoman tuotto

* 30.6.2015

Lähde: Finanssivalvonta

KUVIO 2. Suomen pankkisektorin vakavaraisuus

* Saamisten keskimääräinen riskipaino vakavaraisuuslaskennassa

** 30.6.2015

Lähde: Finanssivalvonta

PANKKISEKTORIN KANNATTAVUUS ON SUOMESSA OLLUT PAREMPI KUIN EUROALUEEN MAISSA KESKIMÄÄRIN.

2 Lainoihin sisältyvän luottoriskin ja arvopapereihin sisältyvän markkinariskin lisäksi pankkien on varattava omia varoja myös operatiivisen riskin varalta. Operatiivisella riskillä tarkoitetaan tappionvaaraa, joka aiheutuu riittämättömistä tai epäonnistuneista sisäisistä prosesseista, henkilöstöstä, järjestelmistä tai ulkoisista tekijöistä.

Peter Mickelson

Hanna Putkuri ja Eero Savolainen työskentelevät vanhempina ekonomisteina Suomen Pankin rahoitusmarkkina- ja tilasto-osastolla.

män luottamuksen säilyttäminen. Suomen pankkisektorin vakavaraisuussuhdeluvut ylittävät selvästi lakisääteiset vähimmäisvaatimukset. Vähimmäispääomavaatimuksilla kuitenkin osaltaan varmistetaan, että pankit pitävät vakavaraisuutensa vastaisuudessaakin hyvällä tasolla.

Pankkien vahva vakavaraisuus on tärkeää myös pankkien luotonantokyvyn ja oman luottokelpoisuuden ylläpitämiseksi. Suomessa pankeilla on merkittävä rooli etenkin kotitalouksien sekä pienten ja keski suurten yritysten rahoittajina. Kansantalouden vakaan kehityksen kannalta on tärkeää, että pankit pystyvät myöntämään luottoja kohtuullisin ehdoin kokonaistaloudellisesta suhdanetilanteesta riippumatta.

Pääomavaatimuksilla turvataan riittävä riskinkantokyky

Suomen rahoitusjärjestelmä on pysynyt vakaana 1990-luvun alun laman ja pankkikriisin jälkeen³. Kansainvälisen rahoitusjärjestelmän kestävyys on sen sijaan ollut koetuksella vuonna 2008 puhjennut maailmanlaajuisen finanssikriisin ja sitä seuranneen Euroopan velkakriisin myötä.

Finanssikriisi paljasti vakavia puutteita pankkien pääomavaatimuksia koskevassa kansainvälises-

sä sääntelyssä. Pääomavaatimukset olivat riskeihin nähden liian pienet, ja vakavaraisuuspääomaan hyväksyttiin omia varoja, jotka eivät kattaneet tappioita kriisitilanteessa. Sittemmin näitä puutteita on korjattu pankkisääntelyn kokonaisuudistuksella (ns. Basel III -uudistus), jonka mukaisten säännösten soveltaminen alkoi Suomessa ja muualla Euroopan unionissa asteittain vuoden 2014 alusta.

Uudistuksen myötä pankeilta vaaditaan huomattavasti aiempaa enemmän korkealaatuisia omia varoja suojaamaan pankkeja ja veronmaksajia pankkien tappioilta. Kaikkia luottolaitoksia koskeva 10,5 prosentin vähimmäispääomavaatimus (suhteessa kokonaisriskin määrään) astui voimaan vuoden 2015 alussa, ja se on täytettävä tappioiden kattamiskyvyltään parhaalla ydinpääomalla.

Pankkien vakavaraisuusvalvonta keskittyi aiemmin yksittäisten pankkien valvontaan (ns. mikrovalvonta). Finanssikriisi kuitenkin osoitti, että yksittäisten rahoituslaitosten vakaa toiminta ei välttämättä riitä turvaamaan koko rahoitusjärjestelmän vakautta, vaan sääntelyn keinoin tulee torjua myös koko järjestelmää uhkaavia niin sanottuja systemaattisia riskejä (makrovakaustalvonta). Toteutessaan tällaiset riskit aiheuttaisivat vakavia vaurioita koko rahoitusjärjestelmälle ja kansantaloudelle.

Utuna elementtinä pankkien pääomavaatimuksia voidaan muuttaa vastasyklisesti luottosuhdanteen mukaan. Luotonanto on tyypillisesti myötäsyklisiä, eli luotonanto kasvaa ripeämmin noususuhdanteessa taloudellisen aktiviteetin lisääntymisen myötä ja vastaavasti hitaammin tai jopa supistuu laskusuhdanteessa. Suomessa Finanssivalvonta voi asettaa pankeille enintään 2,5 prosentin suuruisen muuttuvan lisäpääomavaatimuksen, jos se arvioi luotonannon kasvuun tai määrään liittyvien riskien olevan vaarallisen suuret.

Pankeille voidaan asettaa myös pysyvämpiä lisäpääomavaatimuksia, jotka perustuvat pankkien merkittävyyteen kansallisen rahoitusjärjestelmän kannalta. Suomessa Finanssivalvonta on tällä perusteella asettanut neljälle luottolaitokselle 0,5–2 prosentin suuruisen lisäpääomavaatimuksen, joka astuu voimaan vuoden 2016 alusta.

Pankkien velkaantumista tullaan vastaisuudessa rajoittamaan myös uudella vaatimuksella vähimmäisomavaraisuusasteesta, joka täydentää riskiperusteisia pääomavaatimuksia. Vähimmäisomavaraisuusastevaatimus toimii eräänlaisena perälautana siltä varalta, että riskipainotetut pääomavaatimukset muuten mahdollistaisivat liiallisen velkavivun käytön. ■

³ Rahoitusjärjestelmää voidaan pitää vakaana, kun se pysyy toimintakykyisenä siihen kohdistuvista häiriöistä huolimatta ja kun se ei itse synnytä tai voimista rahoitusvakautta uhkaavia häiriöitä. Rahoitusvakaudella tarkoitetaan tilannetta, jossa rahoitusjärjestelmä on kokonaisuutena vakaa ja rahoituksen välittäminen taloudessa häiriötöntä.

TILASTOKESKUS KOULUTTAA

KEVÄÄN 2016
KURSSITARJONTAA

TILASTOLLISET PERUSKÄSITTEET
2.2.2016

TILASTOJEN LUKU- JA KÄYTTÖTAITO
17.3.2016

**NAISET JA MIEHET TASA-
ARVOTILASTOJEN VALOSSA**
MAALISKUU

KOTIMAISEN TILASTOTIEDON LÄHTEET
HUHTIKUU

**KANSAINVÄLISEN TILASTOTIEDON
LÄHTEET**
TOUKOKUU

**REGRESSIOANALYYSI TILASTOLLISEN
RIIPPUVUUDEN TARKASTELUN
MENETELMÄNÄ**
18.5.2016

**SUHDANNEKEHITYKSEN HERKÄT
TIETOLÄHTEET**
19.5.2016

YMPÄRISTÖTILINPITO
24.5.2016

**TILASTOTIETOKANTOJEN JA AVOIMEN
DATAN KÄYTTÖMAHDOLLISUUDET**
KESÄKUU

Tarkemmat kurssiajankohdat ja
ohjelmat päivittyvät kotisivuillemme:
TILASTOKESKUS.FI/KOULUTUSPALVELUT

Kurssit järjestetään
Tilastokeskuksessa osoitteessa
Työpajankatu 13, 00580 Helsinki

Lisätietoja:
koulutuspalvelut@tilastokeskus.fi
puh. 029 551 3681

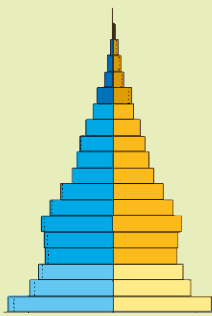
PERUSTIETOJA TILASTOISTA JA NIIDEN
KÄYTTÖMAHDOLLISUUKSISTA –

TUTUSTU TILASTOKOULUUN
TILASTOKOULU.STAT.FI

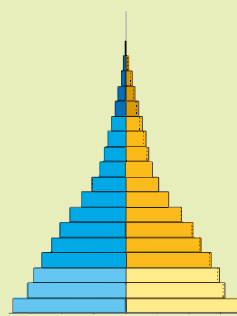
JOUNI KOTKAVUORI

Pyramidien aika on ohi

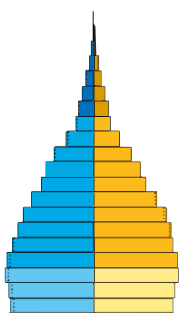
Väestörakennekuviot ovat alkaneet muistuttamaan ensin kupoleita ja lopulta pylväitä. Suomen kaltaisissa teollisuusmaissa ollaan tämän kehityksen etunenässä.

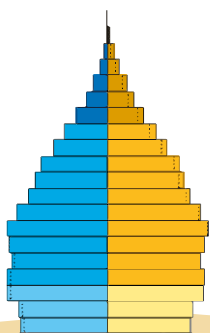
EGYPTI

KESKI-AFRIKAN TASAVALTA

BANGLADESH

BRASILIA

U. Östlund

Yhteiskuntien väestörakenne on ammoisista ajoista muistuttanut pyramidia. Lapsia syntyi paljon, ja kuolleisuus oli suurta eri ikävaiheissa. Keskimäärin perheisiin syntyi kuusi lasta, joista neljä kuoli ennen kuin ehti itse saada lapsia.

Tilanne on muuttunut eritoten lapsikuolleisuuden osalta Toisen maailmansodan jälkeen. Perinteisiä väestöpyramideja löytyy pääasiassa enää samalta mantereelta mistä varsinaisiakin pyramideja.

Muualla kuviot heijastavat jo väestöllistä muuttumista. Kuolleisuuden pienentynyt keski-ikäisten ja iäkkäämpien osuus väestörakenteissa on kasvanut.

Syntyvyyden väheneminen puolestaan on kaventanut pyramidien perustaa kaikkialla maailmassa. 50 vuodessa lapsiluku naista kohden on koko maailman tasolla puolittunut viidestä 2,5:een, ja luku on edelleen laskusuunnassa.

Kehityksen takana on parantunut terveydenhoito – isoimpana tekijänä penisilliinin keksiminen – jonka myötä useammat lapset selviävät elossa. Muutoksen ajureita ovat myös koulutus ja kohentunut elintaso. Lapsia ei enää tarvitse tehdä vanhuuden turvaksi. Esimerkkeinä kehityksestä ovat jo monet Aasian ja Etelä-Amerikan maat.

Brasilian kaltaisissa maissa yleisin lapsiluku perheissä on jo kaksi. Bangladeshissäkin lasten määrä naista kohden on pudonnut seitsemästä vuonna

1970 hiukan yli kahteen nykyään.

Pisimmälle syntyvyyden laskussa ovat edenneet Itä- ja Etelä-Euroopan maat, joissa on jo pitkään lapsia syntynyt reilusti vähemmän kuin väestön uusiutumiseen vaadittavat 2,1 lasta naista kohden. Vaikkapa Italian ja Tšekin tasavallan väestöpyramidit seisovat tämän kehityksen seurauksena varsin kapealla perustalla.

Lasten määrä ei enää kasva

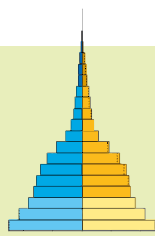
Maailman edelleen raju väestökasvu perustuu nyt lastentekoikäisten ihmisten suureen määrään, ei pidäkkeettömään lisääntymiseen. Lasten määrä ei maailmassa itse asiassa ole enää vuosituhannen vaihteen jälkeen kasvanut. Eikä kasva enää jatkos-

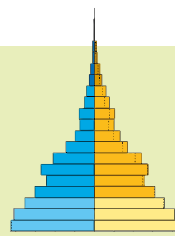
ERITREA

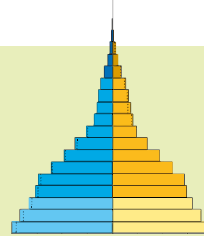
GHANA

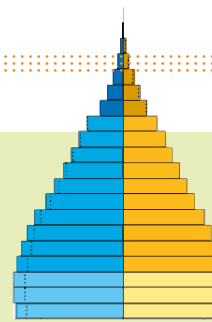
ZIMBABWE

RUANDA

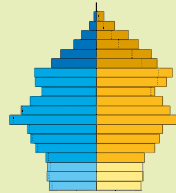

JEMEN

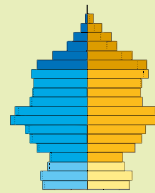

INTIA

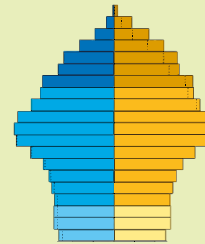
Väestörakenne 2015

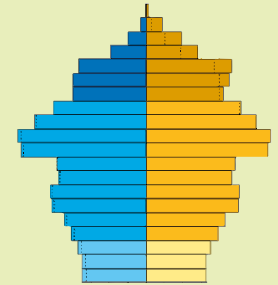
UNKARI

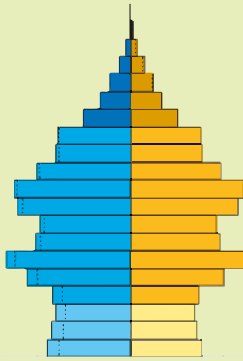
TŠEKKI

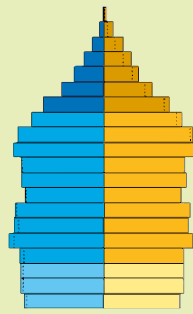
ITALIA

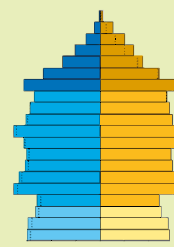
SAKSA

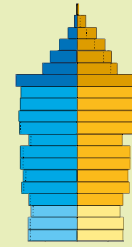
KIINA

USA

RUOTSI

SUOMI

sakaan. Olemme saavuttaneet *Peak Childin*, kuten ruotsalainen lääkäri ja tilastotieteilijä **Hans Rosling** sanoo. 0–15-vuotiaiden määrä pysyy YK:n väestöennusteiden mukaan osapuulleen kahdessa miljardissa koko tämän vuosisadan.

Niinpä viidenkymmenen vuoden päästä koko maailman väestörakenne muistuttaa päästä suippoa tornia. Esikuvana toimii vaikkapa Suomi, nyt kun oman erityispiirteemme vaikutus alkaa pikku hiljaa tasoittua. Rakenteessamme on ollut monia muita maita voimakkaampi pullistuma, kun lyhyessä ajassa sotien jälkeen syntyi ennätysmäärä lapsia. Suomen väestöpyramideissa 1865–2065 (ks. viimeinen aukeama) näkyvät suuret ikäluokat, joista viimeinenkin on nyt lähes kokonaan eläkkeellä, sekä nälkävuosien ja sotien aiheuttamat lovet.

Syntyvyys on nyt Suomessa laskenut niin, että tänä vuonna lapsia syntyy vähemmän kuin koskaan sitten nälkävuosien, kertoo väestöennusteen laatija **Markus Rapo**. Jos noita poikkeusajoja ei laske, edellisen kerran Suomessa syntyi vuonna 1847 lapsia yhtä vähän kuin nyt – ja silloin väkiluku oli reilut 1,5 miljoonaa.

Tilastokeskuksen tuorein väestöennuste ylittää vuoteen 2065. Silloin väestörakenteemme muistuttaa vain hienoista keskivartalolihavuutta potevaa figuuria. Tai sitten jotain muuta. Ennuste perustuu nyt

kyiseen 1,7 kokonaishedelmällisyyslukuun (laskennallinen naisten elinaikanaan synnyttämä lasten määrä) ja 17 000 hengen vuotuisen muuttovoittoon (johon tänä vuonna Suomen tulvineista turvapaikanhakijoista vaikuttavat vain turvapaikan lopulta saavat).

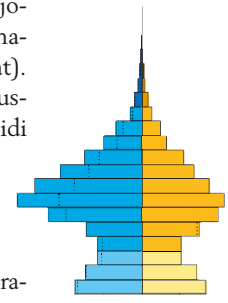
”Maahanmuuttoa on tietysti mahdoton ennustaa pitkälle”, Markus Rapo sanoo. ”Väestöpyramidi ei kuitenkaan pala.”

Pullistumissa muuttopaineita?

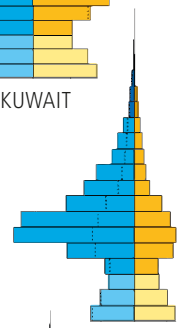
Oma lukunsa pyramidien katoamisessa ovat väestörakenteeltaan vinoutuneet maat. Miehet ovat yliedustettuna esimerkiksi Persianlahden öljyvaltioissa, joissa on paljon vierastyövoimaa, sekä niissä Aasian maissa, joissa tyttölapset eivät ole toivottuja.

Kiinassa 1970-luvun lopulta jatkunut yhden lapsen politiikka yhdistettynä poikia suosivaan perinteeseen on tuottanut tyttövajauksen väestörakenteeseen ja 30 miljoonaa poikamiestä, joille ei Kiinasta löydy vaimoa. Vastikään Kiinan valtio salli kahden lapsen hankkimisen.

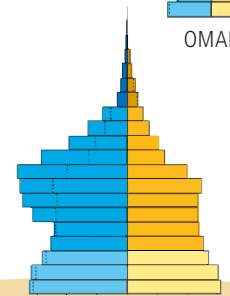
Väestörakenteet ovat yksi tekijä muuttovirtojen takana. Virtojen suunta on käänntynyt entisajoista. Euroopasta on läpi vuosisatojen lähdeetty etsimään uusia maita ja siirtomaita. Nyt muualta maailmasta hakeudutaan tänne. ■

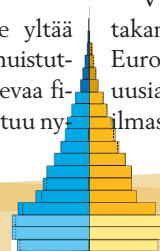
KUWAIT

OMAN

SAUDI-ARABIA

SYRIA

JOHANNA LATVALA
Projektipäällikkö, Ihmisoikeusliitto

Kunniakonfliktit – sensitiivistä tutkimusta vihapuheen paineissa

Ihmisoikeusliitto

Puhuessamme erilaisissa tilaisuuksissa tyttöjen sukuelinten silpomisesta tai ns. kunniaan liittyvästä väkivallasta, meiltä kysytään: ”Kuinka paljon Suomessa on ympärileikattuja naisia?” ”Paljonko vuodessa on pakkoavioliittoja?” Joudumme vastaamaan, ettemme tiedä lukumääriä.

Kunniaan liittyviä konflikteja esiintyy yhteisöissä, joissa perheen ja suvun kunnia liitetään pitkälti sen naispuolisten jäsenten ”siveelliseen” käytökseen. Kontrolloimalla heitä pyritään estämään tilanne, jossa kunnia koetaan menetetyksi. Jos yksilö kuitenkin toimii yhteisössä hyväksytyjen kulttuuristen käsitysten vastaisesti tai sitä epäillään, häneen kohdistuu joskus väkivaltaa, joka on lähtökohtaisesti muun yhteisön hyväksymää. Yksi ilmiön muoto on pakkoavioliitto. Tyttöjen sukuelinten silpominen puolestaan on vanha perinne, jota perustellaan lukuisilla eri syillä. Molemmat ovat sukupuolittunutta väkivaltaa ja kansainvälisissä sopimuksissa tuomittuja ihmisoikeusloukkauksia.

Suomessa ei toistaiseksi ole niistä kattavaa tilastotietoa.

Tiedämme kuitenkin, että meillä Ihmisoikeusliitossa on ollut kunniaa kysymyksiin liittyviä konfliktitapauksia yli 80 vuodesta 2010 lähtien. Väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajataustaisten naisten parissa työskentelevälle Monika-Naiset liitolle tulee vuosittain noin 20 pakkoavioliittotapausta. Tiedämme myös ilmiön olevan säännöllisesti esillä esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden ja poliisien työssä. Ns. kunniamurhasta ei ole Suomessa tuomittu ketään, toisin kuin vaikkapa Ruotsissa ja Tanskassa. Tänä vuonna annettiin ensimmäinen tuomio sellaisen suunnittelusta.

Iso-Britanniassa luvut ovat toisenlaisia: kunnia on murhan motiivina kuukausittain, ja maan pakkoavioliittotapauksia käsittelee vuosittain noin 1 300 tapausta.

Toisaalta Euroopan parlamentin mukaan Euroopassa elää noin puoli miljoonaa tyttöä ja nais-

ta, joiden sukuelimet on silvottu. Euroopan tasa-arvovirasto arvioi, että Ruotsissa jopa yli 11 000 tyttöä on vaarassa joutua silvotuiksi. Suomessa ei ole nostettu syytteitä silpomisista eikä meillä kohta 15 vuotta perinnettä harjoittaviin yhteisöihin kuuluvien kanssa työskennelleenä myöskään ole tietoa siitä, että näin olisi tapahtunut. Toimenpiteen läpikäyneitä naisia Suomessa toki asuu: heitä on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Maamutkimuksen mukaan lähes 70 prosenttia somalitaustaisista ja lähes kolmannes kurditaustaisista.

VIIME KEVÄÄNÄ ALOITIMME selvityksen kunniaan liittyvästä väkivallasta ja pakkoavoliitoista Suomessa. Kun tutkitaan sensitiivisiä aiheita maahanmuuttajataustaisissa yhteisöissä, sekä laadullisissa että määrällisissä tutkimusmenetelmissä on ongelmansa.

ELOKUUSSA VOIMAAN ASTUNUT ISTANBULIN SOPIMUS VELVOITTA SOPIMUSVALTIOT TILASTOIMAAN SÄÄNNÖLLISESTI KAIKKIA SOPIMUKSESSA MAINITTUJA VÄKIVALLAN MUOTOJA.

Esimerkiksi kunniaan liittyvän väkivallan ominaispiirteet — yhteisöllisyys ja kontrolli — tekevät tutkimuksen haastavaksi. Jos perheeseen kuuluvan nuoren naisen liikkumisen, sosiaalisten suhteiden ja tietokoneen kontrollointi on osa arkea, tutkimusta voi olla vaikea toteuttaa. Se voi jopa altistaa henkilön väkivallalle. Vaikka kysely voitaisiin tehdä turvallisessa paikassa, kuten koulussa, siihen ei ole aina helppo vastata.

Tiedämme myös, että ihmiset, joihin kohdistuu kunniaan liittyvää väkivaltaa, eivät aina tunnista sitä tai pitävät sitä nuoren elämään kuuluvana. Haastattelu antaa paremman mahdollisuuden keskustella ilmiöstä ja haastateltavan kokemuksesta. Haastatteluaineistosta tutkija voi myös löytää asioita, jotka jäisivät kyselyssä piiloon.

Samoin kuin kunniaan liittyvä väkivalta, myös tyttöjen sukuelinten silpominen on pitkälti tabu. Suomeen muuttaneille tulee joskus yllätykse-

nä, etteivät kaikki maailman tytöt käy toimenpidettä läpi. Toisaalta he saattavat mieltää vain tietynlaisen operaation silpomiseksi. Äärimmäinen silpomisen muoto on infibulaatio, jossa klitoris ja häpyhuulet leikataan pois ja haava ommellaan kiinni pientä aukkoa lukuun ottamatta. Tähän muotoon tottunut ei välttämättä pidä esimerkiksi sukuelimiin tehtyjä viiltoja tai pistoja lainkaan silpomisena ja vastaisi todennäköisesti kyselyssä, ettei hänelle ole tehty sukuelinten silpomista.

Maahanmuuttajataustaisia koskevien sensitiivisten aiheiden parissa työskennellessä tai niitä tutkittaessa kohderyhmiin kuuluvat ovat tärkeä pääoma. Ihmisoikeusliitossa työskentelee useita maahanmuuttajataustaisia ihmisiä niistä yhteisöistä, joiden parissa toimimme. Heillä on arvokasta ”hiljaista tietoa”, joka ohjaa työtämme ja vaikuttaa tutkimuskysymyksiimme. Olemme osallistaneet myös toiminnassamme mukana olevia maahanmuuttajataustaisia pyytämällä heidän näkökulmiaan relevanteista tutkimusteemoista.

MAAHANMUUTTOVASTAISEN JA RASISTISEN puheen yleistettyä joudumme vaikeaan tilanteeseen: Kuinka puhua maahanmuuttajataustaisen yhteisöjen sisäisistä ihmisoikeusloukkauksista tai tiedottaa niitä käsittelevistä tutkimustuloksista leimaamatta tiettyjä ryhmiä ja lisäämättä ennakkoluuloja?

Käynnissä olevassa selvityksessämme pyrimme välttämään vihapuheen lisääntymistä ja kulttuuristamista muun muassa laajalla maantieteellisellä otoksella, jossa lähtömaat ja muut taustatiedot tulevat esille vain silloin, kun se on välttämätöntä. Suojaamme osallistuvien anonymiteettiä kaikissa vaiheissa: niin haastatteluita tehtäessä, tutkimusaineiston säilyttämisessä kuin tuloksista kerrottaessa. Muistutamme myös ilmiöistä puhuessamme, että monet maahanmuuttajataustaiset itse aktiivisesti vastustavat niitä. Tuomme myös tietoisesti esiin sen, ettei ongelmia voi yleistää koskemaan kaikkia maahanmuuttajataustaisia ihmisiä tai edes tiettyihin yhteisöihin kuuluvia.

ON YMMÄRRETTÄVÄÄ, että ihmiset kysyvät määriä. Toimittajien on helpompi uutisoida aiheesta, kun voi käyttää ns. faktatietoja. Päättäjät on helpompi vakuuttaa lainsäädännön muutostarpeista tai ilmiöön puuttumisen tärkeydestä luvuilla. Elokuussa voimaan tullut naisiin kohdistuvan väkivallan sekä perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskeva Euroopan neuvoston yleissopimus, eli ns. Istanbulin sopimus, velvoittaa sopimusvaltiot tilastoimaan säännöllisesti kaikkia sopimuksessa mainittuja väkivallan muotoja. Toivottavasti tämä tuo jatkossa säännöllistä ja kattavaa tietoa myös sukuelinten silpomisesta ja kunniaan liittyvästä väkivallasta. ■

Alle kouluikäisiä lapsia hoidetaan Suomessa usein kotona. Suomi jääkin selvästi jälkeen EU:n asettaman varhaiskasvatukseen osallistumisen tavoitteesta.

MIKA TUONONEN

Suomessa varhaiskasvatukseen osallistuminen on vähäisempää kuin OECD-maissa keskimäärin

Varhaiskasvatusta on elinikäisen oppimisen ensimmäinen ja erityisen tärkeä vaihe. Sen laatuun ja saatavuuteen kiinnitetään lisääntyvää huomiota esimerkiksi OECD:n koulutusindikaattoreissa. Viimeaikainen tutkimustieto ja kansainväliset vertailut ovat yhä enenevässä määrin osoittaneet, että laadukas varhaiskasvatusta vaikuttaa positiivisesti lasten myöhempään koulutiehen ja menestymiseen opinnoissa. Varhaiskasvatukseen osallistuminen ja sen saatavuus ovat viime vuosina jatkuvasti kasvaneet OECD-maissa.

OECD:n PISA-tutkimuksen mukaan oppilaat, jotka ovat saaneet vähintään vuoden verran varhaiskasvatusta tai esiopetusta, menestyvät paremmin PISA-testeissä kuin lapset, jotka eivät ole osallistuneet varhaiskasvatukseen, vaikka vanhempien sosioekonomisen aseman vaikutus otetaan huomioon. Näyttää siltä, että mitä pidempään varhaiskasvatusta on saatu, sitä myönteisempi on vaikutus PISA-tuloksiin. Myönteisesti vaikuttavat OECD:n mukaan myös keskimääräistä suurempi julkinen panostus varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatuksen pienemmät oppilas-opettaja -suhdeluvut.

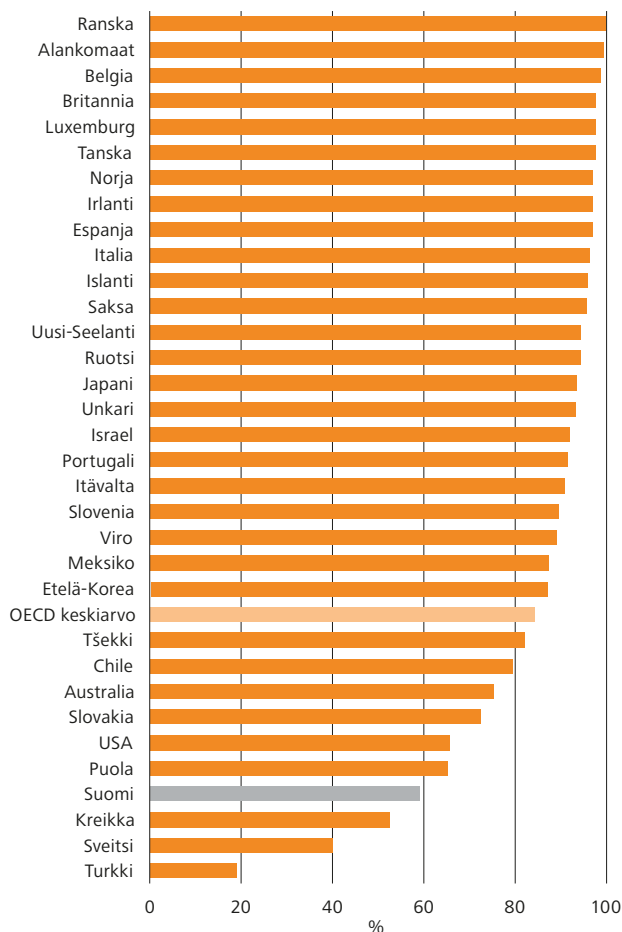
OECD:n mukaan varhaiskasvatuksella on merkittävää vaikutusta myös maahanmuuttajataustaisten oppilaiden koulumenestykseen. Varhaiskasvatukseen osallistuneet maahanmuuttajataustaiset oppilaat menestyivät PISA-tutkimuksessa huomattavasti paremmin kuin ne, jotka eivät olleet siihen osallistuneet. Suoritustason ero on huomattava ja vastaa OECD:n mukaan kahden kouluvuotta. Ero kantaväestössä varhaiskasvatukseen osallistuneiden ja osallistumattomien taitojen välillä on pienempi, mutta silti merkittävä.

Suomen osallistumisasteet kansainvälisesti verraten alhaisia

Suomi sijoittuu koulutuksen kansainvälisissä laadullisissa ja määrällisissä vertailuissa yleensä kärkipäähän. Varhaiskasvatukseen osallistumisasteet ovat olleet tästä poikkeus. Suomen varhaiskasvatukseen osallistumisasteet olivat ISCED-97 -luokituksen mukaan esimerkiksi eurooppalaisessa vertailuissa selvästi EU:n keskiarvoa alhaisempia (kuvio 1).

Varhaiskasvatukseen kansainvälinen tilastointi muuttui, kun käyttöön otettiin uusi kansainvälinen koulutusluokitus ISCED 2011 (International Standard Classification of Education 2011). Uudessa luokituksessa varhaiskasvatusta on mukana kattavammin kuin aikaisemmassa ISCED-97 -luokituksessa, joka otettiin käyttöön 1990-luvun lopulla (OECD 2015; ks. tietolaatikko). Luokitusmuutokset vaikuttavat osin huomattavastikin

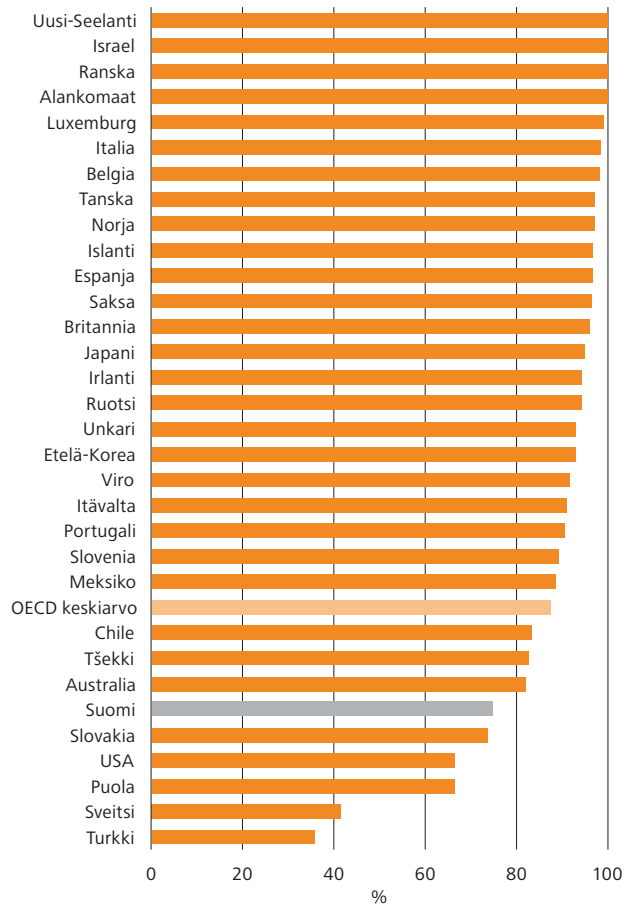
KUVIO 1. 4-vuotiaiden lasten osallistumisasteet varhaiskasvatukseen OECD-maissa 2012 (ISCED-97 aste 0)

Lähde: OECD 2014

Laadukas varhaiskasvatusta vaikuttaa positiivisesti lasten myöhempään koulutiehen ja menestymiseen opinnoissa.

KUVIO 2. 4-vuotiaiden lasten osallistumisasteet varhaiskasvatukseen OECD-maissa 2013 (ISCED 2011 aste 0)

Monissa Euroopan maissa lapset osallistuvat jo varhaisessa iässä koulumaiseen varhaiskasvatukseen.

Suomen varhaiskasvatustietoihin kansainvälisissä koulutustilastovertailuissa.

Perhepäivähoidon sisällyttäminen uuden ISCED 2011-luokituksen mukaisiin vertailuihin nostaa Suomen ikävuosittaisia osallistumisasteita noin 10–15 prosenttiyksikköä verrattuna tilanteeseen, jossa perhepäivähoito ei olisi mukana. Osallistumisasteet ovat kuitenkin edelleen EU- ja OECD-keskiarvon alapuolella (kuvio 2). Suomalainen erityispiirre on siis, että lapsia hoidetaan kotona varhaiskasvatuksen ulkopuolella kansainvälisesti verraten usein.

Korkeimmat 4-vuotiaiden varhaiskasvatukseen osallistumisasteet ovat OECD-maista Ranskassa, Israelissa, Uudessa-Seelannissa ja Alankomaissa, joissa koko ikäluokka osallistuu varhais-

Lähde: OECD 2015

TAULUKKO 1. Osallistumisasteet varhaiskasvatukseen iän mukaan eräissä OECD-maissa 2013 (ISCED 2011 aste 0), %

	2-V.	3-V.	4-V.	5-V.	6-V.
Ranska	11	100	100	100	100
Alankomaat	0	83	100	99	100
Norja	90	95	97	98	100
Tanska	92	96	97	99	99
Islanti	95	96	97	96	99
Saksa	59	92	96	98	96
Britannia	32	97	96	97	97
Japani	<i>a</i>	81	95	97	100
Ruotsi	88	93	94	95	97
Etelä-Korea	83	90	93	91	93
Viro	67	87	91	90	92
Suomi	52	68	75	80	98
USA	<i>m</i>	41	66	90	97

a tieto ei käyttökelpoinen

m tietoa ei käytettävissä

Lähde: OECD 2015

Uudistunut kansainvälinen koulutusluokitus ISCED 2011 muuttaa varhaiskasvatuksen kansainvälistä tilastointia

Uusi Unescon kansainvälinen koulutusluokitus ISCED 2011 (International Standard Classification of Education 2011) otettiin käyttöön vuonna 2014 (UNESCO 2012). ISCED on tilastollisia tarkoituksia varten kehitetty koulutusluokitus, jota käytetään mm. Unescon, OECD:n ja Eurostatin kansainvälisissä tilastoissa ja indikaattoreissa verrattaessa koulutusta eri maissa. Suurimpia muutoksia aikaisempaan verrattuna on varhaiskasvatuksen tilastoinnissa. Muutokset parantavat varhaiskasvatustietojen kattavuutta ja vertailtavuutta. OECD julkaisi uuden luokituksen mukaisia tietoja ensimmäisen kerran Education at a Glance 2015 -julkaisussa marraskuussa 2015.

Aikaisemmassa ISCED 97 -luokituksessa alle 3-vuotiaiden saama varhaiskasvatus oli rajattu tarkastelujen ulkopuolelle. Tilastoidun varhaiskasvatuksen oli myös tapahtuva koulussa tai päiväkodissa. Näin Suomen perhepäivähoito ei ollut mukana esimerkiksi OECD:n koulutustilastovertailuissa. Kansainväliseen tilastointiin sisältyivät 6-vuotiaiden esiopetus ja 3–5-vuotiaat lapset päiväkodeissa.

Uudessa luokituksessa myös koulun tai päiväkodin ulkopuolella tapahtuva varhaiskasvatus kuuluu tarkasteluun, mikäli annettu varhaiskasvatus täyttää ISCED 0-asteen kriteerit (taulukko 3). Näiden kriteerien mukaan varhaiskasvatus on mm. suunnitelmallista ja organisoitua, se on viranomaisten valvomaa, toiminnalla on oppisisältö, henkilökunnalla on säänneltyjä kelpoisuusvaatimuksia ja kasvatus täyttää tilastoitavan varhaiskasvatuksen vähimmäiskeston.

Suomalainen perhepäivähoito täyttää kriteerit: kunnat vastaavat päivähoiton ja varhaiskasvatuksen järjestämisestä ja valvovat sitä monin tavoin. Perhepäivähoito on päiväkodin ohella keskeisin päivähoiton ja varhaiskasvatuksen järjestämismuoto. Perhepäivähoitossa lapsille tehdään henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma samalla tavoin kuin päiväkodissa oleville lapsille. Suunnitelma seuraa valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman antamia tavoitteita. Päivähoitohenkilökunnan kelpoisuusvaatimukset on määritelty laissa ja asetuksessa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista. Kansainväliset kriteerit 2 tunnin päivittäisestä vähimmäiskestosta ja 100 päivän vuosittaisesta kestästä täyttyvät, yleensä lapset ovat kokopäiväisessä perhepäivähoitossa 5–10 tuntia päivässä.

Keskeinen tilastointikriteeri kansainvälisessä vertailussa on siis varhaiskasvatuksen suunnitelmallisuus, organisointi ja viranomaisten valvonta. Näin esimerkiksi kotona tapahtuva vapaamuotoinen vanhempien tai isovanhempien suorittama lasten opetus ja oppiminen ei sisälly kansainvälisesti tilastoitavaan varhaiskasvatukseen. Leikkikenttä- ja puistotoiminta, leikkikoulu ja avoimet päiväkodit ovat myös tilastoinnin ulkopuolella. Varhaiskasvatuksen järjestämismuodot ja instituutiot poikkeavat eri maissa suuresti toisistaan, joten varhaiskasvatuksen vertailukelpoinen tilastointi on erittäin haasteellista.

kasvatukseen. Suomessa varhaiskasvatukseen osallistuu kolme neljästä lapsesta. Muissa Pohjoismaissa 4-vuotiaiden osallistumisasteet ylittävät 90 prosenttia ikäluokasta. Alhaisin osallistumisaste on Turkissa, 36 prosenttia. (Kuvio 2.)

EU:n asettaman varhaiskasvatukseen osallistumisen tavoitearvon (ET 2020 -ohjelma) mukaan päämääränä on, että EU-maissa 95 prosenttia lapsista osallistuisi varhaiskasvatukseen (European Commission 2014). Tavoitearvossa tarkastellaan osallistumista varhaiskasvatukseen 4 ikävuodesta oppivelvollisuuden alkuun. Suomessa 4–6-vuotiaista lapsista 84 prosenttia osallistui varhaiskasvatukseen vuonna 2013 (ISCED 2011 luokitus). Vuonna 2012 ISCED 97 -luokituksen mukainen osallistumisaste oli 75 prosenttia. EU-maiden keskiarvo on 93 prosenttia. Suomi jää siis selvästi varhaiskasvatukseen osallistumisen EU-tavoitearvon alapuolelle. (European Commission 2015.)

Pohjoismaat panostavat eniten varhaiskasvatukseen

Pohjoismainen EduCare -malli on saanut runsaasti kiitosta ulkomailla esimerkiksi OECD:n tekemässä Suomen varhaiskasvatusjärjestelmän maaarviossa 2000-luvun alkupuolella. EduCare -malliin kuuluu päiväkotijärjestelmä ja perhepäivähoitotyypin kokopäiväinen lasten varhaiskasvatus ja -hoito yhtenäisenä kokonaisuutena.

Monissa Euroopan maissa lapset osallistuvat jo varsin varhaisesta iästä koulumaiseen varhaiskasvatukseen. Esimerkiksi Ranskassa kaikki 3-vuotiaat lapset osallistuvat koulumaiseen varhaiskasvatukseen (école maternelle), joka on kuitenkin kestoltaan lyhyempää kuin päiväkotihoidon (taulukko 1). Näin lapset tarvitsevat koulupäivän ohella myös muita hoitopalveluja esimerkiksi kotona. Muiden Pohjoismaiden varhaiskasvatusjär-

TAULUKKO 2. Varhaiskasvatuksen menot suhteessa bkt:hen OECD-maissa 2012 (ISCED 2011 aste 0), %

	ISCED 0 YHTEENSÄ	ISCED 01 VARHAISKASVATUS (ALLE 3-VUOTIAAT)	ISCED 02 VARHAISKASVATUS (3 VUOTTA TÄYTTÄNEET) JA ESIOPETUS
Norja	2,1	1,0	1,1
Ruotsi	1,8	0,5	1,2
Islanti	1,7	0,6	1,1
Tanska	1,4	x	x
Slovenia	1,3	0,4	0,8
Suomi	1,2	0,4	0,8
Uusi-Seelanti	1,0	0,4	0,6
Chile	0,9	x	x
Espanja	0,9	0,2	0,7
OECD keskiarvo	0,8	0,4	0,6
Saksa	0,8	0,3	0,5
Puola	0,7	0,0	0,7
Ranska	0,7	0,0	0,7
Meksiko	0,6	x	x
Itävalta	0,6	0,1	0,5
Britannia	0,6	0,1	0,5
Tseki	0,5	0,0	0,5
Slovakia	0,5	0,0	0,5
Viro	0,4	x	x
Australia	0,4	0,3	0,2
Alankomaat	0,4	0,0	0,4
Italia	0,4	0,0	0,4
Japani	0,2	0,0	0,2
Sveitsi	0,2	0,0	0,2

x tieto sisältyy toiseen luokkaan
Lähde: OECD 2015

Suomi jää varhaiskasvatukseen osallistumisessa EU:n tavoitteesta.

TAULUKKO 3. Varhaiskasvatuksen sisältö Suomessa ISCED-97 ja ISCED 2011 -luokituksessa

ISCED-97	ISCED 2011
ISCED 0 Pre-primary education	ISCED 0 Early childhood education (Varhaiskasvatus- ja esiopetusaste)
	ISCED 02 Pre-primary education (Varhaiskasvatus 3 vuotta täyttäneille ja esiopetus)
6-vuotiaiden esiopetus	6-vuotiaiden esiopetus
3–5-vuotiaat päiväkodeissa	3–5-vuotiaat päiväkodeissa
	3–5-vuotiaat perhepäivähoidossa
	ISCED 01 Early childhood educational development (Varhaiskasvatus alle 3 vuotiailla)
	0–2-vuotiaat päiväkodeissa
	0–2-vuotiaat perhepäivähoidossa

Lähde: Tilastokeskus, koulutustilastot

jestelmät muistuttavat enemmän Suomen mallia, mutta eroja on myös Pohjoismaiden välillä.

ISCED-luokituksen uudistus näkyy myös varhaiskasvatuksen kustannusten kansainvälisissä vertailuissa. Perhepäivähoidon ja alle 3-vuotiaiden lasten mukaantulon lisäksi vertailuihin vaikuttavat muutokset kansainvälisessä kou-

lutuskustannusten tilastoinnissa. Aikaisemmin OECD:n ja Eurostatin tilastoinnissa päiväkotien toiminnan kustannuksista estimoitiiin opetuksen osuus ja lasten hoidon osuus jätettiin huomiotta. Tämä tarkoitti sitä että puolet päiväkotien kokonaiskustannuksista ei ollut mukana esimerkiksi OECD:n kustannusvertailuissa.

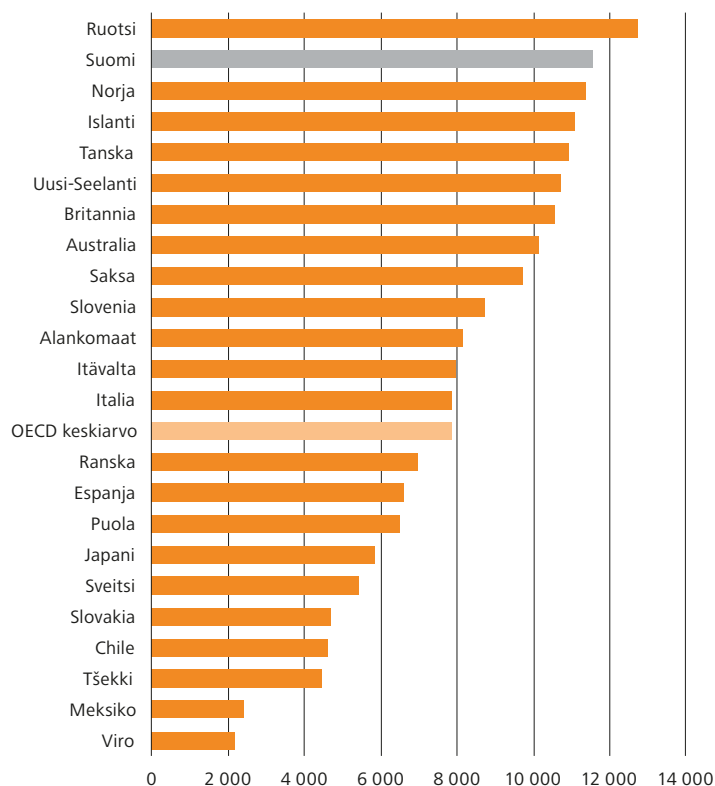
OECD:n uudet vertailut sisältävät sekä päiväkotien että perhepäivähoidon kustannukset kokonaisuudessaan. Muutokset nostavat Suomen ja Pohjoismaiden varhaiskasvatuksen kustannuksia kansainvälisessä vertailussa verrattuna ISCED-97:n aikaisiin vertailuihin. Suomen tapauksessa ISCED-97 -luokituksen ISCED 0-asteen (3-vuotiaat ja sitä vanhemmat lapset varhaiskasvatuksessa) kustannukset olivat 0,4 prosenttia bruttokansantuotteesta.

Uudessa tilastoinnissa vastaavan asteen kustannukset ovat 0,8 prosenttia bruttokansantuotteesta. Kokonaisuutena ISCED 0 asteen kustannukset ovat Suomessa 1,2 prosenttia bruttokansantuotteesta. 3-vuotiaiden ja sitä vanhempien lasten varhaiskasvatuksen lisäksi mukana ovat nyt myös alle 3-vuotiaiden varhaiskasvatuksen kustannukset, jotka ovat 0,4 prosenttia bruttokansantuotteesta. (Taulukko 3.)

ISCED 2011 -luokituksen mukaisessa tilastoinnissa Pohjoismaat nousevat kustannuksissa OECD-maiden kärkeen sekä kokonaiskustannuksissa suhteutettuna bruttokansantuotteeseen että lapsikohtaisissa kustannuksissa. Korkeimmat varhaiskasvatusmenot suhteessa bruttokansantuotteeseen ovat Norjassa, 2,1 prosenttia (taulukko 3). Korkeimmat lapsikohtaiset kustannukset ovat Ruotsissa, noin 12 800 US dollaria. Suomessa varhaiskasvatuksen kustannukset ovat OECD:n mukaan noin 11 600 US dollaria lasta kohti (kuvio 3). Varhaiskasvatuksen kustannukset bruttokansantuotteesta ovat Pohjoismaissa pienimmät Suomessa. ■

Kirjoittaja on kehittämisspällikkö Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

KUVIO 3. Lapsikohtainen kustannus varhaiskasvatuksessa OECD-maissa 2012 (ISCED 2011 aste 0), PPP (ostovoimakorjattu) US dollaria

Lähde: OECD 2015

Kommentoi verkossa
tietotrendit.stat.fi

Lähteet:

European Commission 2014. Education and Training Monitor 2014. http://ec.europa.eu/education/tools/et-monitor_en.htm.

European Commission 2015. Education and Training Monitor 2015. http://ec.europa.eu/education/tools/et-monitor_en.htm.

OECD 2014. Education at a Glance 2014. OECD Indicators. <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>.

OECD 2015. Education at a Glance 2015. OECD Indicators. <http://www.oecd.org/education/eag.htm>.

OECD 2015. ISCED 2011 Operational Manual. Guidelines for Classifying National Education Programmes and Related Qualifications. <http://www.oecd.org/edu/isced-2011-operational-manual-9789264228368-en.htm>.

Tilastokeskus. Koulutustilastot. <http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/isced/001-2011/kuvaus.html>.

UNESCO 2012. International Standard Classification of Education ISCED 2011. <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>.

KARI HERLEVI

Maaperän ravinteet talouden pääomana

Vasta viime aikoina kiertotalouden mahdollisuuksia on ryhdytty selvittämään laajamittaisemmin ja eri toimialat ovat kiinnostuneita sen tarjoamista mahdollisuuksista ja käytännön kokeiluista.

Suomessa tätä lisätietoa on tuottanut muun muassa Sitra. Vuosi sitten julkaistu, Sitran konsulttiyhtiö McKinseyllä teettämä selvitys muutamista toimialoista antoi kuvaa kiertotalouden kansantaloudellisesta potentiaalista.

Tänä syksynä Gaia Consultingilta tilattu ravinteiden kierron mahdollisuuksiin keskittyvä selvitys laajentaa osaltaan tietopohjaa ja keskittyy erityisesti liiketoimintaan. Selvitysten mukaan kiertotalouden kansantaloudellinen potentiaali on 2–3 miljardia euroa vuosittain vuoteen 2030 mennessä.

Tausta-ajatuksena kiertotaloudessa on, että ihmiskunta ei pysty käyttämään loputtomasti neitseellisiä luonnonvaroja, vaan tarvitaan viisaampaa resurssien käyttöä. Ylikulutus, väestönkasvu ja ilmastonmuutos pakottavat yhteiskunnat muuttamaan tehokkaammiksi ja vähäpäästöisemmiksi.

Kiertotalous tarkoittaa hyvin suunniteltua taloutta ja liiketoimintamalleja, joissa raaka-aineet ja niihin sitoutunut arvo säilyvät kierrossa mahdollisimman pitkään. Käytännössä esimerkiksi materiaalien kierrätettävyyttä tai tuotteen uudelleenkäyttöä pitää huomioida jo tuotesuunnittelussa.

Kiertotalous voi parantaa Suomen resurssiomavaraisuutta ja näin suojata resurssiniukkuu-

teen ja hintoihin liittyviltä riskeiltä, sekä luoda ympäristön ja hyvinvoinnin huomioivaa uutta työtä. Maailmantaloutta muuttavat trendit, kuten digitalisaatio ja kiertotalous, voivat luoda myös uusia elinkeinoja suomalaiselle maaseudulle.

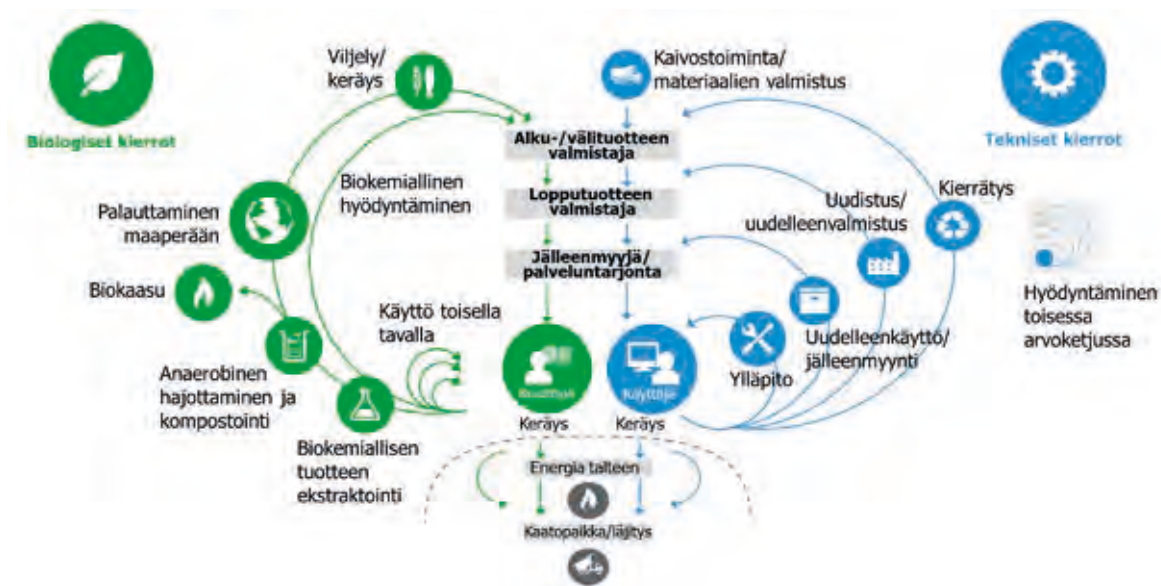
Kiertotalous koostuu sekä biologisista että teknisistä kierroista oheisen kaavion osoittamalla tavalla.

Juha Sipilän hallitus on korostanut maaseudun hyödyntämätöntä potentiaalia ravinteiden kierron osalta. Hallitusohjelmassa painottuvat Itämeren hyvän ekologisen tilan edistäminen ja vesistöihin huuhtoutuvien ravinteiden määrän vähentäminen sekä maatalouden ravinne- ja energiaomavaraisuuden lisääminen.

Ravinnetaloudessa maaperän katsotaan olevan ravinnepankki, jonka pääomana ovat ravinteet. Taloudellista arvoa maaperästä tuotetaan esimerkiksi metsätalouden ja elintarviketeollisuuden alueilla. Erityisesti maaperän laadusta huolehtiminen on ravinnekierron ytimessä, koska pankin pääomaa, ravinteita, poistuu jokaisen sadonkorjuun myötä.

Maaperästä huolehtimisen myötä myös tuotantoa voidaan lisätä kestävästi. Maaperän köyhtyminen on globaali ongelma, jonka seurauksena tuotantoa siirtyy uusille, usein pelloiksi raivatuille alueille. Maapallon väestönkasvun myötä ruuan tuotanto on aivan uusien haasteiden edessä.

Maatalouden kehittäminen hiiltä sitovaan ja ravinteita kierrättävään suuntaan voisi olla yksi

Kuva: Ellen MacArthur Foundation

Suomen maatalouden vahvuuksista tulevaisuudessa ja samalla osaratkaisu ilmastonmuutoksen hillinnässä. Tutkimusten mukaan hiilitasoltaan hedelmällinen maaperä tuottaa 40–70 prosenttia paremmin kuin köyhtynyt maaperä.

Ravinteita voi palauttaa kiertoon monella eri tavalla ja eri paikoista. Ruuan ravinteiden pitäisi kulkeutua jätehuollon ja jätevesihuollon kautta takaisin käytettäväksi. Osa ravinteista voidaan hyödyntää jo ennen maaperään palauttamista. Jätteistä ja sivuvirroista voidaan jalostaa suoraan rehuja ja teollisuuskemikaaleja.

Ongelmia vastaavasti tuottavat ravinteiden valumat vesistöihin. Ympäristöhaitat vaikuttavat negatiivisesti hyvinvointiimme ja joihinkin elinkeinoihin kuten matkailuun ja kalastukseen. Ravinneylijäämä väärässä paikassa on sekä ympäristö- että kustannusongelma. Kustannuksia syntyy myös vesistöjen laadun heikkenemisestä ravinnepäästöjen seurauksena sekä maaperän ravinnepankin köyhtymisen myötä. Gaia Consultin tekemän raportin mukaan ravinteiden menettämisen todellinen kustannus muodostuu vasta ympäristöongelman korjaamisen kautta.

Hyvän ravinnetalouden visiossa Suomi on omavarainen ruokaketjunsä vaatimien ravinteiden suhteen. Maaperän ravinnepääoma on hyvällä tasolla ja siitä pidetään huolta. Vesistöihin valuvien ravinteiden määrä on minimoitu ja eri prosesseissa syntyvät ravinnepitoiset jätteet ja sivuvirrat hyödynnetään. Alkutuotannossa käytetyt kierrätysravinteet palaavat lopulta uudelleen jalostusketjun käyttöön. Lisäksi, potentiaalin tehokkaaksi hyödyntämiseksi, olisi ensisijaista pyrkiä erottamaan korkeamman jalostusarvon kemikaalit sivuvirroista.

HIILITASOLTAAN HEDELMÄLLINEN MAAPERÄ TUOTTAA 40–70 PROSENTTIA PAREMMIN KUIN KÖYHTYNYT MAAPERÄ.

Ravinteiden tehokas käyttö, kierrätys, palautus ja jalostus voivat tarjota myös muita liiketoimintamielessä mielenkiintoisia avauksia, kuten esimerkiksi härkäpavut tuontisoijan korvaajana, poistokala rehun lähteenä ja biokaasutus ravinnekierron moottorina.

Ravinteiden kiertotalouteen siirtyminen edellyttää tavoitteiden ja toimenpiteiden laatimista sekä käytännön kokeiluja. Kolme keskeistä tavoitetta siirtymisessä ravinteiden kiertotalouteen ovat kierrätysravinteiden ensisijaisuus, ravinnekiertojen kokeilut käytännössä sekä ravinnekiertojen rakentajien yhteistyö.

Ensimmäinen tavoite kohdistuu eri jalostusketjujen käyttämiin raaka-aineisiin, joissa kierrätysravinteita tulisi priorisoida. Toinen tavoite tähtää uusiin innovaatioihin kokeilujen kautta. Kolmas tavoite korostaa esteiden tunnistamista ja purkamista, tiedolla johtamista ja järjestelmien joustavuuden hyödyntämistä.

Sitra on yhdessä alan toimijoiden kanssa käynnistämässä kuluvan syksyn aikana Ravinnekierto challenge -haastekilpailun uusien merkittävien edistysaskeleiden ottamiseksi siirryttäessä kohti ravinteiden kiertotaloutta. Lisätietoja ja hakuohjeet löytyvät Sitran sivuilta. ■

TIMO NIKANDER JA MARJUT PIETILÄINEN

Kaupunkialueet vetävät nuoria asumaan yksin

Yksin asuvien määrä on noin kaksinkertaistunut runsaassa kahdessakymmenessä vuodessa. Nuorten yksin asuminen on yleistynyt merkittävästi. Suurin osa yksin asuvista asuu Uudellamaalla, Pirkanmaalla ja Varsinais-Suomessa.

Tässä artikkelissa tarkastelemme henkilöitä, jotka tilastojen valossa ovat yksin asuvia, ja joiden asutokunnan koko on ainakin virallisesti yksi. Nämä yksin asuvat eivät kuulu perhetilastossa perheväestöön¹. Tarkastelemme yksin asuvien määrän kehitystä sekä yksin asuvien osuuksia alueittain maakunnissa ja kaupunki- ja maaseutualueilla (ks. tietolaatikko). Teemme tarkastelut iän ja sukupuolen mukaan.

Runsaa 20 vuoden aikana yksin asuvien määrä on lisääntynyt 573 000:sta 1,1 miljoonaan (kuvio 1). Vastaavana aikana väestönmäärä lisääntyi 4,8 miljoonasta 5,5:een. Toisin sanoen yksin asuvien määrä kasvoi suhteellisesti huomattavasti enemmän kuin väestön määrä. Yksin asuvista 55 prosenttia on naisia.

Vuonna 1994 voimaan tullut kotikuntalaki lisäsi näennäisesti nuorten

poismuuttoa kotoa. Esimerkiksi opiskelijanuoret jo käytännössä asuivat opiskelupaikkakunnilla, mutta ennen vuoden 1994 lakia olivat silti virallisesti kirjoilla vanhempiensa asuinkunnassa. Uuden lain myötä heillä on mahdollisuus virallisesti muuttaa kirjansa opiskelukunnalleen. Myös ikäluokkien kokojen vaihtelu voi näkyä yksin asuvien määrässä.

Yksin asuminen vaihtelee iän ja sukupuolen mukaan

Yksin asuminen liittyy elämänvaiheisiin. Nykyisin lapsuudenkodista muutetaan huomattavasti aiempaa useammin asumaan yksin kuin ennen. Naiset lähtevät lapsuudenkodistaan selvästi nuorempina kuin miehet, eikä sukupuolten välinen ero ole viime vuosina olennaisesti pienentynyt. Nuorten miesten varusmiespalvelus viivästyttää osaltaan kotoa poismuuttoa – naisilla tätä viivytystä ei ole vaan he voivat koulun päätyttyä jatkaa opintojaan ja muuttaa omilleen (Nikander 2009). Kotoa muuttoon vaikuttaa toki myös asuntotarjonta ja asumis-

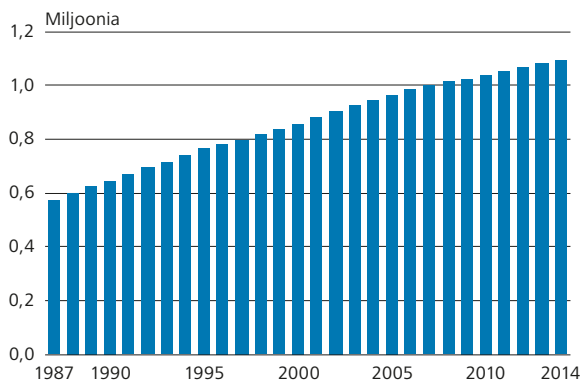
kustannusten kohtuullisuus.

Miesten yksin asuminen ei vähene iän myötä läheskään samaan tahtiin kuin naisilla. Miehistä naisia huomattavasti suurempi osa asuu yksin noin 30 ja noin 50 ikävuoden välillä. Pienimmillään miesten yksin asuminen on 39-vuotiaana, jolloin viidennes miehistä asuu yksin. Vuoteen 1990 verrattuna tämä viittaa selvään muutokseen miesten elämäntilanteissa (kuvio 2). Erityisesti keski-ikäisillä miehillä yksin asuminen liittyy usein parisuhteen hajoamiseen ja siihen, että eroissa lapset jäävät usein kirjoille äidin luokse. Isästä tulee tällöin monesti ainakin tilapäisesti yksin asuva ja perheetön, vaikka hänellä olisikin lapsia. Käytännössä huoltajuus on usein jaettu ja lapset voivat asua vuorovierokoin äidin ja isän luona.

Toisin kuin miehillä pienenee yksin asuvien naisten osuus runsaasta 20 ikävuodesta 40 ikävuoteen, jolloin noin kymmenesosa naisista asuu yksin. Tämän jälkeen ikäluokka ikäluokalta yksin asuvien naisten osuus suurenee noin 90-vuotiaisiin saakka. Miehillä yksin asuvien osuus alkaa lisääntyä nykyisin noin ▶

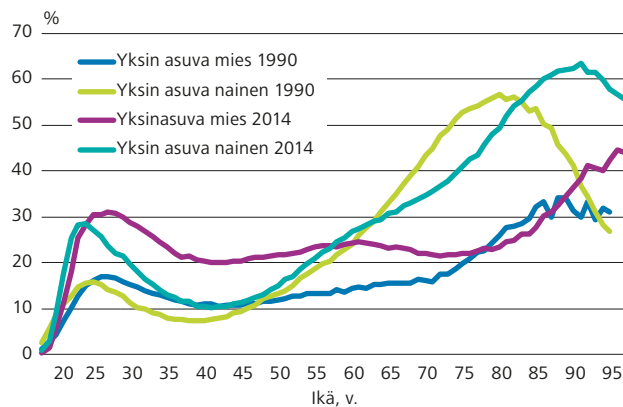
¹ Perheväestöön ei myöskään lasketa esimerkiksi lapsensa perheen kanssa asuvaa isovanhempaa, ellei hänellä ole asutokunnassa omaa puolisoa, vaan tässä tapauksessa isovanhemmasta tulee perheetön.

KUVIO 1. Yksin asuvien määrä 1987 – 2014

Lähde: Tilastokeskus, asunnot ja asuinolot

KUVIO 2. Yksin asuminen sukupuolen ja iän mukaan 1990 ja 2014

Lähde: Tilastokeskus, asunnot ja asuinolot

Kaupunki-maaseutu-luokitus

Luokitus on toteutettu paikkatietomene-
telmin käyttäen lähtötietona tarkkoihin
sijaintitietoihin perustuvia koko maan kat-
tavia aineistoja.

Kaupunkialueet: Kaupunkiseutujen kes-
kustaajamia ovat yli 15 000 asukkaan taaja-
mat. Näihin rajataan ydinkaupunkialue, joka
jakautuu ulompaan ja sisempään kaupunki-
alueeseen. Ydinkaupunkialueen ympärille ra-
jataan kaupungin kehysalue.

1. Sisempi kaupunkialue: kaupunkien tiivis yh-
tenäinen tehokkaasti rakennettu alue.
2. Ulompi kaupunkialue: sisemmän kau-
punkialueen reunasta yhtenäisesti jatku-
van taajamarakenteen reunalle ulottuva
kaupunkimaisen tehokkuuden alue.

3. Kaupungin kehysalue: kaupunkiin vä-
littömästi kytkeytyvä osa kaupungin ja
maaseudun välivyöhykkeestä.

Maaseutualueet: Maaseutualueet rajataan
kaupunkien kehysalueiden ulkopuolelle.
Kaupungin ja maaseudun raja ei kuitenkaan
ole yksiselitteinen, joten luokitus huomioi
joustavasti näiden välivyöhykkeen, jota voi-
daan tarkastella omana kokonaisuutena esi-
merkiksi yhdistämällä kaupunkien kehysalue
ja kaupunkien läheinen maaseutu.

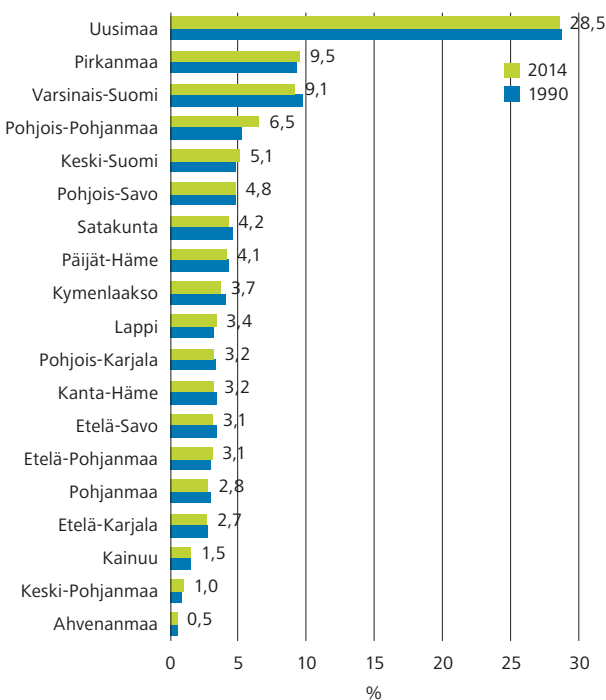
1. Maaseudun paikalliskeskukset: suurem-
pien kaupunkialueiden ulkopuolella si-
jaitsevat taajamakeskukset, pikkukaup-
pungit ja isot kirkonkylät.

2. Kaupungin läheinen maaseutu: maaseu-
tumainen alue, joka on toiminnallisesti ja
fyysisesti lähellä kaupunkialueita.
3. Ydinmaaseutu: intensiivistä maankäyt-
töä ja/tai paikallistasolla elinkeinoraken-
teeltaan monipuolista suhteellisen tiiviis-
ti asuttua maaseutua.
4. Harvaan asuttu maaseutu: harvaan asut-
tua aluetta, jossa toiminnoiltaan moni-
puolisia keskittyimiä ei ole tai ne ovat pie-
niä ja sijaitsevat etäällä toisistaan.

Lähde:

Ympäristöhallinnon yleinen verkkopalvelu.
[http://www.ymparisto.fi/download/
noname/%7B93D44EA2-DE80-49EE-B2EA-
7558C4C13280%7D/76114](http://www.ymparisto.fi/download/noname/%7B93D44EA2-DE80-49EE-B2EA-7558C4C13280%7D/76114).

KUVIO 3. Yksin asuvien osuus kaikista yksin asuvista
maakunnittain 1990 ja 2014, %

Lähde: Tilastokeskus, asunnot ja asuinolot

80-vuotiaista lähtien. (Kuvio 2.) Määräl-
lisesti suurin yksin asuvien ikäluokka on
66-vuotiaat naiset, joita oli vuoden 2014
lopussa yhteensä 40 700.

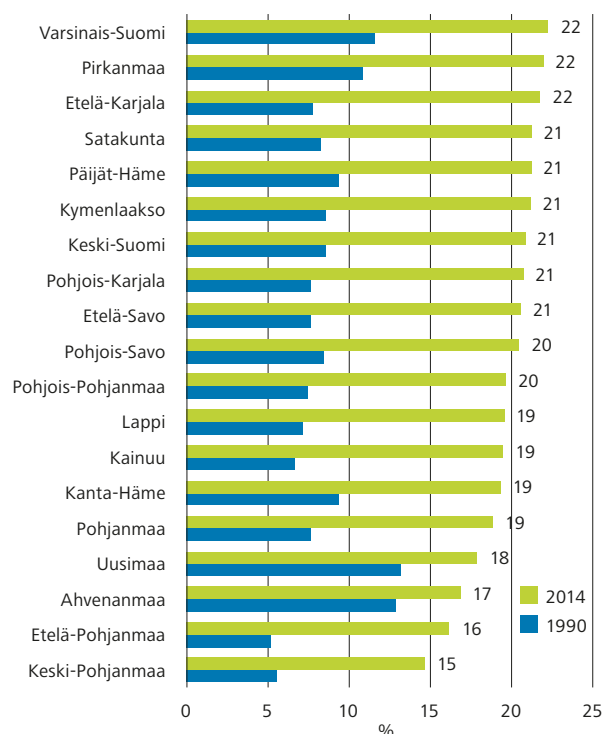
Myös leskeytyminen ja elinajan pi-
dentyminen lisäävät yksin asumista. Vuo-
den 2014 yksin asuvien 65-vuotiaiden ja
sitä vanhempien leskien määrä on kui-
tenkin vain 13 prosenttia suurempi kuin
vuonna 1990. Edellä mainitulla aikavälil-
lä koko maan väestön määrä kasvoi vain
hieman vähemmän, yhdeksän prosenttia.

Lähes kolmannes yksin asuvista Uudellamaalla

Vuoden 2014 lopussa kaikista yksin
asuvista 30 prosenttia asui Uudenmaan
maakunnassa. Lähes puolet yksin asuvis-
ta asui Uudenmaan, Pirkanmaan ja Var-
sinais-Suomen maakunnissa. Ahvenan-
maalla yksin asuvien osuus oli kaikkein
pienin. (Kuvio 3.)

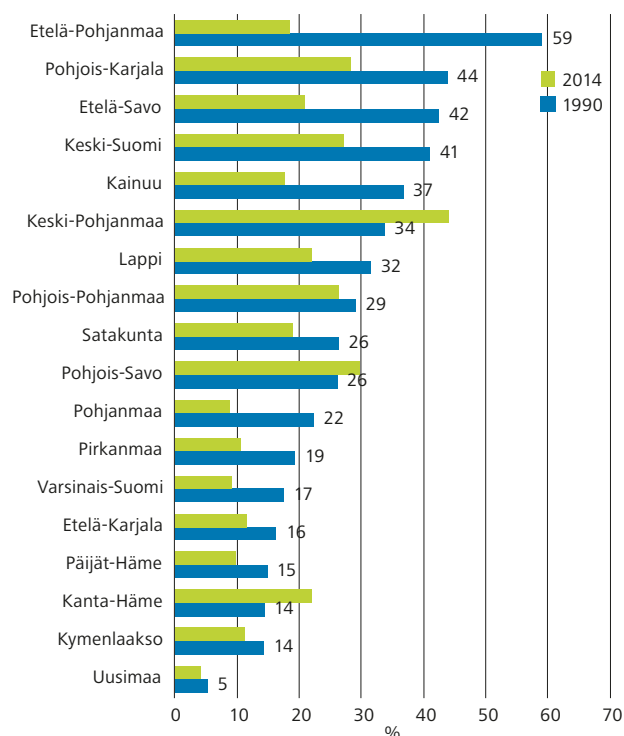
Vuoteen 1990 verrattuna muutokset
yksin asuvien osuuksissa alueittain ovat
hyvin pieniä. Pohjois-Pohjanmaalla yksin

KUVIO 4. Yksin asuvien osuus alle 30-vuotiaista maakunnittain 1990 ja 2014

Lähde: Tilastokeskus, asunnot ja asuinolot

KUVIO 5. Alle 30-vuotiaiden yksin asuvien osuus maaseutualueilla maakunnittain 1990 ja 2014

Lähde: Tilastokeskus, asunnot ja asuinolot

asuvien osuus oli prosenttiyksikön suurempi vuonna 2014 kuin vuonna 1990, mutta muissa maakunnissa erot suuntaan tai toiseen olivat tätä pienempiä eikä niiden perusteella voi juurikaan tehdä johtopäätöksiä.

Joka viides nuori asuu yksin usein sisemmällä kaupunkialueella

Alle 30-vuotiaiden yksin asuminen on yleistynyt huomattavasti. Tämän ikäisten yksin asuvien määrä kasvoi 100 000:sta 194 000:een vuosien 1990 ja 2014 välillä. Koko maan 15–29-vuotiaista yksin asuvista 28 prosenttia asui Uudellamaalla vuoden 2014 lopussa. Silmiinpistävää kuitenkin on, että osuus on pienentynyt vuodesta 1990, jolloin vielä 35 prosenttia 15–29-vuotiaista yksin asuvista asui Uudellamaalla.

Myös suhteellisesti alle 30-vuotiaiden yksin asuminen on yleistynyt huomattavasti. Kun koko maassa joka kymmenes alle kolmekymmenvuotias asui yksin vuonna 1990, niin vuoteen 2014

mennessä osuus oli tuplaantunut. Kaikissa maakunnissa yksin asuvien osuus alle 30-vuotiaista on suurentunut, mutta maakuntien välillä on eroja. Ahvenanmaata, Uuttamaata ja Varsinais-Suomea lukuun ottamatta muissa maakunnissa yksin asuvien osuus ikäluokasta oli vuonna 2014 vähintään kaksi kertaa suurempi kuin 24 vuotta aiemmin. Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla yksin asumisen muutos on selvästi muuta maata pienempi.

Lähes poikkeuksetta yksin asuvien nuorten osuus on vähentynyt selvästi maaseutualueilla ja lisääntynyt kaupunkialueilla (kuvio 5). Ainoina poikkeuksina erottuvat Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Savo ja Kanta-Häme, joissa maaseutualueiden osuus yksin asuvista nuorista oli kasvanut vuodesta 1990 vuoteen 2014.

Poikkeuksetta jokaisessa maakunnassa yksin asuminen keskittyy sisemmälle kaupunkialueella. Voi kuitenkin todeta, että Uudellamaalla keskittymisessä ei ole juuri muutosta, sillä yksin asuvien määrän kasvusta huolimatta neljä viidestä alle 30-vuotiaasta yksin asuvasta asui vuo-

YKSI ASUVIEN NUORTEN OSUUS ON VÄHENTYNYT MAASEUDULLA JA LISÄÄNTYNYT KAUPUNKIALUEILLA.

den 2014 tapaan sisemmällä kaupunkialueella jo vuonna 1990.

Suurimmat muutokset alle 30-vuotiaiden yksin asumisen keskittymisessä paikantuvat Keski-Suomen ja Lapin maakuntiin. Keski-Suomen maakunnassa 34 prosenttia yksin asuvista asui sisemmällä kaupunkialueella vuonna ▶

[YKSIN ASUVAT]

1990, mutta 57 prosenttia vuonna 2014. Lapin maakunnassa vastaava prosentti-osuus kasvoi 29:stä 49:ään.

Sisempien kaupunkialueiden osuuden kasvu johtuu yksin asumisen vähenemisestä maaseudulla. Yksin asuvien osuudet ovat pienentyneet eniten ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla. Vuonna 1990 Etelä-Pohjanmaalla yksin asuvista nuorista asui ydinmaaseudulla 44 prosenttia vuonna 1990 ja 31 prosenttia vuonna 2014. Kainuussa yksin asuvista nuorista 21 prosenttia asui harvaan asutulla maaseudulla vuonna 1990, mutta vuonna 2014 enää 12 prosenttia.

Nuoret miehet asuvat nykyään yksin naisia useammin – paitsi Uudellamaalla

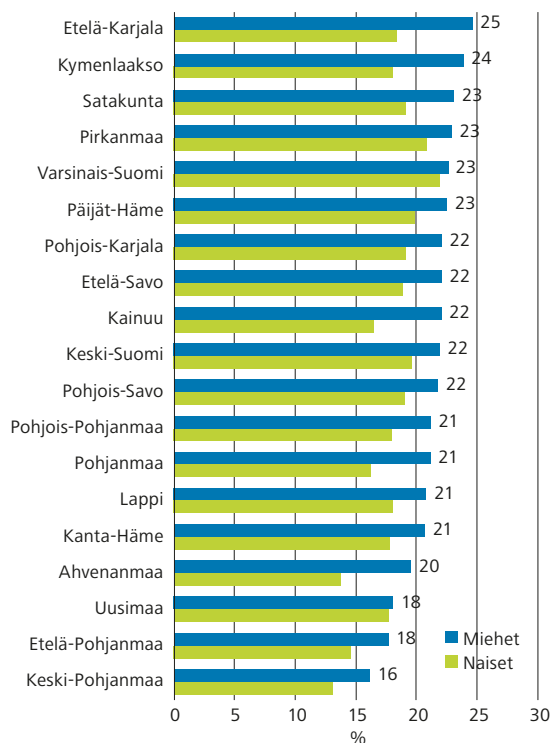
Kun vuonna 1990 alle 30-vuotiaiden miesten ja naisten yksin asuvien suhteellisten osuuksien ero maakunnittain oli korkeintaan prosenttiyksikön verran, niin vuonna 2014 erot olivat suurentuneet ja olivat miehillä lähes poikkeuksetta 3–7 prosenttiyksikköä suuremmat kuin naisilla (kuvio 6). Suurin sukupuolten välinen ero oli Etelä-Karjalassa, jossa 25 prosenttia alle 30-vuotiaista miehistä asui yksin, naisista 18 prosenttia vuonna 2014. Uusimaa poikkesi muista maakunnista, sillä Uudellamaalla nuoret naiset ja miehet asuivat suhteellisesti lähes yhtä usein yksin vuonna 2014 kuin vuonna 1990. Varsinais-Suomessa yksin asuvien alle kolmekymppisten naisten osuus oli maakunnista suurin.

Keski-ikäiset muuttavat kaupunkialueille harvemmin kuin nuoret

30–64-vuotiaiden yksin asumisesta maakunnittain saadaan samanlainen yleiskuva kuin tätä nuoremmilla: yksin asuminen on lisääntynyt. Kun maakunnat järjestetään yksin asumisen yleisyyden mukaan, niin kärki on toki hieman eri kuin nuoremmassa ikäryhmässä, mutta häntäpäätä sentään sama: Keski-Pohjanmaalla asutaan vähiten yksin (kuvio 7).

30–64-vuotiaiden yksin asuvien osuus maaseutualueilla on vähentynyt, mutta muutokset ovat paljon pienempiä kuin tätä nuoremmilla. Keski-ikäisten kaupunkialueille muuttaminen on ollut vähäisempää kuin alle 30-vuotiailla.

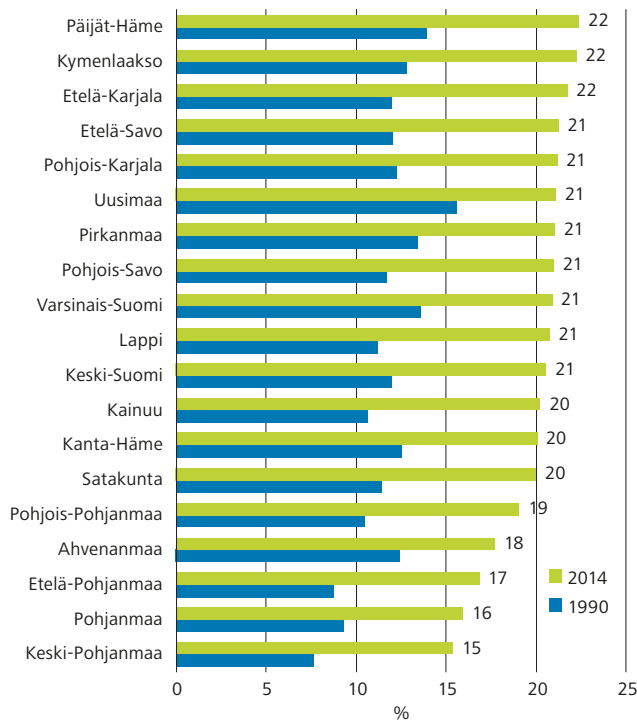
KUVIO 6. Yksin asuvien naisten ja miesten osuus alle 30-vuotiaista maakunnittain 2014

Lähde: Tilastokeskus, asunnot ja asuinolot

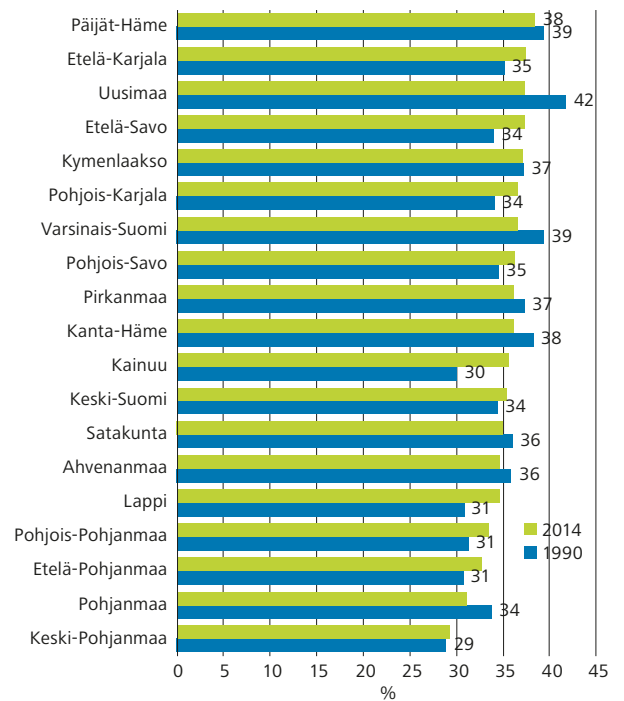

KUVIO 7. Yksin asuvien osuus 30–64-vuotiaista maakunnittain 1990 ja 2014

Lähde: Tilastokeskus, asunnot ja asuinolot

KUVIO 8. Yksin asuvien osuus vähintään 65-vuotiaista maakunnittain 1990 ja 2014

Lähde: Tilastokeskus, asunnot ja asuinolot

Ikäntyneiden yksin asuminen ei ole yleistynyt

Ikäntyneiden yksin asuminen ei ole yleistynyt samoin kuin nuorten yksin asuminen. Vähintään 65-vuotiaista 36 prosenttia asui yksin vuonna 2014. Osuus on lähes sama kuin vuonna 1990, muutosta on vain prosenttiyksikkö. Yksin asuvien osuus oli 30–64-vuotiaiden tapaan suurin Päijät-Hämeessä ja pienin Keski-Pohjanmaalla. Uudellamaalla yksin asuvien vähintään 65-vuotiaiden osuus on pienentynyt viidellä pro-

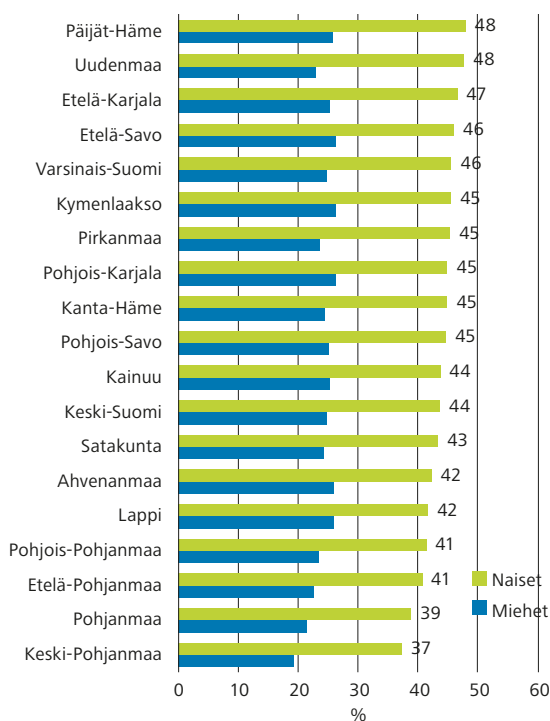
senttiyksiköllä vuodesta 1990. Osuus on pienentynyt myös Varsinais-Suomessa, Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla, Ahvenanmaalla, Pohjanmaalla, Päijät-Hämeessä ja Satakunnassa, mutta muutokset ovat pieniä. Yksin asuvien ikäntyneiden osuus on puolestaan kasvanut Kainuussa (6 prosenttiyksikköä), Etelä-Pohjanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla, Lapissa, Keski-Suomessa, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Kymenlaaksoissa osuus on pysynyt samana. (Kuvio 8.)

Eläkeikäisten yksin asuminen maaseutualueilla on vähentynyt, muttei läheskään yhtä merkittävästi kuin alle kolmekymmenvuotiailla. Suhteellisesti eniten maaseutualueilla yksin asuvia vähintään 65-vuotiaita oli Etelä-Pohjanmaalla, vaikka osuus on juuri tässä maakunnassa pienentynyt eniten vuodesta 1990 eli seitsemän prosenttiyksikköä. Lapin maaseutualueilla yksin asuvien eläkeikäisten osuus on pysynyt samana vuoteen 1990 verrattuna ja Kainuussa osuus puolestaan suurentunut kahdella prosenttiyksiköllä.

Maaseudulla yksin asuvia eläkeikäi- ▶

MAASEUDULLA YKSIN ASUVAT ELÄKELÄISMIEHET OVAT USEIN NAIMATTOMIA.

KUVIO 9. Yksin asuvien naisten ja miesten osuus vähintään 65-vuotiaista maakunnittain 2014

Lähde: Tilastokeskus, asunnot ja asuinolot

siä oli eniten Etelä-Pohjanmaalla, missä 76 prosenttia yksin asuvista asui maaseutualueilla. Ydinmaaseudulla asui 59 prosenttia Etelä-Pohjanmaan eläkeikäisistä yksin asuvista. Osuus on pienentynyt vuodesta 1990 viidellä prosenttiyksiköllä. Sen sijaan harvaan asutulla maaseudulla yksin asuvista oli Etelä-Pohjanmaalla vain neljä prosenttia. Harvaan asutulla maaseudulla oli eniten yksin asuvia Kainuussa (38 %) ja Lapissa (31 %). Osuudet eivät ylipäätään ole muuttaneet merkittävästi 24 vuodessa.

Vähintään 65-vuotiaiden sisemmällä kaupunkialueella yksin asuvien osuudessa ei ole tapahtunut suurta muutosta vuoteen 1990 verrattuna. Koko maassa osuus on pienentynyt neljällä prosenttiyksiköllä. Etelä-Pohjanmaata lukuun ottamatta yksin asuvien osuus on kaikissa maakunnissa hieman pienentynyt. Etelä-Pohjanmaalla sisemmällä kaupunkialueella yksin asuvien eläkeikäisten osuus on kasvanut neljällä prosenttiyksiköllä.

SUURIN YKSIN ASUVIEN IKÄLUOKKA ON 66-VUOTIAAT NAISET.

Eläkeikäisistä naisista noin puolet asuu yksin

Ikääntyneet yksin asuvat ovat pääosin naisia, mikä on luonnollisesti seurausta naisten pidemmästä eliniästä miehiin verrattuna. Maakuntien välillä ei ole suuria eroja yksin asuvien jakautumisessa sukupuolen mukaan. Naisten osuus yksin asuvista eläkeikäisistä oli suurin Uudellamaalla (75 %) ja pienin Ahvenanmaalla (65 %).

Eläkeikäisistä naisista 45 prosenttia asui yksin vuonna 2014. Samanikäisistä miehistä vain harvempi kuin joka neljäs on yksineläjä. Yksin asuvien eläkeikäisten naisten osuudet olivat suurimmat Päijät-Hämeessä ja Uudellamaalla, joissa lähes puolet eläkeikäisistä naisista asui yksin. 65 vuotta täyttäneiden naisten yksin asuminen oli harvinaisinta Pohjanmaan maakunnissa. Harvinaisinta se oli Keski-Pohjanmaalla (37 %). Miehillä osuudet olivat pienimmät Keski-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla, joissa noin viidennes eläkeikäisistä miehistä asui yksin. Yksin asuvien eläkeikäisten miesten osuus oli suurimmillaan 26 prosenttia kuudessa eri maakunnassa. (Kuvio 9.)

Yksin asuvien eläkeikäisten miesten ja naisten siviilisäädty poikkeavat toisistaan. Miehet ovat tyypillisesti naimattomia ja naiset naimattomia tai leskiä. Harvaan asutulla maaseudulla, ydinmaaseudulla ja kaupungin läheisellä maaseudulla yksin asuvista eläkeikäisistä miehistä yli 80 prosenttia oli siviilisäädyltään naimattomia vuonna 2014. Naisilla vastaava osuus oli hieman alle 60 prosenttia ja leskiä oli noin joka kolmas. Sisemmällä kaupunkialueella yksin asuvien naimattomien naisten ja miesten osuudet olivat lähimpänä toisiaan. Miehistä 69 prosenttia oli naimattomia ja naisillakin osuus oli 63 prosenttia, mutta leskien osuus oli naisilla selvästi suurempi myös sisemmällä kaupunkialueella. Eronneiden naisten ja miesten osuudet olivat kaikilla alueilla hyvin lähellä toisiaan.

Yksin asuminen on tuplaantunut

Tässä artikkelissa tarkasteltiin yksin asumista alueittain sukupuolen ja iän mukaan. Yksin asuvien määrä on lähes tuplaantunut reilussa kahdessakymmenessä vuodessa. Melkein puolet Suomen yksin asuvista asui Uudellamaalla, Pirkanmaalla ja Varsinais-Suomessa.

Tarkastelu osoitti nuorten yksin asumisen yleistyneen huomattavasti. Vuonna 1990 yksin asuvia oli alle kolmekymppisistä joka kymmenes, mutta vuonna 2014 jo joka viides. Yksin asuvien nuorten osuus on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vähentynyt maaseutualueilla ja lisääntynyt kaupunkialueilla ja keskitynyt nimenomaan sisemmälle kaupunkialueelle. Alle kolmekymmenvuotiaista

yksin asuvista 28 prosenttia asui Uudellamaalla, mikä on kuitenkin selvästi pienempi osuus kuin vuonna 1990, jolloin yksin asuvista Uudellamaalla asui 35 prosenttia. Yksin asuvien osuus onkin lisääntynyt eniten muissa maakunnissa kuin Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla.

Myös 30–64-vuotiaiden yksin asuminen on lisääntynyt selvästi, joskaan ei samassa määrin kuin alle kolmekymppisten. Kärkipäässä yksin asuvien osuudessa olivat maakunnista Päijät-Häme, Kymenlaakso ja Etelä-Karjala. Maaseutualueilla yksin asuvien 30–64-vuotiaiden osuus on pienentynyt vuoteen 1990 verrattuna.

Sen sijaan eläkeikäisten yksin asuminen ei ole yleistynyt samoin kuin nuorempinen ikäluokkien. Eläkeikäisistä yksin asui vuoden 2014 lopussa 36 prosenttia. Osuus ei ole juuri muuttunut vuodesta 1990. Yksin asuvien eläkeikäisten osuus oli 30–64-vuotiaiden tapaan suurin Päijät-Hämeessä ja pienin Keski-Pohjanmaalla. Kainuu oli maakunnista ainoa, jossa eläkeikäisten yksin asuvien osuus oli jopa kasvanut hieman vuoteen 1990 verrattuna. Uudellamaalla ja Päijät-Hämeessä lähes puolet eläkeikäisistä naisista asui yksin.

Eläkeikäisille yksin asuville miehille oli tyypillistä, että he olivat siviilisäädyltään naimattomia, erityisesti maaseutualueilla. Myös naisista suurin osa oli naimattomia, mutta ei läheskään niin moni kuin miehistä. Eläkeikäisille yksin asuville naisille leskien suurempi osuus oli tyypillisempää kuin miehille.

Yksin asuminen ei kerro perheettömyydestä tai yksinäisyydestä

Yksin asuvien tarkastelussa tulee ottaa huomioon se, etteivät tilastot kerro ihmisten vaihtelevista elämäntilanteista. Yksin asuva ei välttämättä ole aidosti perheetön, vaikka tilaston valossa näin olisikin. Esimerkiksi avo- tai avioeron myötä perheen toisesta vanhemmasta voi tulla tilastossa yksin asuva, vaikka hänellä voi hyvin olla lapsia, jotka ovat jääneet erossa kirjoille toisen vanhemman luokse ja käytännössä asuisivat vuoro- viikoin yksin asuvan vanhemman luona.

Yksin asuva voi kokea itsensä perheelliseksi. Esimerkiksi neljä lasta kasvattanut leskeksi jäänyt isoäiti voi hyvin kokea lastensa ja heidän perheiden-

sä muodostaman lähipiirin perheeseen, vaikka he eivät yhdessä asukaan. Yksin asuva ihminen voi olla myös käytännön syistä yksin asuva, vaikka eläisiinkin vakituudessa parisuhteessa. Kahdelle aikuiselle itselleen elämään tottuneelle parisuhteessa oleminen, mutta erikseen asuminen ("living apart together") voi olla hyvinkin toimiva ratkaisu.

Yksin asuvien tarkastelu olisi jatkossa syytä ulottaa myös siviilisäätyn ja lasten lukumäärään. Siviilisäädyn tarkastelu kertoisi jotakin yksin asuvien erilaisista tilanteista tarkasteluhetkenä, mutta sekään ei anna täysin luotettavaa kuvaa, sillä ihmisten tilanteet muuttuvat. Lasten lukumäärää tarkastelemalla voidaan puolestaan arvioida jossain määrin esimerkiksi sitä, kuinka monet yksin asuvat ovat oikeasti yksin.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tietojen mukaan lähes joka kymmenes 65 vuotta täyttänyt koki itsensä melko usein tai jatkuvasti yksinäiseksi vuonna 2013 (THL). Naisten yksinäisyyden kokeminen oli yleisempää kuin miesten. Etelä-Savo lukuun ottamatta kaikissa maakunnissa naiset kokivat yksinäisyyttä miehiä enemmän.

Tilastot eivät kerro myöskään sitä, kuinka läheisiä vanhemmat ja lapset ovat toisilleen tai kuinka usein he ovat yhteydessä toisiinsa. Jatkossa olisi hyödyllistä tarkastella iäkkäiden yksin asuvin ja heidän lastensa asuinpaikan välisiä etäisyyksiä, jolloin saataisiin käsitys siitä, kuinka yksin ikääntyneet esimerkiksi maaseudulla ovat ja onko heillä turvaverkkoja lähellä. Etäisyyksien tarkastelu olisi hyödyllistä myös yksin asuvin etävanhempien näkökulmasta, sillä yhteydenpito muualla asuviin lapsiin tai ainakin lasten säännöllinen tapaaminen voi olla kovin hankalaa, mikäli etäisyys on pitkä.

Yksin asuvat eivät ole mikään homogeeninen ja yhtenäisesti käyttäytyvä ryhmä. Esimerkiksi nuorten yksin asumisessa on eroja niin sukupuolen, iän kuin syntyperänkin mukaan. Yksin asuvia voisi jatkossa olla hyvä tarkastella aiempaa tarkemmin myös syntyperän mukaan. Tuula Joronen (2015) on tarkastellut ulkomaalaista syntyperää olevan väestön yksin asumista Helsingissä ja todennut ulkomaalaistaustaisten yksin asumisen olevan koko väestöä harvinaisempaa,

mutta sukupuolten ja ikäryhmien välillä olevan selvästi suuremmat erot kuin helsinkiläisillä keskimäärin. Selvityksen mukaan yksin asumisen yleisyyteen vaikuttaa, onko henkilö syntynyt Suomessa vai ulkomailla, ja toisaalta lähtömaa. Nuorille ulkomailla syntyneille miehille yksin asuminen on kuitenkin yleisempää kuin naisille (Joronen 2015). ■

Timo Nikander on yliaktuaari ja Marjut Pietiläinen erikoistutkija Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Lähteet:

Joronen, Tuula 2015. Maahanmuuttajien yksinasuminen Helsingissä (10.6.2015) Helsingin kaupungin tietokeskus. http://www.yksinkaupungissa.fi/maahanmuuttajien_yksinasuminen.

Nikander, Timo 2009. Nuoret muuttavat omilleen yhä nuorempina. Hyvinvointikatsaus 1/2009. http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_004.html.

THL. Sotkanet. Alueellinen terveys- ja hyvinvointitutkimus (ATH). <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szy00gcA®ion=s07MBAA=&year=sy4rAQa=&gender=m;f;t&abs=f&color=f>.

Tilastokeskus. Asunnot ja asuinolot. <http://tilastokeskus.fi/tiil/asas/index.html>.

HANNU PÄÄKKÖNEN

Miten käytämme aikamme? – Ajankäyttötutkimusta 100 vuotta

Historiansa aluksi ajankäyttötutkimuksen kohteena olivat työväestön pitkät työpäivät ja niiden vaikutukset elinoloihin. Sittemmin alettiin tutkia lisääntyneen vapaa-ajan tuottamia ongelmia. Nykyään ajankäyttötutkimuksia hyödynnetään monilla tieteenaloilla.

Ajankäyttötutkimuksen tietosisältö kattaa kaikki inhimilliset toiminnot vuorokauden aikana. Sittemmin sen käyttötarkoitukset ovat hyvin monenlaisia. Tietoja hyödynnetään monilla tieteenaloilla ja sovelletaan esimerkiksi palkattoman kotityön, sukupuolten välisen työnjaon, arkielämän, vapaa-ajan ja liikenteen tutkimiseen.

Suomessa tietoja on käytetty eri väestöryhmien elinolojen kartoittamiseen sekä yhteiskuntapoliittiseen suunnitteluun ja päätöksentekoon. On tutkittu muun muassa lasten ja nuorten, lapsiperheiden, ikääntyvien, maaseudulla elävien ja työttömien elämäntapaa ja ajankäyttöä. Tutkimuksen pohjalta on myös arvioitu työajan lyhentämisen tarpeita ja vaikutuksia yksilöiden ja perheiden näkökulmasta. Aineistoja on käytetty alusta lähtien apuna radio- ja televisio-ohjelmien lähetyisaikojen suunniteltaessa. Ajankäyttötutkimus on ollut myös keskeinen sukupuolten välistä tasa-arvoa kuvaava tietolähde. (Ks. Pääkkönen 2010, 31–32.)

Työväestön olot tutkimuskohteena

Ajankäyttötutkimukset saivat alkunsa työväestön elinoloja kuvaavista sosiaalitutkimuksista viime vuosisadan alus-

sa. Ajankäyttötutkimuksista käytettiin tuolloin nimitystä aikabudjettitutkimus. Tutkimuksella selvitetään, mihin kaikkien tietynä aikana käytettävissä oleva aika kulutetaan. Tutkimus ei kohdistu vain joihinkin tiettyihin toimintoihin, vaan kaikkiin aktiviteetteihin esimerkiksi vuorokauden tai viikon ajalta. (Szalai 1966.)

Ensimmäiset julkaisut ilmestyivät vuonna 1913 Yhdysvalloissa (Bevans) ja Britanniassa (Pember Reeves). Bevansin väitöskirjatutkimus koski työläismiesten vapaa-ajan käyttöä New Yorkin kaupungissa. Pember Reeves (1913/1979) tutki työläisperheiden rahan- ja ajankäyttöä Lontoon Lambethissa. Tämän jälkeen eri maissa tutkittiin esimerkiksi kaupunkien ja maaseutuväestön ajankäyttöä, vapaa-aikaa ja työmatkoja. Vapaa-ajan ongelmat nousivat tutkimuksen kohteeksi jo varhain elokuvien ja radion leviämisen myötä (Szalai 1966, 5).

Neuvostoliitossa haluttiin yhteiskunnallisiin palveluihin eroon tuottamattomasta kotityöstä

Neuvostoliitto oli 1920- ja 1930-luvuilla johtava maa ajankäyttötutkimuksen alalla. Monet tutkimustekniikat saivat alkunsa tuolloin. Stanislav Strumilinin

johtamalla vuonna 1924 tehtyä tutkimusta pidetäänkin ensimmäisenä varsinaisena aikabudjettitutkimuksena. Strumilinin tutkimukset käsitelivät tehdastyöläisten, virkamiesten, maataloustyöläisten, työttömien ja heidän perheidensä ajankäyttöä. Niiden tarkoitus oli palvelulla valtiollista ja paikallista suunnittelua.

Strumilinin keskeisenä tavoitteena oli mitata ”tuottamattoman” kotityön määrää. Yhteiskunnallisia palveluja kehittämällä voitaisiin vapauttaa työvoimaresursseja kotityön piiristä tuottavan teollisuustyön tarpeisiin. Sittemmin 1920- ja 1930-luvuilla Neuvostoliitossa tehtiin lukuisia eri väestöryhmiä koskevia tutkimuksia, kunnes niiden tekeminen keskeytettiin kahdeksi vuosikymmeneksi. (Zuzanek 1980; Chenu & Lesnard 2006.) Myös Yhdysvalloissa tehtiin ajankäyttötutkimuksia jo 1920- ja 1930-luvuilla. Maatalousministeriö tutki 1920-luvulla uuden teknologian vaikutuksia maatalojen naisten ajankäyttöön. (Szalai 1966.)

Suomessa tutkittiin aluksi koululaisten ja emäntien ajankäyttöä

Toisen maailmansodan jälkeen ajankäyttötutkimusten sovellutusalueet monipuolistuivat, ja tutkimusten lukumäärä

kasvoi huomattavasti. Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa tutkimus keskittyi paljolti vapaa-aikaan ja perheeseen. Itä-Euroopan sosialistisissa maissa tutkittiin työntekijöiden elinoloja mm. palvelujen ja liikenteen suunnittelun tarpeisiin. Tilastovirastot alkoivat tehdä ajankäyttötutkimuksia muun muassa Unkarissa ja Neuvostoliitossa. (Szalai 1966, 1972.)

Myös Suomessa tehtiin jo 1930-luvulta lähtien eri väestöryhmiä koskevia ajankäyttötutkimuksia. Matti Koskeniemi tutki väitöskirjaansa varten koululaisten ”päivänkehää” vuonna 1938. Tutkimuksessa kysyttiin 8–12-vuotiailta koululaisilta mitä he tekivät eri kellonaikoina sekä missä ja kenen kanssa he olivat. Tutkimus toistettiin samoisissa kouluissa vuonna 1954. (Koskenniemi 1980.) Maalaisemäntien ajankäytöstä ja työajasta tehtiin 1930- ja 1940-luvuilla useita tutkimuksia. Elli Saurio keräsi väitöskirjansa aineiston emäntien ajankäyttökilpailujen avulla (Kervinen 2005, 239). Vastaavia tutkimuksia miesten ajankäytöstä ei ole (Niskanen 2001, 145). Sittemmin tutkittiin opiskelijoiden, vuorotyöläisten, metallityöntekijöiden, maanviljelijöiden ja lapsiperheiden ajankäyttöä. Yleisradio teki ohjelmapoliittista suunnittelua varten koko väestöä koskevia tutkimuksia 1960- ja 1970-luvuilla. (Niemi ym. 1981; Niemi 2000.)

Tilastokeskus käynnisti ajankäyttötutkimukset 1970-luvun lopussa

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimusten aloittaminen kytkeytyi 1970-luvun alun sosiaali-indikaattori -liikkeeseen ja Talousneuvoston suosituksiin (Niemi 2000). Tuolloin alettiin kehittää elämisen laadun mittareita, jotka kuvasivat väestön hyvinvointia perinteisiä taloudellisia mittareita monipuolisemmin. Tämä sama tausta on monilla muillakin Tilastokeskuksen väestötutkimuksilla kuten elinolo-, työolo- ja vapaa-aikatutkimuksilla. Tietoa tarvittiin yhteiskuntapoliittisen suunnittelun ja päätöksenteon pohjaksi.

Ajankäyttötutkimukset kiinnostivat myös siihen aikaan läpimurtoaan tehneen elämäntapa- ja arkielämän tutkimuksen aineistona.

Tilastokeskuksen ensimmäisen ajankäyttötutkimuksen aineisto kerättiin vuo-

den 1979 syys-marraskuussa 10–64-vuotiailta henkilöiltä. Tutkimuksen alaikärajaksi tuli kansainvälisesti katsoen alhainen ikä, 10 vuotta. Tämä oli mahdollista, koska opetusministeriö rahoitti tiedonkeruun 10–14-vuotiaiden osalta. Yli 64-vuotiaiden mukaan ottamisesta sen sijaan jouduttiin luopumaan kustannussyistä.

Ensimmäisen tutkimuksen tietoja käytettiin laajasti valtionhallinnon ja tutkimuksen piirissä. Työaikakomiteassa selvitettiin ajankäyttötutkimuksen tulosten pohjalta työajan lyhentämiseen liittyviä tarpeita. Tietoja käytettiin myös maatalouden työpanostoimikunnan tarpeisiin. Kouluhallitus hyödynsi 10–14-vuotiaiden ajankäyttötietoja peruskoulun kerhotoiminnan suunnittelussa. Sosiaali- ja terveysministeriö tarvitsi tietoja ajankäytöstä lasten hoitoa ja tukitoimenpiteitä selvittävän työryhmän käyttöön. Tie- ja vesirakennushallitus sekä taloudellinen suunnittelukeskus käyttivät tietoja ennusteiden laadintaan.

Aineisto luovutettiin heti valmistuttuaan myös tutkimuskäyttöön. Tutkimusaiheita olivat esimerkiksi: matkat ja elämäntapa, pääkaupunkiseudun kulttuuripalvelututkimus, kansainvälinen perhetutkimus, nuorten järjestösallistuminen, terveys ja ajankäyttö, osa-aikatyötutkimus sekä elämäntapa ja ajankäyttö.

Seuraavan ajankäyttötutkimuksen tiedot kerättiin tiedonkäyttäjien toivomuksesta jo kahdeksan vuoden kuluttua vuosina 1987–1988. Tiedonkeruu laajennettiin nyt koko vuotta koskevaksi. Myös eläkeikäiset saatiin tutkimukseen mukaan ulkopuolisen rahoituksen turvin. Opetusministeriö rahoitti jälleen 10–14-vuotiaiden otoksen. Yli 64-vuotiaiden lisäotosta rahoittivat sosiaali- ja terveysministeriö sekä sosiaalihalitus. Helsingin seutukaavaliitto sekä Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupungit rahoittivat näitä alueita koskevan lisäotoksen.

Kotitalousotos mahdollisti perheen sisäisen työnjaon tutkimisen

Kolmas tutkimus toteutettiin osana Euroopan unionin tilastotoimiston Eurostatin johdolla harmonisoitua eurooppalaista ajankäyttötutkimusta vuosina 1999–2000. Suurin menetelmällinen muutos aiempaan verrattuna oli se, että nyt tiedot kerättiin kotitalouksittain.

Aikaisemmissa tutkimuksissa mukana oli vain yksi perheenjäsen kustakin kotitaloudesta. Kotitalousotos mahdollisti perheen sisäisen työnjaon tutkimisen entistä monipuolisemmin. Haittapuolena kotitalousotoksessa oli kadon kasvu. Tiedonkeruun rahoitukseen osallistui neljä ministeriötä sekä Yleisradio, Kansaneläkelaitos, Kuluttajatutkimuskeskus, Stakes ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA.

Neljäs Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus kerättiin vuosina 2009–2010. Se perustui edellisen tutkimuksen tapaan Eurostatin suosituksiin. Tutkimuksen tiedonkeruuta rahoittivat jälleen monet eri tahot: Kansaneläkelaitos, Kuluttajatutkimuskeskus, Lastensuojelun Keskusliitto, liikenne- ja viestintäministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Väestöliitto, Yleisradio ja ympäristöministeriö.

Tilastokeskuksen ensimmäinen ajankäyttötutkimus perustui suurelta osin Norjan malliin (Niemi 2000, 328). Pohjoismaista Tanska teki ensimmäisenä ajankäyttötutkimuksen vuonna 1964. Sen toteuttajana oli Tanskan sosiaalitutkimuslaitos. Seuraava pohjoismaa oli Norja, jonka tilastovirasto keräsi ensimmäisen aineistonsa vuosina 1970–1971.

Ruotsin tilastoviraston ensimmäinen ajankäyttötutkimus vuosina 1990–1991 perustui paljolti Suomen esimerkkiin. Sittemmin tutkimukset on toistettu kaikissa Pohjoismaissa vähintään kaksi kertaa noin kymmenen vuoden välein. Islanti on ainoa Pohjoismaa, joka ei ole vielä tehnyt ajankäyttötutkimusta. (Pääkkönen 2012.)

Suomalaisten ajankäyttö itäeurooppalaisessa vertailussa

Ajankäyttötutkimuksen päiväkirjamenetelmä tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden ajalliseen ja kansainväliseen vertailuun. Kansainvälisiä vertailuja on tehty jo 1960-luvulta lähtien. Näille loi pohjan unkarilaisen Alexander Szalain johdolla ja UNESCO:n rahoituksella vuosina 1965–1966 tehty monikansallinen tutkimus, jossa vertailtiin kaupunkiväestön ajankäyttöä 12 eri maassa (Szalai toim. 1972). Tässä hankkeessa kehiteltiin perusratkaisut myöhemmissä ajankäyttötutkimuksissa käytetyille menetelmille ja luokituksille.

Suomi ei ollut vielä mukana 1960-lu- ▶

Ajankäyttötutkimuksia harmonisoidaan

Kansainväliset järjestöt kiinnostuivat ajankäyttötutkimusten harmonisoinnista 1990-luvulla. Koordinaattorin roolin otti Euroopan unionin tilastovirasto Eurostat vuonna 1992, jolloin perustettiin ajankäyttötutkimuksen asiantuntijaryhmä. Suomi on osallistunut harmonisointityöhön aktiivisesti. Iiris Niemi kuului alusta lähtien asiantuntijaryhmään ja työskenteli Eurostatissa hankkeen käynnistysvaiheen vetäjänä.

Harmonisoidun eurooppalaisen ajankäyttötutkimuksen suunnittelussa otettiin huomioon kansalliset tutkimusperinteet. Valtaosa eri maissa tehdyistä tutkimuksista perustui 1960-luvulla toteutetun monikansallisen ajankäyttötutkimusprojektin menetelmä- ja luokitusratkaisuihin, mikä helpotti yhtenäisen ratkaisun löytymistä.

Euroopan unionin politiikkatarpeiden näkökulmasta ajankäyttötutkimuksella oli seuraavia tavoitteita: Yksilöllisten työaika- muotojen yleistyessä korostui palkkatyöhön käytetyn ajan luotettava mittaaminen. Tasa-arvo- ja perhepolitiikan tueksi tarvittiin tietoa ansio- ja kotityön jakamisesta perheissä sekä ansiotyön ja perheen vaatimusten yhteensovittamisesta. Liikennepolitiikkaa varten tarvittiin tietoa ihmisten päivittäisestä liikkumisesta. Sosiaalipolitiikan alueella tarvittiin tietoa siitä, miten lasten, vammaisten ja vanhusten hoito on järjestetty. EU:n puutteellisten kulttuuritilastojen takia tiedonsaanti väestön vapaa-ajankäytöstä nähtiin tärkeäksi. Palkattoman työn osalta kiinnostivat erityisesti kotitalouksissa tehtävän työn määrä, toisten kotitalouksien auttaminen ja vapaaehtoistyö.

Harmonisointityön tuloksena 20 Euroopan maata teki ajankäyttötutkimuksen yhtenäisillä menetelmillä vuosituhannen vaihteessa. Aineistojen pohjalta Tilastokeskus ja Ruotsin tilastovirasto rakensivat Eurostatin rahoituksella harmonisoidun ajankäyttötietokannan ja taulukointisovelluksen. Vuoden 2000 tietokannassa on kaikkiaan 15 maan vertailukelpoiset aineistot.

Toinen harmonisoitu tutkimuskierros toteutettiin vuosina 2008–2015. Mukana oli myös tällä kertaa noin 20 Euroopan maata. Tilastokeskus kokoaa ja harmonisoi jälleen ajankäyttötietokannan, josta Eurostat julkaisee myöhemmin taulukoita online-järjestelmässään.

Eurostat on aloittanut jo seuraavan, vuoden 2020 tienoille ajoittuvan tiedonkeruun suunnittelun yhdessä tilastovirastojen ja tutkijayhteisön kanssa. Tähän saakka maat ovat tehneet harmonisoituja ajankäyttötutkimuksia vapaaehtoisesti niin sanottujen herrasmiespöytäkirjojen pohjalta. EU:n sosiaalitaloustilastoja koskevaa lainsäädäntöä ollaan parhaillaan uudistamassa. On mahdollista, että ajankäyttötutkimus sisältyy tulevaisuudessa sosiaalitaloustilastojen kehysasetuksen piiriin (Eurostat 2015). Toteutuessaan tämä kasvattaisi osallistujamaiden määrää sekä parantaisi ajankäyttötutkimusten laatua ja vertailtavuutta.

Seuraavaan harmonisoituun ajankäyttötutkimukseen tulee todennäköisesti menetelmällisiä uudistuksia. Tiedonkeruussa vastaajille tarjotaan ajankäytön kirjanpitoa varten paperipäiväkirjan rinnalle verkkopäiväkirja. Mobiililaitteet soveltuvat erinomaisesti juuri ajankäytön kirjaamiseen.

vun monikansallisessa tutkimuksessa. Tämän vertailun luomalle metodologiselle pohjalle rakentui kuitenkin ensimmäinen Suomi–Unkari-ajankäyttövertailu, jonka raportti julkaistiin vuonna 1983. Sittemmin Unkarin kanssa tehtiin kaksi muutakin vertailua, jotka koskivat ajankäyttöä eri elinvaiheissa ja ajankäytön trendejä.

Tulosten perusteella Unkari näytti Suomea työkeskeisemmältä yhteiskunnalta, kun taas Suomi oli Unkariin verrattuna vapaa-ajan yhteiskunta. Suomi

oli tuohon aikaan edelläkävijä ajankäytön vertailuissa, sillä kahden maan ajankäytön vertailuja ei ollut vielä juurikaan tehty. Samoin kahden maan ajankäytön muutosten vertailu oli kansainvälisesti uutta (Gershuny 1995, 547).

Osana entisen Neuvostoliiton ja Suomen välistä sosiologian alan tieteellisteknistä yhteistyötä käynnistettiin kaupunkiväestön ajankäytön vertailu Venäjän, Latvian, Liettuan ja Suomen välillä. Vertailu julkaistiin Neuvostoliiton hajo-

amisen aikoihin vuonna 1991. Vertailun tulokset olivat samantyyppisiä kuin Unkarin kanssa: Suomessa tehtiin vertailumaita vähemmän ansiotyötä, ja suomalaisilla oli enemmän vapaa-aikaa kuin venäläisillä, latvialaisilla ja liettualaisilla. 1990-luvun alussa tehtiin myös Suomen Akatemian rahoituksella kotityövertailu Suomen ja Bulgarian välillä. Jo aiemmin Leena Kirjavainen oli tehnyt Suomen ja Yhdysvaltojen välisen kotityövertailun.

Suomen ajankäyttöaineistot pääsivät laajaan kansainväliseen käyttöön kansainvälisen ajankäyttötutkimusarkiston (Multinational Time Use Study MTUS) perustamisen myötä. Tämän arkiston panti alulle professori Jonathan Gershuny 1980-luvulla. Tällä hetkellä kaikki Suomen aineistot on luovutettu MTUS-arkistoon tutkimuskäyttöön. Arkistoa ylläpidetään nykyisin Oxfordin yliopistossa, ja siinä on 68 ajankäyttöaineistoa 22 eri maasta (Fisher & Gershuny 2013).

Kiinnostus terveyttä ja hyvinvointia kohtaan kasvaa

Nykyään ajankäyttötutkimusten merkitys keskeisenä väestön elinoloja ja hyvinvointia kuvaavien mittareiden lähteenä on tunnustettu. Tutkimuksista on tulossa maailmanlaajuisesti yhä tärkeämpi talous- ja sosiaalitaloustilastojen ja -tutkimusten tietolähde (Jeskanen-Sundström 2010).

Esimerkiksi OECD on käyttänyt ajankäyttötutkimusten tietoja vapaa-ajan ja palkattoman työn kuvaamiseen ja kannustaa maita säännöllisten ja kansainvälisesti vertailukelpoisten ajankäyttötutkimusten tekemiseen (OECD 2013).

Toivomus vertailukelpoisten aineistojen keräämisestä esitettiin painokkaasti myös taloudellisen suorituskyvyn ja sosiaalisen edistyksen mittaamista pohjineen niin sanotun Stiglitzin komission loppuraportissa (Stiglitz ym. 2009). YK:n Euroopan talouskomissio UNECE (2014) laati hiljattain ohjeet ajankäyttötutkimusten harmonisointiin. YK:n ajankäytön toimintoluokitusta ollaan parhaillaan uudistamassa.

Tietojen perusteella arvioidaan kotitalouksissa tehtävän palkattoman työn arvoa. Pekingin naisten maailmankokoukseen 1995 osallistuneet maat sitoutuivat kehittämään ajankäyttötutkimuksia kotitaloustuotannon satelliittikirjanpi-

toa varten, jotta voidaan arvioida kotitalouksissa tehtyä työpanosta ja määritellä sen taloudellinen arvo.

Useissa maissa on laadittu kotitaloustuotannon satelliittitilejä kansantalouden tilinpitoa täydentämään. Ensimmäinen suomalainen kotitaloustuotannon satelliittitili julkaistiin Kuluttajatutkimuskeskuksen ja Tilastokeskuksen yhteistyönä vuonna 2005. Tähän mennessä satelliittitili on laadittu kolme kertaa. Kansantalouden tilinpidon ulkopuolelle jäävän kotitaloustuotannon arvo oli 41 prosenttia bruttokansantuotteesta vuonna 2009. Arvoltaan suurimmat kotitaloustuotannon tehtävät olivat asumis- ja ravitsemispalvelut. (Varjonen & Aalto 2013.)

Viime aikoina esiin nousseita uusia ajankäyttötietojen sovellusalueita ovat ympäristön tilaan ja terveyteen liittyvät aiheet. Ajankäyttötutkimuksen tietoja käytetään esimerkiksi ilmansaasteille tai auringon säteilylle altistuvien määrän arviointiin. Suomessa Helsingin seudun ympäristöpalvelut HSY on käyttänyt ajankäyttötutkimuksen paikka- ja kulkutapatietoja mallittaessaan asukkaiden altistumista liikenteen päästöille (Kousa ym. 2015).

Ajankäyttötietojen avulla voidaan tutkia myös television ja tietokoneen parissa vietetyn niin sanotun ruutuajan terveydellisiä seurauksia. Ajankäyttöaineistoja hyödynnetään fyysisen aktiivisuuden tutkimuksessa. Yhdistämällä ajankäyttötietoihin eri toimintojen fyysistä rasittavuutta sekä vastaajien painoa koskevia tietoja voidaan vertailla eri väestöryhmiin kuuluvien ihmisten energi-ankulutusta.

Subjekttiivisen hyvinvoinnin mittauksen tarpeita varten eri tahoilla on ehdotettu, että toteutuneen ajankäytön rinnalla päiväkirjoissa kartoitettaisiin myös ajankäytön kokemista (Stiglitz ym. 2009; OECD 2013; UNECE 2014). Näin on tehtykin Ranskan, Italian ja Britannian viimeisimmissä ajankäyttötutkimuksissa, joissa päiväkirjoihin on lisätty vuorokauden kunkin kymmenminuuttisen miellyttävyyttä tai epämiellyttävyyttä koskeva arviointiosio. ■

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Lähteet:

Bevans, George Esdras 1913. *How workingmen spend their spare time*. New York.

Chenu, Alain & Lesnard, Laurent 2006. *Time use surveys. A review of their aims, methods, and results*. *European Journal of Sociology* 47 (3).

Eurostat 2015. *Framework regulation for the production of European statistics on persons and households (Integrated European Social Statistics – IESS)*.

Fisher, Kimberly & Gershuny, Jonathan 2013. *Coming Full Circle – Introducing the Multinational Time Use Study Simple File*. *Electronic International Journal of Time Use Research* 10(1). dx.doi.org/10.13085/eIJTUR.10.1.

Gershuny, Jonathan 1995. *Time budget research in Europe*. *Statistics in Transition* 2 (4).

Jeskanen-Sundström, Heli 2010. *Maidenvälisiä ajankäyttövertailuja on kehitettävä kansainvälisenä yhteistyönä*. *Hyvinvointikatsaus* 2/2010.

Kervinen, Aila 2005. *Kansantaloustieteen piiristä kadonnut väitös. Tiedehenkilö Saurion tapaus. Kansantaloudellinen aikakauskirja* 2/2005.

Koskenniemi, Matti 1980. *Koululaisen päivänkehä. Oppilaiden vapaa-ajan käyttö muuttuneissa oloissa*. *Reports of the Department of Education No. 84*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kousa, Anu & Matilainen, Liisa & Koskentalo, Tarja & Soares, Joana & Karppinen, Ari & Kukkonen, Jaakko 2015. *Ilmansaasteille altistumisen arviointi ajankäyttötietojen avulla*. Teoksessa Anu-Hanna Anttila & Timo Anttila & Mirja Liikkanen & Hannu Pääkkönen (toim.) *Ajassa kiinni ja irrallaan – Yhteisölliset rytmit 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus.

Niemi, Iiris 2000. *Ajankäyttötutkimukset 1979, 1987–88 ja 1999–2000*. Teoksessa Pentti Marjomaa (toim.) *Tilastokeskus 1971–2000*. Helsinki: Tilastokeskus.

Niemi, Iiris & Kiiski, Salme & Liikkanen, Mirja 1981. *Suomalaisten ajankäyttö 1979*. *Tutkimuksia N:o 65*. Helsinki: Tilastokeskus.

Niskanen, Kirsti 2001. *Gender Economics in Action: Rural Women's Economic Citizenship in Finland during the Twentieth Century*. *Journal of Women's History* 13 (2).

OECD 2013. *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being*. <http://www.oecd.org/statistics/guidelines-on-measuring-subjective-well-being.htm>.

Pember Reeves, Maud 1913/1979. *Round about a Pound a Week*. London: Virago.

Pääkkönen, Hannu 2010. *Perheiden aika ja ajankäyttö. Tutkimuksia kokonaistyöajasta, vapaaehtoistyöstä, lapsista ja kiireestä*. *Tutkimuksia* 254. Helsinki: Tilastokeskus.

Pääkkönen, Hannu 2012. *Nordic Contact Network on Time Use Surveys*. *Electronic International Journal of Time Use Research* 9(1). dx.doi.org/10.13085/eIJTUR.9.1.144-159.

Stiglitz, Joseph E. & Sen, Amartya & Fitoussi, Jean-Paul 2009. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>.

Szalai, Alexander 1966. *Trends in comparative time-budget research*. *The American Behavioral Scientist* 9 (9).

Szalai, Alexander (toim.) 1972. *The use of time. Daily activities in urban and suburban populations in twelve countries*. The Hague: Mouton.

UNECE 2014. *Guidelines for Harmonising Time Use Surveys*. ECE/CES/24. Geneva: United Nations Economic Commission for Europe.

Varjonen, Johanna & Aalto, Kristiina 2013. *Kotitalouksien palkaton tuotanto ja sen muutokset 2001–2009. Työselosteita ja esitelmiä 145/2013*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Zuzanek, Jiri 1980. *Work and leisure in the Soviet Union. A time-budget analysis*. New York: Praeger Publishers.

ARTIKKELIKOKOELMA
SUOMALAISEN
YHTEISKUNNAN
MUUTOKSESTA
2000-LUVULLA
AJAN, AJANKÄYTÖN
JA TEKNOLOGIOIDEN
NÄKÖKULMASTA.

Tilastokeskus

AJASSA KIINNI JA IRRALLAAN – YHTEISÖLLISET RYTMIT 2000-LUVUN SUOMESSA

Toim. Anu-Hanna Anttila, Timo Anttila, Mirja Liikkanen ja Hannu Pääkkönen

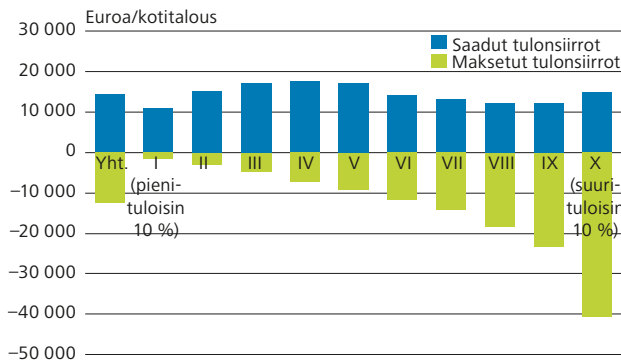

Tilaa painettu julkaisu: [Edita Publishing Oy
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi](mailto:Edita Publishing Oy asiakaspalvelu.publishing@edita.fi)

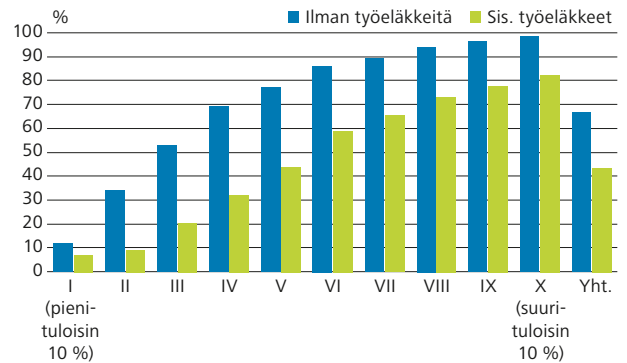
Voit myös ladata julkaisun verkosta.

Tilastokeskus

KUVIO 1. Kotitalouksien maksamat ja saamat tulonsiirrot tulokymmenyksittäin vuonna 2013, keskiarvo

KUVIO 2. Tulonsiirtoja enemmän maksaneiden kuin saaneiden kotitalouksien osuus tulokymmenyksittäin 2013

Kuvioiden lähde: Tilastokeskus, tulonjakotilasto

KAISA-MARI OKKONEN

Saama- vai maksupuolella?

Julkisten tulonsiirtojen ja hyvinvointipalvelujen rahoitustaajan jakautumisesta veronmaksajien kesken keskustellaan ajoittain. Usein nousee esiin kysymys siitä, kuka palvelut maksaa ja kuka niistä hyötyy.

Esimerkiksi verkkouutisten vierasblogissa aiheesta kirjoitettiin vastikään seuraavaa: ”Tilastokeskuksen tulorakennetilastosta [sic] selviää, että vain 30 prosenttia kotitalouksista maksaa nettomääräisesti veroja. Se tarkoittaa sitä, että ainoastaan kolme eniten tienavaa kotitaloutta kymmenestä maksaa enemmän veroja kuin saa tulonsiirtoina. Muiden kohdalla tilanne on joko lähellä nolaa tai päinvastainen.”

Luvun tietolähde lienee tarkkaan ottaen Tilastokeskuksen tulonjakotilaston kotitalouksien tulojen rakennetta kuvaava taulukko. Taulukossa tarkastelun kohteena ovat kotitalouksien keskimääräiset tulot ja maksetut verot ja muut tulonsiirrot tulolajeittain ja -kymmenyksittäin.

Taulukkoa katsomalla huomaa, että kotitalouksien maksamat tulonsiirrot (ml. välittömät verot, veroluonteiset maksut, tulonsiirrot toisille kotitalouksille) ovat saatuja tulonsiirtoja (eläkkeet, sosiaalivastuut, kuten asumistuki, opintotuki, lapsilisä, toimeentulotuki, tuki muilta kotitalouksilta jne.) suuremman keskimäärin noin seitsemänneksen tulokymmenyksestä ylöspäin.

Tarkalleen raja kulkee seitsemänneksen tulokymmenyksessä, joten osuus olisi jotakin 30 ja 40 prosentin välissä. Seitsemänneksen tulokymmenyksen alapuolel-

la kotitaloudet saavat keskimäärin enemmän tulonsiirtoja kuin maksavat niitä (kuvio 1). Tässä tarkastelussa ovat mukana myös työeläkkeet.

Kotitalouksia ei kuitenkaan voi jakaa täysin suoraviivaisesti ”maksajiin” ja ”saajiin” sen perusteella, mihin tulokymmenykseen ne kuuluvat. Sekä maksajia että saajia on eri kohdissa tulojakaumaa, eikä tulokymmenyksen keskimääräinen tulojen rakenne suoraan kerro yksittäisten kotitalouksien suhteesta tulonsiirtoihin.

Suomessa oli vuonna 2013 noin 2,6 miljoonaa kotitaloutta. Noin 1,1 miljoonaa kotitaloutta maksoi tulonsiirtoja enemmän kuin sai¹ – vajaat 45 prosenttia kotitalouksista.

Jos työeläkkeet jätetään laskettujen tulonsiirtojen ulkopuolelle, saadaan maksupuolella olevien kotitalouksien määräksi noin 1,7 miljoonaa ja osuudeksi 66 prosenttia, siis selvästi enemmän kuin tulojen rakennetta kuvaavasta taulukosta havaittava 30 prosenttia. Osuus on vaihdellut 62 ja 70 prosentin välillä 1990-luvun lopusta lähtien.

Niin sanottujen ”maksajakotitalouksien” osuus pienituloisimmassa kymmenyksessä on alle 10 prosenttia. Maksajakotita-

louksien osuus kymmenyksissä kuitenkin kasvaa jyrkästi tulojakaumalla ylöspäin liikuttaessa (kuvio 2). Kun työeläkkeet jätetään huomioimatta saaduissa tulonsiirroissa, havaitaan, että vain kahdessa pienituloisimmassa kymmenyksessä maksajakotitalouksien osuus on alle puolet kaikista kymmenyksen kotitalouksista.

Kaikissa muissa tulokymmenyksissä enemmistö kotitalouksista maksaa veroja ja muita tulonsiirtoja enemmän kuin saa niitä tukina tai etuuksina. Suurituloisimman kymmenyksen kotitalouksista vajaa viidennes on ”saajatalouksia” työeläkkeiden kanssa, mutta ilman työeläkkeitä määrä on häviävän pieni.

On hyvä muistaa, että ”saaja”- ja ”maksajajoukon” määrittelemisessä yksi vuosi on lyhyt tarkastelujakso. Pitkällä aikavälillä kotitalous ja sen jäsenet liikkuvat tulojakaumalla, ja tulonsiirtojen tarve vaihtelee elinvaiheittain. Jokainen on jossain vaiheessa elämänsä tulonsiirtojen nettosaaja.

Mutta vaikka tarkastelu kuitenkin rajattaisiin yhteen tilastovuoteen, tulotaso ja siitä johdettava tieto asemasta tulojakaumalla eivät kerro suoraviivaisesti siitä, onko kotitalous tulonsiirtojen suhteen nettomaksaja vai -saaja.

Kun koko tulonsiirtojärjestelmän yhtenä ajatuksena on tasata tuloeroja väestöryhmien välillä, ei ole yllättävää, että tulonsiirtojen rooli on merkittävämpi pienituloisten kuin suurituloisten talouksien tuloissa. Tästä huolimatta pienemmillä tuloilla voi päätyä maksajaksi siinä missä suurilla tuloilla voi päätyä saajaksi. ■

¹ Tarkkaan lukumäärään vaikuttaa se, otetaanko tulonsiirtoina huomioon myös toisilta kotitalouksilta saadut ja toisille kotitalouksille maksetut tulonsiirrot. Määritelmän tuottama ero ei ole kuitenkaan merkittävä. Käytän tulokäsitetä, josta kotitalouksien väliset tulonsiirrot on poistettu, jolloin tulokäsitemuoto kuvaa hieman paremmin pelkkiä julkisia tulonsiirtoja.

JUKKA JUOPPERI

Tietopalvelusopimus opetushallinnon tietotarpeisiin

Uudistetun sopimuksen mukaan Tilastokeskus toimittaa opetushallinnolle tietokantamuotoista aineistoa, josta asiakas voi räätälöidä tietotarpeisiinsa soveltuvia palveluja. Vipunen-tilastopalvelun sisällöstä vastaavat opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus.

Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu

Vipunen on opetushallinnon tilastopalvelu, jonka sisällöstä vastaavat yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus. Vipunen-järjestelmän tavoite on määrittellä ja koota yhteen koulutuksen ja tieteen strategista suunnittelua ja toiminnan ohjausta palvelevat tiedot ja indikaattorit, ja julkaista ne mahdollisimman nopeasti ja joustavasti opetushallinnon, muun valtionhallinnon, tutkijoiden sekä kansalaisten käytettäväksi. Järjestelmä sisältää raportteja myös ruotsiksi ja englanniksi.

Palvelusta löytyvät tilastot perustuvat tällä hetkellä pääasiassa Tilastokeskuksen, opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen keräämiin tietoihin ja rekistereihin. Koulutustilastojen ohella Vipusesta löytyy tietoa muun muassa valmistumisen jälkeisestä työllistymisestä ja jatko-opinnoista, opiskelijoiden sosioekonomisesta taustasta sekä väestön koulutusrakenteesta.

Vipusen myötä opetushallinnon tilastopalvelut (KOTA-ONLINE, AMKOTA ja WERA) on lakkautettu ja korvattu uudella tilastopalvelulla. Tulevaisuudessa Vipusta on mahdollista laajentaa muiden organisaatioiden tiedoilla sekä kehittää rajapintoja muihin järjestelmiin.

Tilastopalvelu on saanut nimensä Kalevalan 17. runossa mainitusta tietäjästä, Vipusesta, jolla on hallussaan arvokkaita ikaikaisia loitsuja ja tietoa.

<http://vipunen.fi/fi-fi>

Yksi hallitusohjelmaan kirjatusta kärkihankkeista on digitalisoida julkiset palvelut käyttäjälähtöisiksi ja vahvistaa tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja avoimuutta. Tiedon korostaminen päätösten ja seurannan perusteena on osa kehitystä, jossa valtionhallinnon normiohjauksen merkitys on vähentynyt ja tulos- ja tavoiteohjauksen merkitys lisääntynyt.

Koulutukseen liittyvä tiedontarve on merkittävä. Se on myös yksi suurimpia julkisen hallinnon menoeriä. Erityisen tärkeää tiedontarve päätöksenteossa ja vaikutusten seurannassa on nyt kun hallitusohjelman mukaan opetuksesta, tieteestä ja kulttuurista tavoitellaan ensi vuonna 178 miljoonan euron ja vuoteen 2020 mennessä 556 miljoonan euron säästöjä.

Koulutuspolitiikan tulos- ja tavoiteohjaus edellyttää indikaattoreiden ja tunnuslukujen laskemista. Koulutukseen liittyvän tiedon tuotannon, hankinnan, tallennuksen ja käyttöön saattamisen tuleekin olla korkeatasoista ja kattavaa. Muun muassa näistä lähtökohdista opetushallinnon ja Tilastokeskuksen välistä tietopalvelusopimusta on uudistettu viime vuosien aikana.

Opetushallinnon moninaiset tietotarpeet

Valtioneuvosto ja opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) vastaavat koulutuspolitiikan suunnittelusta ja toimeenpanosta. Koulutuspolitiikan toimeenpanossa ja koulutuksen kehittämisessä keskeinen toimija on Opetushallitus (OPH).

Tilastokeskuksen uuden, vuosille 2016–2019 ulottuvan strategian (vahvistetaan tammikuussa) mukaan tuottamalla yhteiskuntaoloja kuvaavia luotettavia tilastoja, selvityksiä ja aineistoja, tuetaan demokraattista ja tietoon perustuvaa päätöksentekoa.

Opetushallinto käyttää Tilastokeskuksel-

ta saatavia tietoja koulutuksen suunnittelussa, ohjauksessa ja seurannassa. Aineistoista tuotettuja tilastoja ja indikaattoreita käytetään mm. hallitusohjelman toimeenpanon seurannassa ja korkeakoulujen sopimusindikaattoreina.

Ammatillisen koulutuksen tuloksellisuusrahoituksessa mitataan opiskelijoiden työllistymistä, jatko-opintoihin sijoittumista, opintojen läpäisyä ja keskeyttämistä. Koulutustarpeen ennakoinnissa käytetään sopimuksen aineistoista mm. aloittaneiden määrää ja läpäisyastetta.

Käytännössä opetushallinnon virkamiehet määrittelevät tiedot, joita tarvitaan koulutuspolitiikan ohjauksessa. Tiedonantajat (mm. oppilaitokset ja koulutuksen järjestäjät) poimivat lähdejärjestelmistään Tilastokeskuksen ja asiakkaan tarvitsemat tiedot tiedonkeruuohjeiden mukaisesti ja toimittavat ne Tilastokeskukseen, joka tarkistaa, korjaa ja täydentää keruuaineistoja luokituksilla ja muilla tilastoaineistoilla, esim. väestö- ja työssäkäyntitilastoaineistoilla.

Tilastokeskus koostaa ja toimittaa tietopalvelusopimuksessa sovitut tilastoaineistot asiakkaalle pääasiassa Tieteen tietotekniikan keskuksen (CSC) kautta.

OKM asetti vuonna 2009 koulutus- ja tiedepolitiikan ohjauksen ja seurannan tietotutkimuksen kehittämisen valmisteluryhmän. Ryhmän tehtävänä oli mm. lyhentää tiedon tuottamisen ja käytön välistä viivettä sekä julkaista tiedot mahdollisimman nopeasti ja joustavasti opetushallinnon ja kansalaisten käytettäväksi.

Uudistusta on toteutettu yhteistyössä Tilastokeskuksen, opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen kesken. Myöhemmin yhteistyöhön on tullut mukaan Vipunen-tietovaraston teknisestä toteutuksesta vastaava CSC, jonka vastuulla on portaalin tallennus- ja laskentakapasiteetin ja tietokantojen ylläpito, kehitystyön projektihallinta ja tilastopalvelun toteutus.

Vuoden 2010 tietopalvelusopimus sisälsi noin 470 erillistä aineistoa, joista merkittävä osa oli excel-taulukoita, tämän lisäksi lähes sata PC-Axis tiedostoa ja lähes sata tietokantoihin ladattavaa tekstimuotoista tiedostoa sekä lisäksi muutamia SAS- ja SPSS -tiedostoja. Aineistojen runsauden ja erilaisten tiedostomuotojen takia aineistojen hyödyntäminen ei ollut optimaalisinta.

Aineistot koottu laajempiin kokonaisuuksiin

Tietopalvelusopimuksen aineistot on nyt koottu laajempiin kokonaisuuksiin (vuonna 2015 noin 100 aineistoa) kuin aikaisemmin. Tämä muutos on edellyttänyt uusien aineistojen, menettelytapojen ja tietosuojaratkaisujen

tekemistä. Sopimusprosessia on sujuvoitettua ja toimintatapoja yhtenäistetty aineistokuvausten laatimisesta alkaen.

Aineistot jaetaan kahteen ryhmään: käytöluvallisiin ja muihin aineistoihin. Käyttöluvalliset aineistot toimitetaan CSC:lle Tilastokeskuksen hyväksytyä aineistoja koskevat käytöluvapahakemukset. Sen jälkeen CSC suojaa aineistot ennen opetushallinnolle luovuttamista. Muihin aineistoihin sisältyy myös muutamia aineistoja, joiden käyttöä rajoitetaan vuosittain tehtävässä sopimusliitteessä.

Tilastokeskus toimitti vuosina 2011–2014 aineistot pääasiassa csv-muotoisina tekstitiedostoina. Tämän vuoden maaliskuussa otettiin käyttöön uusi menetelmä aineistotoimituksiin. CSC:n avustuksella Tilastokeskukseen luotiin tietokanta, jota päivitetään uusilla valmistuvilla aineistoilla ja joka lähetetään suojatun yhteyden kautta kahdesti kuukaudessa CSC:lle. CSC työstää edelleen saamaansa aineistoa ja päivittää tiedot opetushallinnon suunnittelemiin raportteihin Vipunen-tilastopalvelussa julkaistavaksi.

Hyödyistä yhtenevä näkemys

Tähän mennessä opetushallinnon tietopalvelusopimuksen uudistushankkeessa on koottu ja määritelty perusindikaattorit, uudistettu tietopalvelusopimus, luotu aineistoista tietokanta sekä vuodesta 2013 alkaen julkaistu opetushallinnon Vipunen-tilastopalvelu.

Opetushallinnon tietopalvelusopimuksessa on kehitetty toimintatapaa, jossa Tilasto-

keskuksen asiakkaalle toimitetaan vähemmän jalostettua tietokantamuotoista aineistoa, josta he voivat tehdä omia tilastopalvelujaan. Sopimuksen rakentaminen on vaatinut eri organisaatioiden toimintatapojen ja työnjaollisten asioiden yhteensovittamista.

Sopimukseen liittyvän kehittämistyön laajuus ja ainutlaatuisuus on ollut merkittävä haaste. Sen hyödyistä ja uudistuksen tavoitteiden saavuttamisesta sekä Tilastokeskuksella että opetushallinnolla on yhtenevä näkemys.

Tilastokeskuksen koulutustilastojen tilastopäällikkö **Hilkka Kousa** näkee uudistuksessa toiminnan tehostumista molemmissa organisaatioissa:

”Tietopalvelusopimuksen uudistus on lisännyt opetushallinnossa tietoisuutta heidän käytössään olevista tilastoista ja sen seurauksena vähentänyt opetushallinnon ad hoc-tietotarpeiden määrää”, toteaa Kousa.

Hilkka Kousan mukaan ”tämä on helpottanut töiden suunnittelua Tilastokeskuksessa, vaikka niukkenevien resurssien vallitessa siltä ei aina tunnukaan. Sopimuksen päivitys- ja ylläpitoprosessiin osallistuvat henkilöt muodostavat hyvän ja toimivan verkoston jatkuvaan tietotarpeiden kartoittamiseen ja tilastojen tulkintaan.”

Opetushallinto puolestaan on OKM:n kehittämispäällikkö **Kari Korhosen** mukaan ollut tyytyväinen uudistuksen jälkeisiin aineistoihin, jotka laajuudeltaan ja käytettävyydeltään vahvistavat myös uuden hallitusohjelman mukaisesti tietoon perustuvaa päätöksentekoa.

”Varsinkin kun ottaa huomioon, että uuden sopimuksen myötä tietosisällöt ovat merkittävästi laajentuneet ja monipuolistuneet, uudistuksen tavoitteiden voidaan sanoa pääasiassa saavutetun”, Korhonen arvioi.

”Lisäksi tietovarastoon ladattaviin aineistoihin siirtyminen on mahdollistanut aineistojen jatkojalostamisen indikaattoreiksi ja tuonut sekä indikaattorit että tilastoraportit samalla laajasti ja helposti saavutettavaksi”, Korhonen sanoo.

Uudistuksen lopputuotetta, Vipunen-tilastopalvelua, kehitetään opetushallinnon yhteisenä palveluna, joka tarjoaa yhdestä paikasta kattavasti koko koulutusjärjestelmän osalta keskeiset tilastotiedot. Tieto on osin päällekkäistä ja osin täydentävää verrattuna Tilastokeskuksen tilastopalvelun ja muiden julkaisujen tarjoamaan tietoon. Tilastokeskus voi hyödyntää ja jatkojalostaa aineistoja omissa julkaisuissaan ja muussa maksullisessa toiminnassaan. Esimerkiksi oppilaitosten opiskelijat ja tutkinnot-tilaston yhteydessä 16.12. julkaitaan katsaus, joka pohjautuu yhteen tämän tietopalvelusopimuksen aineistoon. ■

Kirjoittaja on yliaktuaari ja opetushallinnon tietopalvelusopimuksen koordinaattori Väestö- ja elinolotilastoissa Tilastokeskuksessa.

Opetushallinnon tietopalvelusopimus

Opetushallinnon (OKM ja OPH) tietopalvelusopimus kokoaa vuoden aikana Tilastokeskuksesta (TK) opetushallintoon toimitettavat tilastoaineistot ja luokitukset sekä opetushallinnon toimeksiantosta TK:n tekemät tiedonkeruut yhteen sopimukseen.

Ensimmäinen TK:n ja opetushallinnon välinen useita aineistoja käsittävä tietopalvelusopimus laadittiin 1990-luvulla. Opetushallinnon lisäksi Suomen Akatemia oli yhtenä sopimusosapuolena vuosina 2004–2010. Opetushallinnon tietopalvelusopimusta on uudistettu suurelta osin vuodesta 2011 alkaen.

Sopimuskokonaisuus käsittää aika ajoin päivitettävän runkosopimuksen ja vuosittain päivitettävät sopimusliitteet, jotka sisältävät yksityiskohdat toimitettavista aineis-

toista, toimituksista ja toimitusajankohdistusta. Sopimusliitteiden päivitys tehdään syksyisin yhteistyössä TK:n eri yksiköiden, opetushallinnon ja CSC:n kanssa ja sisältö sovitaan OKM:n kutsumissa tietopalvelusopimusneuvotteluissa.

Vuoden 2015 tietopalvelusopimuksessa aineistotoimituksia oli noin 100, joista käytöluvallisia 10.

Tilastoaineistot sisältävät pääsääntöisesti vain datan ja avainmuuttujat, koska TK toimittaa sopimuksen aineistoihin liittyvät luokitukset omana kokonaisuutenaan. Koulutuksen ennakoituvuutta varten käytössä räätälöidyt ammatti- ja toimialaluokitukset (Mitenna).

Sopimus jakautuu seuraaviin aineistokokonaisuuksiin:

1. Valtionosuusjärjestelmän ja rahoituksen aineistot
2. Opiskelija-, opinto- ja tutkintoaineistot
3. Tehokkuus-, tuloksellisuus- ja laatuaineistot
4. Väestö- ja työmarkkina-aineistot
5. Tiede- ja teknologia-aineistot
6. Luokitukset ja muut aineistot

Aineistot toimitetaan pääasiassa Tieteen tietotekniikan keskuksen (CSC). Valtionosuusjärjestelmän ja rahoituksen aineistot (aineistokokonaisuus 1) toimitetaan myös Tampereen yliopiston yliopistopalveluiden tietohallintoon ja tiede- ja teknologia-aineistoja (aineistokokonaisuus 5) CSC:n kautta Suomen Akatemiaan.

ILKKA NIINILUOTO:
HYVÄN ELÄMÄN FILOSOFIAA.
 HELSINKI: SUOMALAISEN
 KIRJALLISUUDEN SEURA 2015.
 328 S.

Filosofin hyvä elämä

Ilkka Niiniluoto on koonnut hyvinvointia koskevia filosofisia ja muita kirjoituksiaan 1990-luvun alusta kirjaksi nimeltä *Hyvän elämän filosofiaa*. Tuona aikana hän työskenteli enemmän hallinnon ja yhteiskuntapolitiikan kuin filosofian parissa, mutta tekstit osoittavat, että filosofin taito pysyi hengissä byrokratian ja politiikan paineessa.

Kirjassa on 31 kirjoitusta jaoteltuna viiteen teemaan. Löyhä juoni alkaa yleisistä ihmiskuviin liittyvistä kysymyksistä ja päättyy konkreettisiin yhteiskuntapolitiikan aiheisiin. Jos kirjasta haluaisi väkisin puristaa jonkun suuren linjan, se voisi olla rajankäynti holhouksen ja vapauden välillä. Tällä rajalla Niiniluoto pyrkii määrätietoisesti pysyttelemään keskilinjalla.

Ensimmäinen teema käsittelee ihmiskäsityksiä. Tässä filosofimme on vahvoilla. Niiniluoto määrittelee oman linjansa: humanistinen etiikka ilman jumalaa "antireduktionistisen naturalismin" pohjalla. Yksinkertaisen materialismin hän torjuu "emergentillä materialismilla", jonka idea ilmenee Popperilta peräisin olevassa kolmen maailman erottelussa: fyysisen maailman (maailma 1) perustalle on syntynyt subjektiivinen ihmismieli (maailma 2) ja ihmisen luoma kulttuuri (maailma 3). "... aineellisesta todellisuudesta voi historiallisesti kehkeytyä kompleksisten rakenteiden kautta aidosti uudenlaisia ilmiöitä" (s. 51).

Toinen teema käsittelee ihmisen oppimista ja sen edellytyksiä. Tämäkin on Niiniluodon kotikenttää. Filosofisista rationaalisuutta ja ihmisen

tahtoa koskevista kysymyksistä hän etenee konkreettisiin oppimisen ja koulutuksen kysymyksiin, joita ovat koulutus maailman kehityspolitiikan välineenä, erityisopetuksen arvot, jatkuvan kasvun ongelmat, humanismin ja tietoyhteiskunnan rajat. Niiniluoto kirjoittaa hyväksyvästi Bertrand Russelliin viitaten: "Russellille tieto on viisauden välttämätön, mutta ei riittävä ehto. Viisauteen ja sivistykseen kuuluu eettinen näkemys hyvästä elämästä ja oikeudenmukaisuudesta, ympäristöstä ja yhteiskuntaa koskevasta vastuusta" (s. 119).

Suomessa on puhuttu viime aikoina siitä, että hallituksen pitäisi pohjata ratkaisunsa tosiasioihin – on hyvä muistaa, että vaikka tosiasiat ovat tärkeitä, ne eivät vielä riitä siihen, että päätökset olisivat viisaita.

Kolmas teema etenee etiikan peruskysymyksistä ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin. Vastuu luonnosta, oikeusmoraali ja poliittiset arvot (vapaus, veljeys, tasa-arvo) ovat samaan aikaan sekä eettisiä kysymyksiä että politiikkaa. Teema sisältää eettistä pohdintaa hyvästä ja pahasta, tahdon vapaudesta ja uskonnon merkityksestä niille. Tahdon vapaus merkitsee Niiniluodolle esimerkiksi seuraavaa: "Toimintaympäristön probabilistiset säännönmukaisuudet eivät ... sulje pois kaikkia vaihtoehtoisia tapahtumakulkuja" (s. 158). Ihmisen tahdolle ja valinnoille jää siis tilaa.

Filosofian anti yhteiskunnalliselle keskustelulle on kolmannen teeman luvuissa varsin vahvaa. Tosin jakson artikkeli "Lisääkö rikkaus onnellisuutta?" tuntuu olevan väärässä seurassa. Eiväthän rikkaus ja onni nyt ihan eettisiä ongelmia ole, eikä Niiniluodon kirjoitukseen niitä siltä kannalta erittele. Gross National Happiness -intoilijoille kannattaa vinkata Niinluodon toteamus, ettei onni ole päämäärä, vaan tulos siitä, että on toiminut hyvin (s. 196).

Neljäs teema on otsikoitu "Toimiva ihminen". Otsikon alle on koottu artikkeleita liikunnasta ja terveydestä, kodin merkityksestä, työn ilosta ja urbaaneista arvoista. Otsikko kertoo artikkelikokoelman kokoajan ongelmista. Kirjoittaja on päätenyt pitkän uransa aikana kirjoittamaan monenlais-

VAIKKA TOSIASIAT OVAT
 TÄRKEITÄ, NE EIVÄT VIELÄ RIITÄ
 SIIHEN, ETTÄ PÄÄTÖKSET
 OLISIVAT VIISAITA.

ta, eivätkä kaikki aiheet kokoudu saumattomaksi kokonaisuudeksi. Osittain teeman hajanaisuuden ja osittain joidenkin aiheiden vähäisen filosofisen relevanssin takia tekstin antoisuus jää alkuluokua vähäisemmäksi. Toisaalta esimerkiksi WHO:n terveyden määrittelyn kritiikki ja vaihtoehtoisen määrittelyn etsiskely on hyvin antoisa jakso.

Otettakoon teemasta näytteeksi aito poliittinen ehdotus: ”Työn veroiseksi tulisi lukea kaikki sellainen nykyisin vaille rahallista palkkaakin jäävä toiminta, jossa ihminen kehittää itseään, kuten opiskelu, tai auttaa lähimmäisiään, kuten hoivatyö. Työn jakaminen yhdistettynä jonkinlaiseen kansalaispalkkajärjestelmään tai perustuloon voisi tukea inhimillisten kykyjen käyttämistä, ylläpitämistä ja kehittämistä.” (s. 256.)

Viides teema käsittelee ihmiselämän kaarta. Esseiden aihepiirit ovat filosofille sopivia (ikäntyminen, ihmisarvoinen elämä, kuolema ja mielenrauha, aika, muisti ja kulttuuriperintö sekä edistyksen idea), mutta tekstit jäävät ohuiksi. Esimerkiksi artikkelista ”Ihmisarvoinen elämä” odotaisi jonkinlaista yhteenvetoa kirjan pohdintoihin, mutta teksti etenee muutamalla sivulla John Rawlsista ja Immanuel Kantista omaishoitajien liittoon. Minulle antoisin teeman teksteistä käsittelee kuolemaa ja mielenrauhaa. ”Juuri tietoisuutemme yksilöllisen elämänkaaren äärellisyydestä, ja sitä seuraavan kuoleman lopullisuudesta, on se ydintekijä, joka tekee elämästä ainutlaatuisen vastuullisen ja arvokkaan” (s. 287).

Kirjan heikkous on hajanaisuus ja toisteisuus. Niiniluoto myöntää itsekin, että tekstit eivät muodosta kokonaisuutta, vaan ne on tehty kukin omaan erityiseen tarkoitukseensa. Kun samaan tutkimukseen viitataan melkein samalla tavoin kolmatta kertaa, lukijaa alkaa kuitenkin harmittaa. Tyytymättömälle lukijalle voi tietenkin todeta, että kirja on tarkoitettu luettavaksi luku kerrallaan – ei kantes- ta kanteen. Tähän tyytymätön kuitenkin vastaa, että silloin kirjan loppuun olisi tarvittu hakusanasto.

Se että tekstit on julkaistu yli kahdenkymmenen vuoden ajalla, tuo oman ongelmansa kokonaisuuteen. Niiniluoto kertoo että tekstit heijastavat hänen ajattelunsa kehitystä. On kuitenkin vaikeata saada selville, mikä on muuttunut, koska ne eivät ole ajallisessa vaan aiheenmukaisessa järjestyksessä.

Matka filosofian perustotuksista käytännön yhteiskuntapoliittisiin kysymyksiin on pitkä eikä Niiniluoto aina jouda sitä kulkemaan. Esimerkiksi kirjoittaessaan liikunnasta Niiniluoto lähtee liik- keelle maailmankaikkeuden aineiden ja energian virtauksista ja päättyy neljän sivun jälkeen puhu- maan liikuntapolitiikan holhoavista ylilyönneistä. Filosofinen lähtökohta siis eritellään ja käytännön kysymyksiä pohditaan, mutta se, miten nämä kak-

si asiaa liittyvät toisiinsa, jää hämäräksi.

Empiirisen tiedon ystävä jää paikoin kaipaamaan käytetyn empiirisen evidenssin luotettavuuden arviointia. Yleisellä tasolla Niiniluoto kyllä huomaa, ettei empiirisen tiedon hankkiminen todellisuudesta ole kovin yksinkertaista, mutta sitten kun hän tarvitsee empiiristä tukea ajattelulleen, epäily jää vä- hälle huomiolle, jos ei unohdu kokonaan. Esimer- kiksi onnellisuustutkimusten tulkintaan olisi toivo- nut hieman enemmän pohdintaa. Jos suomalaiset eivät pidä rahaa ja statusta tärkeänä tutkimushaas- tattelussa, se ei merkitse sitä, etteivätkö he pitäisi niitä tärkeinä todellisessa elämässä.

Niiniluoto puhuu suomalaisista paikoin yk- sinkertaistaen ja yleistäen. Ikään kuin suomalai- set olisivat jotensakin yksimielisiä ja keskenään sa- manlaisia, ja ikään kuin muut kansat olisivat eri- laisia. Esimerkiksi: Suomalaiset ovat itse aktiivisia ja vastuullisia oman terveytensä ylläpitäjiä (s. 220). Vaikka suomalaiset ovat protestanttisen etiikan mukaisesti ahkeria ja tunnollisia työntekijöitä (s. 240). Jakaumasta on nostettu näkyviin enemmistö tai keskiarvo (suomalaisille tyypillisenä piirtee-nä) unohtaen hajonta eikä vertailuja muihin mai- hin ole tehty. Niiniluodon puolustukseksi voi to- deta, että näinhän julkinen keskustelu yleensä kul- kee. Ja siihen julkiseen keskusteluunhan Niiniluoto on kirjoituksillaan osallistunut. Tiedetekstiltä toi- voisi eriytyneempää otetta asioihin.

Esimerkiksi verrattuna Georg Henrik von Wrightiin Niiniluoto vaikuttaa hyvin varovaiselta, paikoin jopa sovinnaiselta. Väliin voi tuntua, ettei filosofilta irtoa minkäänlaista selkeätä kantaa asioihin. Niiniluoto ei ole todellakaan barrikadi- humanisti, vaan asiasta kuin asiasta tuntuu löyty- vän välittävä, suhteellisuudentajuinen kanta. Mon- et olisivat toivoneet, että Niiniluoto olisi näitä tekstejä kirjoittaessaan edes joskus lyönyt nyrkkiä pöytään. Minä koen Niiniluodon argumentointi- tyylin antoisaksi ja tarkkaa lukemista vaativaksi.

Esitetyistä kriittisistä huomioista huolimatta kirjaa ja varsinkin sen alkupuolen filosofises- ti painottuneita lukuja, voi suositella taustaluke- mistoksi hyvinvointitutkimusta tekeville. Niini- luoto osaa rauhallisen ja analyttisen erittelyn, jonka avulla yksinkertaiset asiat liitetään laajoi- hin kokonaisuuksiin ja monimutkaiset pelkisty- vät ymmärrettäviksi. Ne sopivat monenlaisia aja- tuksia selkiyttämään. ■

JUSSI MELKAS

Kirjoittaja toimi 30 vuotta Tilastokeskuksessa tutkimus-, viestintä- ja laadunkehittämistehtävissä. Eläkkeelle siirryttyään hän on luennoinut tilastojen käytöstä ja tilastopolitiikasta mm. eri yliopistoissa.

Voiko Facebookin avulla tehdä vallankumouksen? Mitä on henkilökohtainen joukkoviestintä? Onko internetin ja sosiaalisen median maailmassa vielä ihmisiä laajasti yhdistäviä julkisuuksia? Ja miksi ns. heikot siteet ovat tärkeitä ihmisten verkottumisessa? Muun muassa näitä ja lukuisia muita kiinnostavia kysymyksiä pohditaan Janne Seppäsen ja Esa Väli­verronen kirjassa *Mediayhteiskunta*.

Pari vuotta sitten ilmestyneessä teoksessa viestinnän ja mediamaise­man muutosta lähestytään useasta, toisiaan täydentävästä kulmasta. Kokeneet viestinnän tutkijat luotaavat monipuolisesti viestintää niin vuorovaikutuksina, esityksinä, taloutena kuin myös osana yhteiskunnallista vallankäyttöä.

Kirjoittajat puhuvat mediayhteiskunnasta, ”koska media on vahvasti läsnä sekä yksityisen ihmisen elämässä että koko yhteiskunnassa” (s. 13). Ydinajatus on, että taloutta, politiikkaa ja kansalaisyhteiskuntaa ei voida kunnolla ymmärtää ilman mediaa. ”Media on osa yhteiskuntaa ja yhteiskunta osa mediaa. Näin mediateoria ja yhteiskuntateoria edellyttävät toisiaan” (s. 15).

Kirjoittajat myöntävät, että molempien pääkäsitteiden – median ja yhteiskunnan – tarkka määrittely etenkin jälkimmäisen kohdalla on vaikeaa jos ei jopa mahdotonta. Viestinnän muotojen moninaistumisen johdosta media määritellään kirjassa varsin laajasti: ennen kaikkea viestinnäksi, joka tapahtuu teknisten laitteiden avulla. Keskeistä on median kokijan, käyttäjän ja kuluttajan näkökulma; mediayhteiskunnan kansalainen on halutessaan niin median kuluttaja, käyttäjä, kokija kuin myös tuottaja.

Sosiaalisen median käsite on kirjoittajien mielestä hyödyllinen sikäli kun sillä viitataan uusiin vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden muotoihin. Ongelmana on, että ”sosiaalisesta mediasta puhuttaessa usein korostetaan yksioikoisesti eroja vanhempiin medioihin, vaikka monet perinteiset mediat ovat alun perin toimineet yhteisöllisesti ja ammattimaistuneet ja kaupallistuneet vasta myöhemmin. Samoin näyttää käyvän monille sosiaalisen median muodoille, elleivät ne sitten kuole pois”, kirjoittajat huomauttavat (s.37). Sosiaalinen media ei myöskään muodosta selkeää kokonaisuutta vaan pikemminkin sen muodot elävät perinteisten viestintävälineiden kanssa rinnakkain ja samalla toisiinsa sekoittuneena.

Kirja kuvaa osuvasti, miten erityisesti nuoremmat sukupolvet käyttävät medioita rinnakkain ja useita samanaikaisesti. Nuoret etsivät yhteiskunnalliselle vaikuttamiselle toisenlaisia väyliä, joita internet ja sosiaalinen media heille luontevasti tarjoavat – niin hyvässä kuin pahassa. Sosiaalisen median merkitys arabimaiden kansannousussa keväällä 2011 on yksi esimerkki tästä.

Toisaalta kirjoittajat muistuttavat, että sosiaa-

**JANNE SEPPÄNEN & ESA VÄLIVERRONEN
MEDIAYHTEISKUNTA**

HELSINKI: VASTAPAINO 2013. 231 S.

Kenen todellisuus voittaa?

lisen median ja yhteiskunnallisen aktivismin suhde on monimutkainen ja tutkijoiden keskuudessa kiistanalainen.

Yhteiskuntaa kirjassa ei edes pyritä määrittelemään yksiselitteisesti. Sen sijaan kirjoittajat poimivat tarkasteluunsa kiinnostavia käsityksiä ja teorioita sellaisilta yhteiskuntatieteilijöiltä, jotka ”ovat tavoittaneet mediayhteiskunnan ymmärtämisen kannalta keskeisiä kehityskulkuja” (s. 11). Mediavälitteisen vuorovaikutuksen historialliset juuret juontavat modernisaatioksi luonnehdittuun kehityskulkuun. Niinpä kirjassa käsitellään mm. tilan, paikan ja ajan muutoksia, globalisaatiota, perinteisten sosiaalisten suhteiden purkautumista ja julkisuuden kehitystä. Huomiota kiinnitetään myös mediayhteiskunnan verkostoihin ja yksilöllistymiseen.

Kaksi viimeistä lukua pitävät median taloudesta, sisältöjen synnystä, journalismista ja median vallasta kiinnostuneen lukijan hyvin otteessaan. Perinteinen mediateollisuus on tunnetusti saanut internetin ja sosiaalisen median myötä monesti siipeensä: niin kilpailuasetelman ja talouskurimuksen kuin verkkojournalismin ja toimittajan ammatti-identiteetin muutoksen kautta – viimeksi syksyn yt- uutisten muodossa.

Perinteinen joukkoviestintä, tuo jo aikoja siten sukupuuttoon kuolevaksi ennustettu ja kömpelöksi moitittu Mediasaurus, on silti yhä elossa ja etsii uusia selviytymiskeinoja. Sen yksinoikeus portinvartijan tai vallan vahtikoiran rooliin on kuitenkin historiaa. Journalisteilla ei ole enää yksinoikeutta sisältöjen tonkimiseen, valintaan tai ”kehystämiseen” – siihen valintojen ja muokkausten prosessiin, jonka avulla mediaesityksiä toteutetaan. Muutkin yhteiskunnalliset toimijat pyrkivät määrittelemään aiheita omasta näkökulmastaan.

Myös rajanveto sen suhteen, mitä on journalismi ja ketkä ovat journalisteja, on hämärtnyt internetin aikakaudella. Tänä päivänä ammattitoimittajien rinnalla toimii joukko asiantuntevia bloggareita, twiittaajia, ns. kansalaisjournalisteja ja muita uutistiedon tuottajia ja välittäjiä. Niin sanotun laatujournalismin haastajia ovat esimerkiksi tutkijoiden ja muiden asiantuntijoiden pitämät suositut blogit ympäri maailmaa. Parhaimmat niistä keräävät suuria määriä seuraajia ja herättävät aktiivista, asiallista keskustelua.

Tiukassa kilpailussa on kyse ammattijournalismin nykylaadusta, mediayleisön ajasta, mielenkiinnosta, luku- ja käyttötottumuksista sekä maksuvalmiudesta. Kaikille median sisältö ei kenties enää olekaan kuningas, kun keskeiseksi ovat nousseet yhteydenpito, vuorovaikutus ja jakaminen.

Kirjan viimeinen luku, joka keskittyy median valtaan mediayhteiskunnassa, tuo esiin mm. tunnetun ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun käsialaa olevan symbolisen pääoman käsitteen. ”Symbolinen pääoma on yhteiskunnallisten valtakamppailujen ytimessä ja siten monin tavoin riippuvainen mediajulkisuudesta” (s. 99).

ISISIN PROPAGANDA LEVIÄÄ SOMESSA TEHOKKAASTI.

Esimerkiksi yksittäisen yrityksen todellisesta symbolisesta vallasta kertoo se, kuinka hyvin se onnistuu saamaan oman tarinansa ja retoriikkansa läpi journalismissa. Esimerkkinä toimii vaikkapa elintarviketeollisuuden ja eläinaktivistien välinen kamppailu: kumman kehystys ja retoriikka mediajulkisuudessa ovat lopulta vahvempia.

Kirjan lopussa lukijaa muistutetaan sosiaalisen median ilmiöön liittyvästä tärkeästä ja huolestuttavasta kääntöpuolesta: sosiaalinen media synnyttää myös ”niin sanottuja sosiaalisia kuplia, jonne samanimieliset eristäytyvät” (s. 212). Sosiaalinen paine käy-

tettyjen teknisten ratkaisujen höystämänä saattaa vahvistaa kuplan yhdenmukaisuutta, esimerkiksi jakamansa maailmankuvan osalta. Toisinajattelijat sitä vastoin saattavat jättää mielipiteensä kertomatta.

Kirjaa voi ehdottomasti suositella alan perusteoksena mediasta tässä ajassa kiinnostuneille. Se onnistuu jäsentämään mediayhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta, haasteita ja huolestuttaviaakin piirteitä kiinnostavasti ja yleistajuisesti. Kirjoittajat purkavat ansiokkaasti vastakkainasettua perinteisen ja sosiaalisen median, asian ja viihteen, yksityisen ja julkisen välillä.

Tiukempi rajanveto eri lukujen näkökulmien välillä olisi saattanut terävöittää kirjan pääviestettä ja karsia sivumäärää. Nyt lukija saattaa päätyä napsimaan kiinnostavia yksityiskohtia sieltä täältä. Pällekkäisyyksiltä ja toistolta tuskin voi täysin välttyä, kun aiheen yksi keskeisistä ominaispiirteistä on verkottuneisuus.

Suurempi haaste on kirjan ajantasaisuus. Kirjoittajat myöntävät, että muutoksen vauhti on hurja. Samainen pulma koskee oikeastaan kaikkea yhteiskuntatutkimusta tänä päivänä. Kirjan tarttumapintaa vahvistavat lukuisat esimerkit ja aikamme visuaalisuutta korostavat kuvitukset ovat näin vähintään muutaman vuoden takaa. Se ei silti välttämättä haittaa lukijaa, jos ei takerru liikaa esimerkiksi eri medioita koskeviin lukutietoihin, jotka ovat enimmäkseen vuodelta 2011.

Kaiken kaikkiaan lopputuloksena on moniulotteinen ja -särmäinen kuva mediariippuvaisuutta potevasta yhteiskunnasta. Sen kaikkia komplekseja ei loppuun asti avata, vaan kirjoittajat malttavat jättää osuvia kysymyksiä myös lukijan pohdittavaksi.

Sosiaalisen median, etenkin twitterin, nopeudesta maailman tapahtumien välittäjänä todistivat jälleen Pariisista kantautuneet surulliset uutiset. Yhä useampi, myös viranomaistaho, sai ensitiedon traagisista terrori-iskuista viserrysten tai riipeän verkkouutisoinnin välityksellä.

Useimmilla on edelleen tarve paitsi saada tietää nopeasti myös yrittää ymmärtää syvällisemmin tapahtunutta. Tähän perinteinen journalismi – toivotavasti – tarjoaa yhä aineksia. Vaikeinta on hyväksyä se tosiasia, että jossakin hyödylliseksi kokemamme netin ja sosiaalisen median verkostoissa operoivat myös Pariisin tapahtumien taustajoukot ja samanimieliset omissa kuplissaan. Isisin propaganda leviää somessa valitettavan tehokkaasti. ■

MAIJA METSÄ-PAURI

Kirjoittaja on Tieto&trendit - talous- ja hyvinvointikatsauksen toimittaja.

Tuotanto matala edelleen

Kansantalouden kausitasoitettu tuotanto las-
ki syyskuussa 0,7 prosenttia edellisvuoden
tasosta. Työpäiväkorjattu tuotanto oli 2,6 pro-
senttia alemmalla tasolla kuin vuotta aiemmin.

Työpäiväkorjattuna alkutuotanto laski kak-
si prosenttia, jalostus neljä prosenttia ja palve-
lut prosentin vuoden 2014 syyskuusta.

Alkutuotannolla tarkoitetaan maa-, riista-,
metsä- ja kalataloutta. Jalostus sisältää teolli-
suuden ja rakentamisen. Palvelut sisältää kau-
pan, majoitus- ja ravitsemistoiminnan, liiken-
teen, liike-elämän palvelut sekä kiinteistö-,
vuokraus- ja tutkimuspalvelut, rahoitus- ja va-
kuutustoiminnan ja julkiset palvelut.

Kasvu Kreikkaakin heikompa

Kausitasoitettun bruttokansantuotteen enna-
koidaan heinä–syyskuussa laskeneen 0,6 pro-
senttia edellisestä vuosineljänneksestä. Työ-
päiväkorjatun sarjan mukaan bkt oli 0,8 pro-

senttia edellisvuoden vastaavaa neljänne-
stään alemmalla tasolla.

Eurostatin ennakkotietojen mukaan Suo-
men bkt-luvut olivat kolmannella vuosineljän-
neksellä euroalueen heikoimmat. Suomen lisäk-
si euromaista talous supistui Virossa ja Kreikas-
sa, mutta niissäkin hieman Suomea hitaammin.

Lähde: Tilastokeskus. Tuotannon suhdanneku-
vaaja 2015 syyskuu.

Elonmerkki teollisuudesta

Poikkeuksellisen pitkään jatkunut teollisuus-
tuotannon väheneminen kääntyi teollisuus-
tuotannon volyyymi-indeksin mukaan syys-
kuussa varovaiseksi kasvuksi. Koko teollisuu-
den työpäiväkorjattu tuotanto oli syyskuus-
sa 1,3 prosenttia suurempi kuin vuoden 2014
syyskuussa. Tammi-syyskuun aikana teolli-
suustuotanto väheni kuitenkin 1,7 prosenttia
edellisvuodesta.

Teollisuustuotanto on nyt viidenneksen
pienempi kuin vuonna 2008. Romahdus on

suurempi kuin verokkimaissa ja aiemmin Suo-
men historiassa.

Yhden kuukauden perusteella alamäen
päättymistä ei voi päätellä, mutta teollisuus-
tuotanto kasvoi syyskuussa useilla päätoimi-
aloilla. Eniten tuotanto kasvoi kaivostoimin-
nassa, 19,5 prosenttia vuodentakaisesta. Vä-
häsateinen syyskuu näkyi turvetuotannon
kasvuna. Elintarviketeollisuuden pitkään jat-
kunut lasku kääntyi syyskuussa lähes 4 pro-
sentin kasvuksi. Kemianteollisuuden tuotanto
kasvoi 2,6 prosenttia.

Metsäteollisuuden tuotanto sitä vastoin
väheni syyskuussa 3,8 prosenttia vuoden ta-
kaisesta.

Tilaukset heittelevät

Teollisuuden uusien tilausten arvo oli syys-
kuussa yli 30 prosenttia pienempi kuin vuot-
ta aikaisemmin. Laskua kuitenkin selittää suu-
relta osin edellisen vuoden vastaavan jakson
tilausten poikkeuksellisen korkea arvo, jonka
taustalla oli muun muassa muutama suuri te-
lakkateollisuuden tilaus. Tammi–syyskuun ai-

Tuotannon suhdannekuvaaja*

	Huhtik.	Toukok.	Kesäk.	Heinäk.	Elok.	Syysk.
2015						
Muutos edell. kk-sta, kausitasoitettu, ja työpäiväkorjattu, %	0,3	-0,4	0,0	0,2	-0,7	-0,7
Muutos edell. kk-sta, trendi, %	0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	-0,2
Vuosimuutos, alkuperäinen, %	0,2	-1,4	1,3	0,5	-1,1	-1,7
Vuosimuutos, työpäiväkorjattu, %	0,6	0,2	-0,4	0,0	-1,3	-2,6

* Tilaston nimi oli aikaisemmin Kokonaistuotannon kuukausikuvaaja.

Kansantalous

TOL 2008	Volyymin muutos edellisestä vuodesta, %					
	2014*		2015*			
	2. nelj.	3. nelj.	4. nelj.	1. nelj.	2. nelj.	
Huoltotase						
Bkt markkinahintaan	-0,2	-0,7	-0,5	0,0	0,0	0,0
Tavaroiden ja palvelujen tuonti	4,2	-0,6	-0,2	0,6	0,6	-8,7
Kokonaistarjonta	0,8	-0,7	-0,4	0,0	-2,3	
Tavaroiden ja palvelujen vienti	1,9	0,1	-1,3	1,7	-0,8	
Kulutusmenot	0,1	0,6	0,1	0,6	0,6	
julkiset	-0,7	0,3	-0,8	-0,3	0,0	
yksityiset	0,5	0,5	0,2	1,0	0,8	
Investoinnit	-3,1	-1,4	-5,1	-3,7	-2,9	
julkiset	0,8	-2,3	-3,7	-6,3	-5,3	
yksityiset	-4,1	-1,2	-5,3	-3,0	-2,2	
Kokonaiskysyntä **	1,3	-0,8	-1,0	0,1	-1,4	
Toimialojen arvonlisäykset						
Maa-, metsä- ja kalatalous	-2,3	-1,5	-1,6	-0,7	1,1	
Koko teollisuus	0,6	-1,0	-1,4	-1,5	-1,9	
Rakentaminen	-3,4	-4,6	-4,4	-2,6	-0,1	
Kauppa	0,7	0,0	-1,5	-1,4	-2,3	
Kuljetus ja varastointi	-2,9	-2,2	-2,3	0,2	-0,7	
Kiinteistöalan toiminta	0,3	0,5	1,2	1,8	1,3	

* Ennakkotieto (kausitasoitettu ja työpäiväkorj. sarja)

** Pl. tilastollinen ero

Teollisuustuotannon volyyymi-indeksi

TOL 2008	Kausitasoitettu Syysk. 2015/ Elok. 2015*	Työpäiväkorjattu Syyskuu 2015/ Syyskuu 2014
<i>Volyymin muutos, %</i>		
Koko teollisuus (B,C,D,E)	1,1	1,3
Kaivostoiminta ja louhinta (B)	6,7	19,5
Teollisuus (C)	1,2	1,0
Elintarvikkeiden valmistus	3,9	4,2
Juomien valmistus	4,1	2,8
Sahatavaran ja puu- ja korkkituotteiden valmistus	-2,0	-3,3
Paperin, paperi- ja kartonkituotteiden valmistus	-2,1	-4,2
Painaminen ja tallenteiden jäljentäminen	3,1	-0,3
Muiden ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus	-3,5	-4,1
Metallien jalostus	8,7	14,0
Metallituotteiden valmistus (pl. koneet ja laitteet)	-2,0	-3,4
Muiden koneiden ja laitteiden valmistus	6,7	5,6
Huonekalujen valmistus	-3,3	-1,0
Sähkö-, kaasu- ja lämpö- ja ilmastointihuolto (D)	-1,4	0,0
Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto (E)	-3,0	-6,1
Käyttötarkoituseräluokitus		
Raaka-aineet ja tuotantohyödykkeet	1,2	-0,8
Investointitavarat	3,1	5,5
Kestokulutustavarat	-2,2	6,7
Muut kulutustavarat	0,7	1,2
Erikoisindeksi		
Elintarviketeollisuus	3,7	3,9
Metsäteollisuus	-2,4	-3,8
Kemianteollisuus	1,4	2,6
Sähkö- ja elektroniikkateollisuus	0,4	-9,6
Kone- ja metalliteollisuus	2,5	5,1

* Ennakkotieto

kana uudet tilaukset ovat kasvaneet 3,4 prosenttia edellisvuodesta.

Yritykset saivat syyskuussa uusia tilauksia vuodentakaisesta enemmän vain tekstiiliteollisuudessa, toimialan tilaukset kasvoivat 4,3 prosenttia. Muilla teollisuuden toimialoilla tilausten arvo oli edellisvuotta pienempi. Metalliteollisuudessa tilaukset vähenivät peräti 38,3 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Kemianteollisuudessa tilaukset laskivat edellisvuodesta 23,5 prosenttia ja paperin, paperi- ja kartonkituotteiden valmistuksen toimialalla 1,1 prosenttia.

Tilastoa tulkittaessa on muistettava, että voimakkaat heilahtelut ovat kuukausitasolla tyypillisiä. Arvoltaan suuriakaan uusia tilauksia ei jae- ta pidemmälle ajanjaksolle, vaan ne kohdistetaan tilastoitavalle kuukaudelle sellaisenaan.

Lähteet: Tilastokeskus. Teollisuuden uudet tilaukset 2015, syyskuu.

Tilastokeskus. Teollisuustuotannon volyyymi-indeksi 2015, syyskuu.

Pääkaupunkiseudun kerrostalotuotanto pitää rakentamista käynnissä

Rakennuslupia myönnettiin kesä-elokuussa yhteensä 8,8 miljoonalle kuutiometrille, mikä on 14,4 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin. Asuinrakennusten osuus kokonaismäärästä oli 2,6 miljoonaa kuutiometriä. Asuin-

rostaloille myönnettyjen rakennuslupien suosituksia kehitys jatkui edelleen voimakkaana, tilavuudella mitattuna kasvua oli 54,7 prosenttia. Muille kuin asuinrakennuksille rakennuslupia myönnettiin tilavuudella mitattuna 17,8 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin.

Rakennuslupia myönnettiin kesällä yli 7 600 asunnolle, mikä on 21 prosenttia enemmän kuin edellisvuonna. Tilavuudella mitattuna asuinrakennuksille myönnettiin rakennuslupia 7,4 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin.

Pääkaupunkiseudulle myönnettyt suuret kerrostalohankkeet pitivät edelleen kerrostalotuotannon kasvussa. Kesä-elokuussa kerrostaloihin myönnettiin koko maassa rakennuslupa yli 5 200 asunnolle. Pientaloille myönnettyjen rakennuslupien määrä on laskenut jo pitkään, kesä-elokuun aikana myönnettiin rakennuslupia viidennes vähemmän kuin vastaavalla ajanjaksolla vuonna 2014.

Käynnissä olevan rakennustuotannon kiinteähintainen arvo eli volyyymi väheni kesä-elokuussa 5,7 prosenttia vuodentakaisesta, mutta silti asuntoja aloitettiin noin 9 500 eli kolmannes enemmän kuin vuotta aiemmin. Samaan aikaan koko asuinrakentamisen volyyymi väheni kesä-elokuussa 6,7 prosenttia ja muu kuin asuinrakentaminen väheni 4,7 prosenttia.

Tilaston katkos päätynyt

Tilastokeskus keskeytti tammikuussa rakennus- ja asuntotuotantotilaston tietojen tuottamisen toistaiseksi. Tietoa ei voitu tuottaa ja julkaista, koska Väestörekisterikeskus ei pysty-

nyt toimittamaan tilastojen tietolähteenä käytettäviä rakennusrekisteritietoja.

Ongelmien taustalla olivat VRK:n toteuttamat tietojärjestelmämuutokset, joilla uudistettiin kokonaisuudessaan väestötietojärjestelmän rakennus- ja huoneistotietojen käsittely. Uudistettu järjestelmä jouduttiin vuoden vaihteen kuntaliitoksiin liittyvien riippuvuuksien takia ottamaan käyttöön osittain kesken- eräisenä marraskuussa 2014.

Kuntien säännöllisesti toimittamien rakennuslupatietojen rekisteröinti VRK:n uuteen järjestelmään ja niiden välittäminen Tilastokeskuk- selle saatiin käyntiin kuluvan vuoden tammikuussa, mutta nopeasti kävi ilmi, ettei aineisto ollut riittävän luotettavaa tilastotuotannon edellyttämällä kattavuudella. Rakennuslupatietojen rekisteröinnissä ilmeni sekä viivästyksiä usean kunnan osalta että tietoteknisiä ongelmia, joiden takia rekisteröinti jouduttiin keskeyttämään.

Tilastokeskuksen ja VRK:n yhteistyön ansiosta tilaston tuotannossa siirryttiin heinäkuussa normaaliin kuukausittaiseen julkaisu- urytmiin. Uudistuksista johtuen vuodentakai- nen kertymä tieto ei vastaa täysin tämänhet- kistä aineiston kertymää ja aiheuttaa harhaa muutosprosenttilaskentaan. Uusimpien kuu- kausien osalta aineisto on vielä alipeittoinen ja täydentyy tulevien kuukausien aikana. Har- haa pyritään korjaamaan julkaisemalla kolmen kuukauden liukuvia vuosimuutoksia.

Lähde: Tilastokeskus. Rakennus- ja asuntotuotanto.

Liiketoiminnan suhdannekuvaajat

	Liikevaihtokuvaaja		Palkkasummakuvaaja	
	%-muutos	%-muutos	%-muutos	%-muutos
	Kesä-elok.	Tammi-elok.	Heinä-syysk.	Tammi-syysk.
2010=100				
TOL 2008	2015/2014	2015/2014	2015/2014	2015/2014
Teollisuus	-3,6	-4,3	0,3	0,6
Rakentaminen	9,6	6,9	4,4	3,1
Kauppa	-1,8	-2,9	0,9	0,3
Muut palvelut	3,7	3,3	2,7	2,3

Kaupan liikevaihto

TOL 2008	Syyskuu	Tammi-syysk.
	2015/2014	2015/2014
	%-muutos	%-muutos
Kauppa yhteensä (G)	-4,2	-3,1
Moottoriajoneuvojen kauppa ja korjaus (45)	3,5	0,6
Tukkukauppa (46)*	-7,3	-5,0
Vähittäiskauppa (47)*	-1,7	-1,1
tavaratalokauppa	-0,6	-2,2
päivittäistavarakauppa	-1,6	-2,0

* Pl. Moottoriajoneuvojen kauppa

Rakennustuotanto

	Kolmen kuukauden summa ja vuosimuutos		
	06-08/2015	05-07/2015	04-06/2015
Myönnetty rakennusluvat 1000 m ³	8 771	8 504	9 215
%	14,4	-6,2	-18,6
Aloitettut rakennushankkeet 1000 m ³	9 074	8 664	9 030
%	-2,1	-12,9	-14,2
Valmistuneet rakennushankkeet 1000 m ³	7 396	7 245	8 310
%	-15,3	-19,7	-11,8

Konkurssit

TOL 2008	Tammi-syysk. 2015	Tammi-syysk. 2014	Vuosi- muutos, %
Vireille pantuja konkurssseja yht.¹⁾	1 971	2 314	-14,8
Maa-, metsä- ja kalatalous	48	47	2,1
Teollisuus, kaivostoiminta, energia- ja vesihuolto	205	252	-18,7
Rakentaminen	417	515	-19,0
Kauppa	394	478	-17,6
Kuljetus ja varastointi	148	189	-21,7
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	158	160	-1,3
Muut palvelut	566	645	-12,2
Toimiala tuntematon	35	28	25,0
Henkilökunta yhteensä¹⁾	8 312	10 687	-22,2

1) Sisältää yhtiöt, yhteisöt ja yrittäjät

Ammatillinen eriytyminen jatkuu

Vuoden 2013 työllisistä 10,2 prosenttia sijoittui tasa-ammattihin, joissa eri sukupuolta olevien osuus ammattiryhmissä toimivista on 40–60 prosenttia. Työssäkäyntitilaston mukaan osuus oli 1,2 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuotta aiemmin ja 1,8 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuonna 2011.

Sukupuolen mukainen ammatillinen eriytyminen perustuu ammattiryhmien luokitteluun sukupuoliosuuksien mukaan. Segregaaation voimakkuus määrytyy sen mukaan, kuinka paljon työllisistä toimii tasa-ammateissa.

Vuonna 2013 tasa-ammateissa työskenteli yli 235 800 henkilöä. Yleisimmät tasa-ammattit olivat ammatillisen koulutuksen opettajat (noin 16 100 henkilöä), elintarviketeollisuuden prosessityöntekijät (15 700) sekä mainonnan ja markkinoinnin erityisasiantuntijat (13 800).

Vähentyvää tasa-ammateissa työskentelyä selittää osin aiempien vuosien tasa-ammattiryhmien nais- tai miesvaltaistuminen. Vuosina 2012–13 esimerkiksi hallinnon ja elinkeinon kehittämisen erityisasiantuntijat, tuomioistuinalakimiehet ja henkilöstöjohtajat muuttivat naisvaltaisiksi ammateiksi. Postinkantajien, sähkö- ja elektroniikkalaitteiden kokoonpanijoiden sekä matemaatikkojen, aktuaarien ja ti-

lastotieteilijöiden ammattiryhmät puolestaan muuttivat miesvaltaisiksi.

Toisaalta vuonna 2013 syntyi myös joitakin kokonaan uusia tasa-ammattiryhmiä. Näistä ryhmistä suurimpia olivat kiinteistönvälittäjät ja isännöitsijät, luotto- ja laina-asiantuntijat, valokuvaajat sekä kirjailijat.

Eri ammattiryhmien sukupuolijakaumien muutoksiin vaikuttavat niin uudet työlliset, ammattia vaihtavat kuin myös työllisten ulkopuolelle siirtyvät henkilöt.

Vuoden 2012 työllisistä yhteensä 237 800 henkilöä eivät joko olleet työllisiä tai eivät kuuluneet enää väestöön vuonna 2013. Eniten työllisiä poistui miesten ammateista, noin 11 prosenttia.

Lähde: Tilastokeskus. Työssäkäyntitilasto.

Deflaation puolella edelleen

Kuluttajahintojen vuosimuutos oli lokakuussa –0,3 prosenttia. Syyskuussa se oli –0,6 prosenttia. Hintatason laskun loivenemiseen vaikutti muun muassa vuokrien, vastikkeiden ja ajoneuvoveron kuluttajahintojen kallistuminen vuoden takaiseen verrattuna.

Lokakuussa kuluttajahintoja nosti vuoden takaiseen verrattuna eniten vuokrien, vastikkeiden ja ajoneuvoveron kallistuminen.

Laskua edellisvuoteen verrattuna eniten oli polttonesteiden, aikakauslehtien tilausmaksun ja korvattavien reseptilääkkeiden kuluttajahinnoissa.

Lähde: Tilastokeskus. Kuluttajahintaindeksi.

Maatalouden tuottajahinnat laskevat reippaasti

Maatalouden tuottajahintojen arvioidaan laskevan tänä vuonna 3,9 prosenttia vuoteen 2014 verrattuna. Ilman turkistuotantoa hinnat laskevat 6,3 prosenttia.

Ennusteen mukaan kasvituotteiden hinnat pysyvät vuoden 2014 tasolla. Eläinten ja eläintuotteiden hintojen arvioidaan laskevan 6,3 prosenttia. Tuoreiden vihannesten hinnat laskevat noin 3 prosenttia ja perunan hinta nousee reilut 10 prosenttia. Eläinten ja eläintuotteiden hintoja laskee erityisesti maidon ja lihan halpeneminen.

Turkisten hinnat nousevat arviolta 17 prosenttia vuoteen 2014 verrattuna.

Maatalouden tuottajahintaindeksi mittaa maataloustuotteiden hintakehitystä viljelijöiden näkökulmasta.

Lähde: Tilastokeskus. Maatalouden tuottajahintaindeksi 2010=100.

Työttömyys

	Syyskuu 2014/2015		3. nelj. 2014	
	2015	%-muutos	2015	%-muutos
Työttömät, 1 000 henkeä	225	3,4	226	11,7
Miehet	114	–3,5	118	7,8
Naiset	111	11,6	108	16,4
15–24-vuotiaat	53	2,0	54	20,6
Työttömyysaste, %	8,4	0,2 yks.	8,4	0,8 yks.
Miehet	8,3	–0,4 yks.	8,5	0,6 yks.
Naiset	8,6	0,9 yks.	8,2	1,1 yks.
Työttömyysaste ikäryhmittäin, %				
15–24-vuotiaat	17,9	0,0 yks.	16,3	2,8 yks.
25–34-vuotiaat	9,7	0,2 yks.	9,1	1,0 yks.
35–44-vuotiaat	6,3	–0,2 yks.	6,5	0,2 yks.
45–54-vuotiaat	7,1	1,4 yks.	6,6	0,7 yks.
55–64-vuotiaat	6,6	–0,6 yks.	7,7	0,5 yks.
15–64-vuotiaat	8,6	0,2 yks.	8,6	0,9 yks.
Työttömyysaste aluehallintovirastojen (AVI) mukaan, %				
Etelä-Suomen AVI	7,9	0,2 yks.	7,7	0,6 yks.
Lounais-Suomen AVI	6,8	–1,1 yks.	8,3	0,5 yks.
Itä-Suomen AVI	9,3	2,1 yks.	8,7	1,2 yks.
Länsi- ja Sisä-Suomen AVI	8,2	–0,7 yks.	8,6	1,2 yks.
Pohjois-Suomen AVI	11,8	0,7 yks.	10,2	0,1 yks.
Lapin AVI yks.	11,3	4,1 yks.

Työllisyys

	Syyskuu 2014/2015		3. nelj. 2014	
	2015	%-muutos	2015	%-muutos
1 000 henkeä				
15–74-vuotias väestö	4 102	0,1	4 101	0,1
Työvoima yhteensä	2 678	0,5	2 708	0,7
Työvoimaosuus, %	65,3	0,2 yks.	66,0	0,4 yks.
Työllisyysaste (15–64-vuotiaat), %	68,8	0,7 yks.	69,5	0,0 yks.
Miehet	69,8	1,4 yks.	70,1	0,3 yks.
Naiset	67,9	–0,1 yks.	68,8	–0,3 yks.
Työlliset	2 452	0,2	2 481	–0,2
Miehet	1 267	1,2	1 276	0,1
Naiset	1 186	–0,8	1 205	–0,6
Työlliset ammattiaseman mukaan				
Yrittäjät ja yrittäjäperheenjäsenet	347	–1,0	347	–0,4
Palkansaajat	2 105	0,4	2 135	–0,2
Palkansaajat työsuhteen mukaan				
Jatkuva työsuhde	1 783	0,1	1 773	0,2
Määräaikainen työsuhde	323	2,7	362	–1,9
Palkansaajat työajan mukaan				
Kokoaikatyölliset	1 806	0,2	1 849	–0,2
Osa-aikatyölliset	299	1,9	285	–0,3
Työvoiman ulkopuolella olevat	1 424	–0,5	1 393	–1,0

Lisätietoja: www.tilastokeskus.fi/tyovoimatutkimus

Osakeasuntojen hinnat ennallaan

Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan vuoden 2015 kolmannella vuosineljänneksellä vanhojen osakeasuntojen hinnat pysyivät ennallaan koko maassa edellisestä neljänneksestä. Pääkaupunkiseudulla hinnat laskivat 0,1 prosenttia, kun taas muualla Suomessa hinnat nousivat 0,1 prosenttia.

Uusien kerros- ja rivitaloasuntojen hinnat pysyivät ennallaan koko maassa edelliseen neljänneksen verrattuna. Pääkaupunkiseudulla hinnat laskivat 1,8 prosenttia, kun taas muualla maassa hinnat nousivat 1,0 prosenttia.

Syyskuussa vanhojen kerros- ja rivitaloasuntojen hinnat laskivat koko maassa 0,5 prosenttia elokuusta syyskuuhun. Pääkaupunkiseudulla

hinnat laskivat 1,0 prosenttia ja muualla maassa hinnat pysyivät lähes ennallaan.

Vanhan osakehuoneiston keskimääräinen neliöhinta koko maassa oli syyskuussa 2 246 euroa, pääkaupunkiseudulla 3 483 euroa ja muualla Suomessa 1 691 euroa.

Lähde: Tilastokeskus. Osakeasuntojen hinnat.

Kuluttajien usko lujilla

Kuluttajien luottamus talouteen on edelleen heikentynyt. Kuluttajien luottamusindikaattorin neljästä osatekijästä odotukset kuluttajan omasta taloudesta ja kotitalouden säästämismahdollisuuksista heikkenivät lokakuussa syyskuuhun verrattuna.

Kuluttajat eivät lokakuussa pitäneet ajankohtaa kovin otollisena lainanotolle, kestota-

varoiden ostamiselle eikä varsinkaan säästämiseksi. 27 prosenttia kuluttajista uskoi, että Suomen taloustilanne paranee seuraavan vuoden aikana. 37 prosenttia puolestaan arvioi maamme taloustilanteen huononevan.

Kuluttajista vain 12 prosenttia odotti lokakuussa, että työttömyys vähenee seuraavan vuoden aikana, ja 60 prosenttia arvioi työttömyyden lisääntyvän. Työllisistä 12 prosenttia uskoi lokakuussa työttömyyden uhan viiemie kuukausina vähentyneen omalla kohdallaan ja 21 prosenttia arvioi uhan kasvaneen.

Kuluttajat arvioivat lokakuussa, että kuluttajahinnat nousevat 1,2 prosenttia seuraavien 12 kuukauden aikana.

Lähde: Tilastokeskus. Kuluttajabarometri 2015, lokakuu.

Vanhojen asuntojen ja omakotitalojen hinnat*

Kerrostaloasuntojen hinnat ja hintaindeksi 2005=100	3. nelj. 2014	4. nelj. 2014	1. nelj. 2015	2. nelj. 2015**	3. nelj. 2015**
Koko maa, €/m ²	2 415	2 384	2 421	2 428	2 431
Nimellishintaindeksi	108,1	106,8	107,0	107,7	108,0
vuosimuutos, %	-0,5	-1,4	-0,6	-0,7	-0,1
Pääkaupunkiseutu, €/m ²	3 681	3 667	3 743	3 701	3 724
Nimellishintaindeksi	111,3	110,5	111,4	111,2	111,6
vuosimuutos, %	-0,7	-0,8	0,3	-1,0	0,3
Muu maa, €/m ²	1 709	1 669	1 687	1 718	1 710
Nimellishintaindeksi	104,6	102,6	102,1	103,7	104,0
vuosimuutos, %	-0,2	-2,1	-1,7	-0,3	-0,6
Omakotitalojen nimellishintaindeksi 2005=100					
Koko maa	120,9	119,3	120,1	124,1	
vuosimuutos, %	-0,2	-1,2	-1,3	1,9	
Omakotitalotonttien nimellishintaindeksi 2005=100					
Koko maa	146,5	153,6	138,7	139,0	
vuosimuutos, %	2,2	7,4	-6,2	-11,1	

* Vanhalla asunnolla tarkoitetaan asuntoa, joka ei ole valmistunut tarkasteluvuonna tai sitä edeltävänä vuonna

** Ennakkotieto

Kuluttajahintaindeksi (2010=100)

	Lokak. 2015	Kuukausi- muutos, %	Vuosi- muutos, %
Kokonaisindeksi	109,1	0,2	-0,3
Elintarvikkeet ja alkoholittomat juomat	115,3	0,9	-1,3
Alkoholijuomat, tupakka	116,1	0,0	1,0
Vaatetus ja jalkineet	106,9	1,4	0,4
Asuminen, vesi, sähkö, kaasu ja muut polttoaineet	111,5	0,1	1,0
Kalusteet, kotitalouskoneet ja yleinen kodinhoito	105,8	0,1	-0,7
Terveys	108,9	-2,1	2,4
Liikenne	106,9	0,0	-2,0
Viestintä	82,2	-0,3	-4,1
Kulttuuri ja vapaa-aika	100,2	0,4	-1,5
Koulutus	114,5	0,0	-2,0
Ravintolat ja hotellit	115,7	0,0	1,7
Muut tavarat ja palvelut	111,5	0,0	0,3
Elikustannusindeksi 1951:10=100	1 911		

Palkansaajien ansiotasoindeksi ja ansioiden vuosimuutokset

	2010=100 3. nelj. 2015*	Vuosi- muutos %	Kuukausiansiot ¹⁾ , €** 3. nelj. 2015*
Palkansaajaryhmä / sektori			
Yhteensä	111,2	1,1	3 341
Tuntipalkkaiset	109,7	0,9	2 698
Kuukausipalkkaiset	111,6	1,1	3 478
Miehet	110,4	1,1	3 648
Naiset	111,9	1,1	3 042
Sektori			
Yksityinen ja muut	111,2	1,2	3 422
Kunnat	110,4	0,7	3 011
Valtio	113,9	1,3	3 803
Muut	111,7	1,0	..

¹⁾ Palkansaajien keskimääräiset kuukausiansiot

* Ennakkotieto

** Reaaliansioiden vuosimuutos oli ennakkotietojen mukaan 3. neljänneksellä 1,4 prosenttia.

Tuottajahintaindeksit (2010=100)

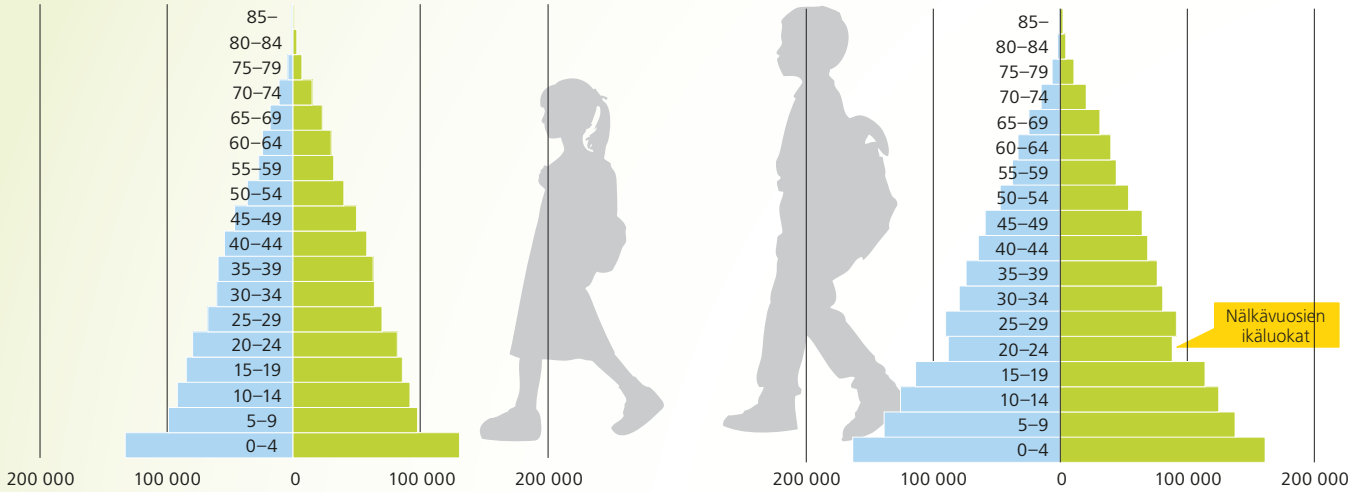
	Syyskuu 2015	Kuukausi- muutos, %	Vuosi- muutos, %
Teollisuuden tuottajahintaindeksi	102,7	-0,9	-3,2
Teollisuuden tuottajahintaindeksi, kotimaiset tavarat	104,8	-0,9	-3,5
Teollisuuden tuottajahintaindeksi, vientitavarat	100,2	-0,9	-2,9
Vientihintaindeksi	100,3	-0,9	-2,8
Tuontihintaindeksi	98,5	-0,5	-8,1
Kotimarkkinoiden perushintaindeksi	104,0	-0,5	-4,5
Verollinen kotimarkkinoiden perushintaindeksi	107,0	-0,5	-4,0

Rakennuskustannusindeksi (2010=100)

	Lokakuu 2015	Kuukausi- muutos, %	Vuosi- muutos, %
Ammattimainen uudisrakentaminen			
Kokonaisindeksi	108,7	0,0	0,4
Työ	106,9	0,5	0,8
Tarvikkeet	108,1	-0,3	0,0
Palvelut	117,1	0,2	1,6

Suomen väestön ikärakenne 1865–2065

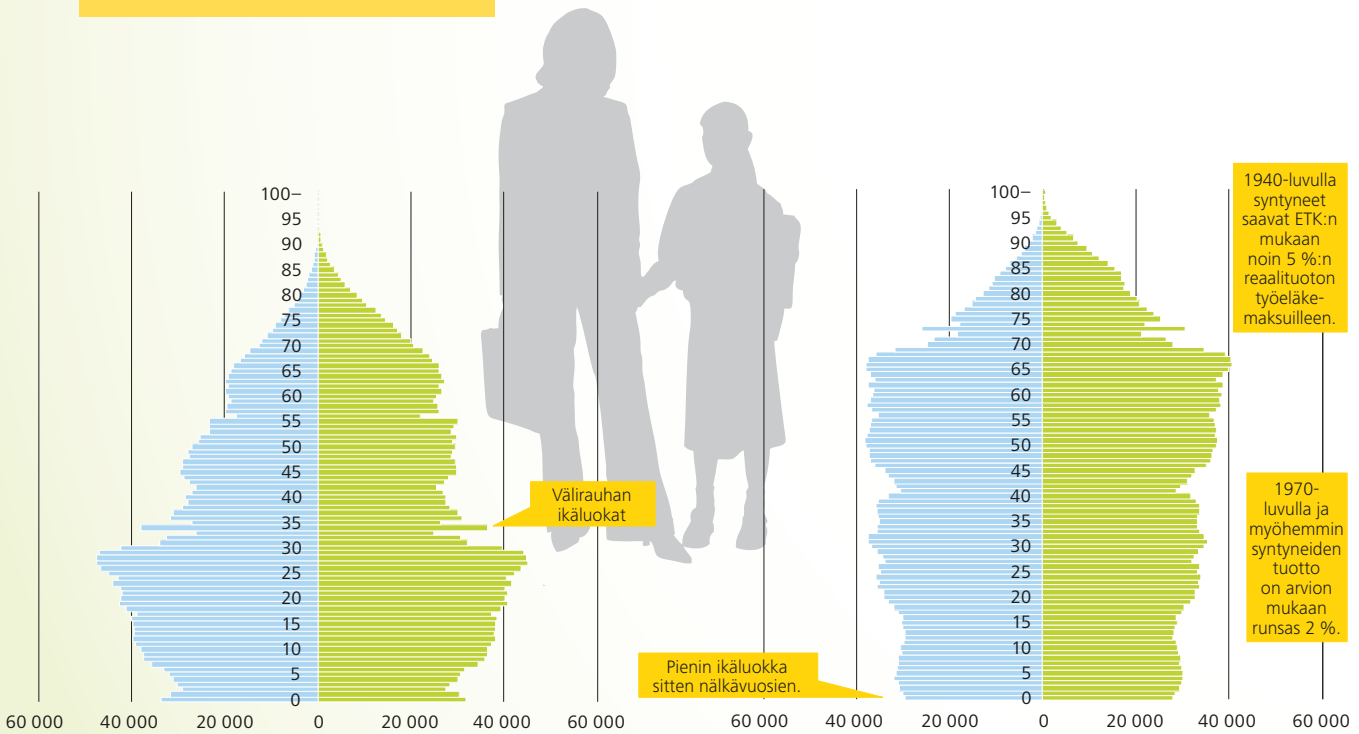

1865

Tilastokeskuksen aloittaessa toimintansa suomalaisnaiset saavat 5–6 lasta. Korkea kuolleisuus verottaa ikäluokkia erityisesti varhaislapsuudessa.

1890

1860-luvun lopun nälkävuodet näkyvät nuorten aikuisten määrässä. Syntyvyys on edelleen kehitysmaalukemissa.

1975

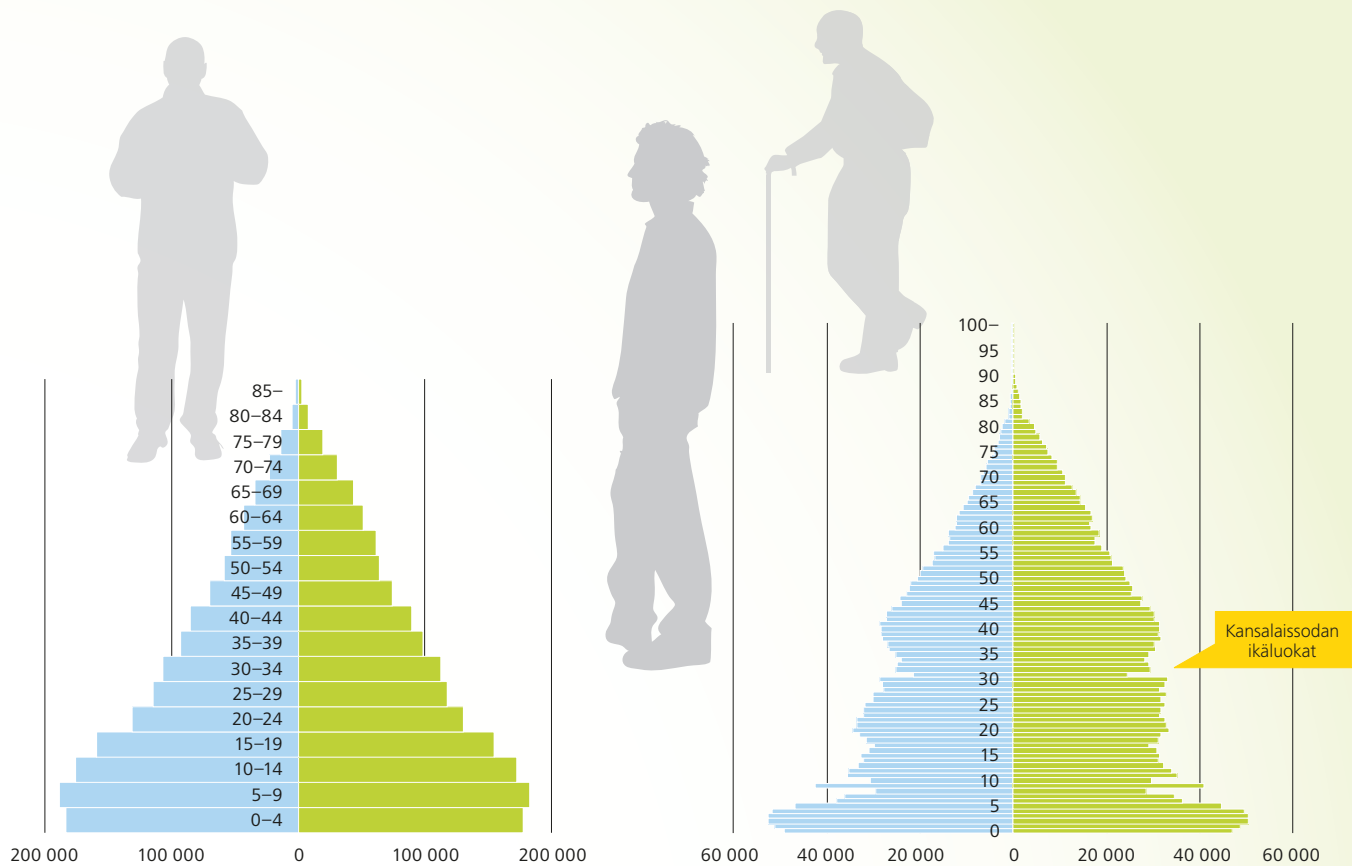
Syntyvyys on romahtanut. Suomalaisten lisääntymistä vähentää ehkäisyvälineiden lisäksi Ruotsiin muutto.

2015

Ns. kantaväestö alkoi vähentyä 2014. Väestönkasvu on maahanmuuton varassa, jonka ansiosta 70-luvun pienimmät ikäluokat ovat suurempia nyt kuin 70-luvulla.

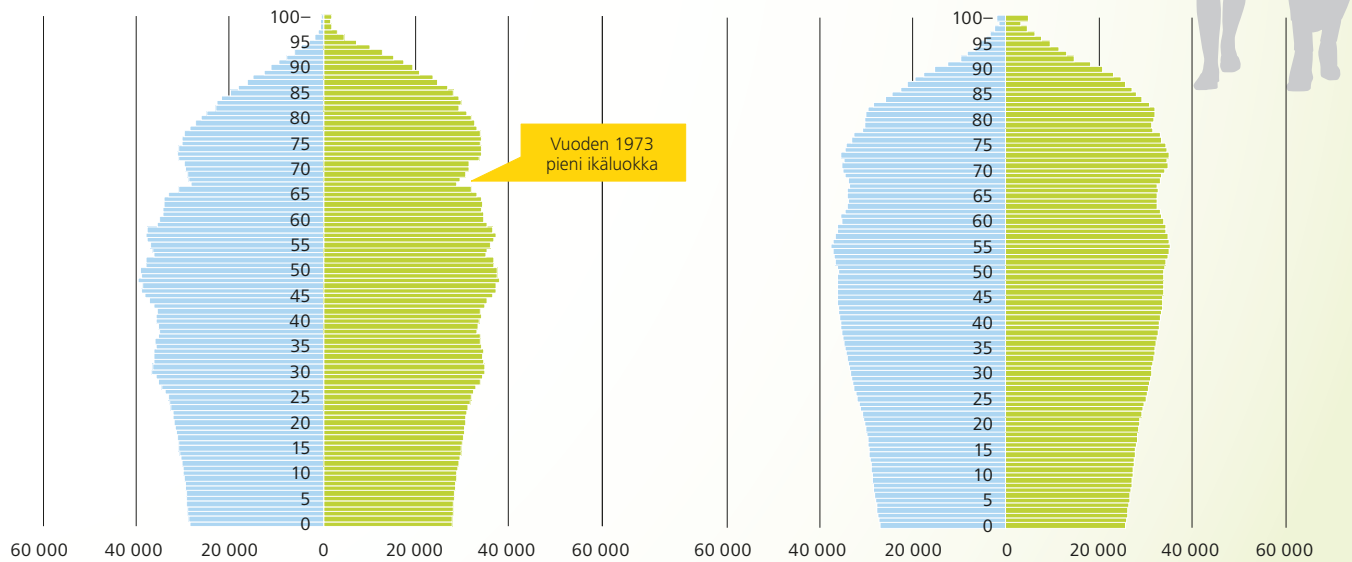
1940-luvulla syntyneet saavat ETK:n mukaan noin 5 %:n reaalituoton työeläkemaksuilleen.

1970-luvulla ja myöhemmin syntyneiden tuotto on arvon mukaan runsas 2 %.

1917
 Naiset synnyttivät enää 3,7 lasta, väkeä reilut kolme miljoonaa. Edellisten vuosikymmenien siirtolaisuusaallot Atlantin taa ovat verottaneet vanhempia ikäluokkia.

1950
 Alla viisi vuotta sotia ja sitten viisi vuotta suurien ikäluokkien synnytystä. Lapsista selvästi useampi jää myös eloon kiitos penisilliiniin ym.

2040
 Suuret ikäluokat, jotka vielä 2015–30 ovat varsinkin naisten osalta olleet yhtä suuria kuin nuoremmat aikuisikäluokat, ovat poistumassa näyttämöltä.

2065
 Maahanmuutto paikkaa syntyvyyden aukkoja. Tilastokeskuksen tuore väestöennuste laadittu oletukselle 17 000 hengen vuotuisesta muuttovoitosta.

Lähteet: Tilastokeskus. Väestötilastot, väestöennuste; Eläketurvakeskus. Jo eläkkeellä olevat saavat parhaan tuoton työeläkemaksuilleen.

LAAJA TILASTOJEN
KOKOOMATEOS
SUOMESTA JA
SUOMALAISISTA.
VUOSIKIRJASSA
YHDISTYVÄT
AJANKOHTAINEN
UUSIN TILASTOTIETO
JA PITKÄT AIKASARJAT
YHTEISKUNNAN
KEHITYKSESTÄ.

SUOMEN TILASTOLLINEN VUOSIKIRJA 2015

Hinta 80 euroa (sisältää arvonlisäveron).
Kertatilaukseen lisätään toimitusmaksu 8,15 euroa.

Tilaukset:
Edita Publishing Oy
Puh. 020 450 05
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi